

Ministerie van Defensie

Defensie Projectenoverzicht

September 2023

Inhoudsopgave

Voorwoord	7	Maritiem materieel	38
Inleiding	8	ESSM Block 2: Verwerving en integratie	39
Opbouw	10	Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)	41
Tabellen	14	Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten	42
Defensiebreed materieel	20	Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)	43
Aanvulling inzetvoorraad munitie	21	Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering	44
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)	23	Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid	45
Defensie Bewakings- en Beveiligingsystemen (DBBS)	24	Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)	46
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	25	Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessel (OPV)	47
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	27	Verbetering MK48 torpedo	48
Gespecialiseerde transport- en opslagcontainers	30	Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten	49
Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)	31	Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)	50
Joint Fires	32	Vervanging hulpvaartuigen	51
Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	33	Vervanging M-fregatten (ASWF)	53
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	34	Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)	55
Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	36	Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)	57
		Vervanging MK46 Lightweight Torpedo	59
		Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile	60
		Verwerving Combat Support Ship	61
		Verwerving Maritime Strike	63
		Verwerving Softkill Torpedo Defensiesysteem	64
		Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)	65

Land materieel

155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000	
Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten	
Groot Pantserwielvoertuig(GPW, Boxer), productie	
Ground based Area Access Denial	
Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig	
Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)	
Midlife Update (MLU) Bushmaster	
Midlife Update (MLU) Fennek	
Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)	
Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL	
Multi Missie Radar (voorheen C-RAM en CLASS 1-UAV detectiecapaciteit)	
Raketartillerie	
Verlenging levensduur Patriot	
Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring	
Vervanging drijvende brugslagcapaciteit	
Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit	
Vervanging MRAD & SHORAD	
Vervanging mortieren 60/81mm	

66 Lucht materieel

67	Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters	87
68	AH-64D Zelfbescherming (ASE)	88
69	Anti-A2AD capaciteit F-35	90
70	Apache Remanufacture	91
71	Bouw en inrichten F135 motoronderhoudsfaciliteit (F-35)	93
72	Chinook Vervanging & Modernisering	94
73	Deep Strike capaciteit Air	95
74	F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket	96
75	F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraaket	97
	F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers	98
76	Langer DoorvliegenF-16 – Instandhouding	99
77	Midlife Update NH90	100
78	MQ-9 Bewapening	101
79	MQ-9 SIGINT ESM capaciteit	102
80	Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren	103
81	NH90	105
82	Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit	107
83	Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit	
85	(voorheen Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle, MALE UAV)	109
	Verbetering AH-64E bewapening - Joint Air to Ground Missiles (JAGM)	110
	Vervanging Gulfstream IV	111
	Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit	112
	Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen	113
	Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)	114
	Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	115
	Vervanging tactisch luchttransport capaciteit	116
	Vliegtuigafreminstallatie	117

Infrastructuur en Vastgoed

Aanpassing Vastgoed Defensie	118
Bouwtechnische Verbetermaatregelen Brandveiligheid	119
Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen	120
Hoger Onderhoud Woensdrecht	121
Huisvesten Hoog Risico Beveiliging KMar	122
Huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra	123
KMar LTC fase 1, 2 en 3	124
Nieuwbouw componentenonderhoud vliegbasis Volkel	125
Nieuwbouw JIVC Den Helder	126
Nieuwbouw Logistiek Centrum Soesterberg (LCS)	127
Nieuwbouw Technology Center Land – TCL	128
Nieuwbouw Werkcentrum Vliegtuig Kunststoffen & Schilderen op Logistiek Centrum Woensdrecht	129
Programma Veiligheid Munitiegebouwen	130
Revitalisering Bernhardkazerne in Amersfoort	131
Speciale Eenheden Schietfaciliteiten Soesterberg en regio Zuid	132
'Uitbreiding afmeercapaciteit' in de Nieuwe Haven in Den Helder	133
Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 1)	134
Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 2)	136

118

IT

Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden	139
Joint Electronic Attack (EOV)	140
Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)	141
Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX(MOC ABNL)	142
Vernieuwing TITAAN	143
Vervanging ESM-capaciteiten KL EOV-systeem	144
Vervanging Grond-Lucht Radio's	145
Vervanging grondterminals MILSATCOM	146
FOXTROT Spiral o voor 44 bataljonstaakgroep	147

138

Projecten in afstoting

150

Vooruitblik Investeringsprogramma

152

Voorwoord

Vrede en veiligheid zijn niet vanzelfsprekend. De stabiliteit in Europa en het Koninkrijk staat onder druk. Zowel de illegale invasie van Oekraïne door Rusland en polarisatie op het geopolitieke toneel, als ook klimaatverandering en grondstoftekorten, zorgen voor instabiliteit en onzekerheid. Het is de taak van Defensie om te beschermen wat ons dierbaar is. Daarvoor is een toekomstbestendige krijgsmacht nodig. Hierbij werken wij samen met onze internationale strategische partners, zoals Duitsland, België en de Verenigde Staten, en met nationale partners zoals industrie en kennisinstellingen.

Met de uitvoering van de Defensienota 2022 zijn wij hard aan de slag om verder te investeren in een krijgsmacht voor de toekomst, gestoeld op een moderne, technologisch hoogwaardige organisatie met een sneller reactievermogen, groter aanpassingsvermogen en betere gevechtskracht, handelend op basis van de beste informatie. Het omvangrijke investeringsprogramma uit de Defensienota vertaalt zich naar een groter aantal projecten. De aanschaf van langeafstandsraketten voor de luchtmacht (*Deep Strike* capaciteit *Air*), marine (*Verwerving Maritime Strike*), en de landmacht (*Raketartillerie*) zijn

voorbeelden van nieuwe capaciteiten die bijdragen aan een grotere slagkracht en een geloofwaardige afschrikking.

Op het vlak van capaciteitsuitbreiding en -vernieuwing zijn in het afgelopen jaar meerdere successen behaald. Te denken valt aan gesloten contracten voor het DVOW-deelproject ‘*airborne vehicles*’ – in samenwerking met Duitsland – en de *Anti Submarine Warfare* (ASW) fregatten – in samenwerking met België. Tevens zijn de eerste Luchtverdedigings- en Commandofregatten uit het instandhoudingsprogramma, de nieuwe generatie Chinook CH-47F helikopters, en de eerste 12KN Manticore voertuigen onder het programma DVOW opgeleverd.

In lijn met de motie motie-Valstar c.s. (Kamerstuk 35 925-X, nr. 70 van 21 april 2022) heeft Defensie in het afgelopen jaar wijzigingen in de informatievoorziening doorgevoerd over de grote materieel- en vastgoedinvesteringen. Zo is de grens van het Defensie Materieelproces (DMP) voor het eerst sinds 2001 gecorrigeerd voor de inflatie en stijgende prijzen van defensiematerieel. Als gevolg van deze wijzigingen zijn in dit Defensie Projectenoverzicht (DPO) 25 projecten niet langer opgenomen omdat zij onder de DMP-grens van € 50 miljoen vallen. Daar

staat tegenover dat er in het afgelopen jaar 18 nieuwe projecten zijn toegevoegd met een projectbudget groter dan € 50 miljoen. In totaal bevat dit DPO een overzicht van 103 lopende investeringsprojecten in materieel, IT en vastgoed.

Nog veel werk moet worden verzet, en het blijft nodig om keuzes te maken binnen de beschikbare capaciteit en financiële mogelijkheden van de defensieorganisatie. Daarnaast blijft internationale samenwerking met Europese en andere partners van groot belang. Niet alleen vanwege de steun aan Oekraïne, ook op het gebied van verwerving, gebruik, gereedstelling en instandhouding trekken we steeds nauwer op met onze partners. Samen zetten we onze schouders eronder om de vernieuwing en vervanging van onze krijgsmacht tot een succes te maken.

DE STAATSSCRETARIS VAN DEFENSIE

mr. drs. C.A. van der Maat

Inleiding

Actualisatie Defensie Materieelproces (DMP)

Met ingang van 2023 is het DMF geactualiseerd, met aanpassingen op drie aspecten (Kamerstuk 27 830, nr. 379 van 1 november 2022): het ophogen van de financiële ondergrens, het ophogen van de mandateringsgrens en het clusteren van DMP-brieven.

De financiële ondergrens is opgehoogd van € 25 miljoen naar € 50 miljoen. Deze bijstelling corrigeert voor inflatie en kostprijsstijgingen van militair materieel sinds de vorige aanpassingen van de geldbedragen aan de Euro in 2001 (Kamerstuk 27 830, nr. 2 van 11 mei 2001). In dit DPO van september 2023 zal Defensie eenmalig aangeven welke projecten vanwege het aanpassen van de ondergrens naar € 50 miljoen niet meer in het DPO zijn opgenomen.

Ten tweede wordt de mandateringsgrens opgehoogd naar € 250 miljoen. Ook de eerdere mandateringsgrens van € 100 miljoen stamt uit 2001. De verwachting is dat Defensie hierdoor voor een deel van de projecten als gevolg van mandatering versnelde (financiële) verplichtingen aan kan gaan, omdat parlementaire behandeling van de D-brief niet afgewacht hoeft te worden.

Als derde maatregel zal Defensie vaker DMP-brieven clusteren. Dit omvat

zowel mogelijkheden om projectfasen-brieven te combineren, bijvoorbeeld de gecombineerde A/B-brief over raketartillerie (Kamerstuk 27 830, nr. 376 van 18 oktober 2022), als het clusteren van meerdere onderling gerelateerde projecten in een enkele brief, bijvoorbeeld de behoeftestellingsbrief voor de precisiegeleide langeafstandwapens voor lucht en maritiem (Kamerstuk 27 830, nr. 391 van 3 april 2023). Deze aanpassingen passen bij een slagvaardige organisatie, die groeit en die verantwoordelijkheden neerlegt waar ze het meest effectief worden gebruikt.

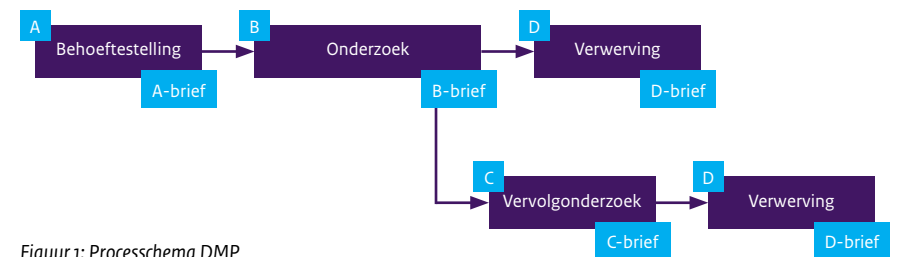
Projecten

Defensie investeert continu in modernisering en vernieuwing van materieel, vastgoed en informatietechnologie (IT). Om de verwerving en uitvoering van investeringsprojecten in goede banen te leiden en ervoor te zorgen dat het defensiegeld zo goed mogelijk wordt besteed, is zorgvuldigheid noodzakelijk. Bij investeringsprojecten voor materieel, vastgoed en wapensysteemgebonden IT, met een budget groter dan € 50 miljoen wordt het DMP gevolgd. Het markeert politieke besluitvorming en zorgt voor adequate informatievoorziening aan de Tweede Kamer, zodat een goede afweging bij de besluitvorming mogelijk is.

Het DMP bestaat uit meerdere fasen, namelijk: de A-fase (behoeftestellingsfase), de B-fase (onderzoeksfase), eventueel de C-fase (vervolgonderzoeksfase) en de D-fase (verwervingsvoorbereidingsfase). De C-fase is uitsluitend aan de orde als sprake is van een ontwikkeltraject. Na bestudering van de aanbiedingen, toetsing aan de gestelde eisen en onderhandelingen met leveranciers, informeert Defensie met de D-brief de Tweede Kamer over de keuze voor het product of de dienst en de leverancier. Na parlementaire behandeling zal Defensie de overeenkomst met de leverancier bekrachtigen, waarna Defensie en de leverancier het project verder realiseren.

ambtelijke organisatie (Kamerstuk 27 830, nr. 379 van 1 november 2022). Mandatering van projecten van meer dan € 250 miljoen is mogelijk in het geval van eenvoudige, weinig risicovolle en politiek niet gevoelige investeringsprojecten met een grotere financiële omvang. Defensie informeert de Tweede Kamer in de A-brief over het voornemen tot mandateren.

Bij gemandateerde projecten stuurt Defensie na de A-brief geen DMP-brieven meer, maar blijft de Tweede Kamer geïnformeerd via de begroting van het Defensiematerieelbegrotingsfonds (DMF), het jaarverslag, het DPO en de DPO-afwijklingsrapportage. Bij niet-

Figuur 1: Processchema DMP

Investeringsprojecten tussen de € 50 miljoen en € 250 miljoen worden na de A-fase gewoonlijk door de staatssecretaris van Defensie gemandateerd aan de

gemandateerde projecten wordt de Tweede Kamer na de A-brief geïnformeerd over het verdere verloop van het proces via de opeenvolgende DMP-brieven.

Daarnaast bevat de begroting van het Defensiematerieelbegrotingsfonds informatie over zowel gemandateerde als niet-gemandateerde projecten van meer dan € 100 miljoen.

Maatwerk kan worden toegepast door bijvoorbeeld DMP-fasen samen te voegen of een DMP-fase weg te laten. Dat is bijvoorbeeld aan de orde als in de behoeftestellingsfase geen alternatieven zijn onderkend, waardoor feitelijk de vervulling van de behoefte al vaststaat. In dergelijke gevallen kan na de A-brief van een niet-gemandateerd project direct de D-fase beginnen. De A-brief wordt in dat geval zoveel mogelijk aangevuld met de relevante informatie die anders in de B-brief zou zijn opgenomen, zoals informatie over risico's en het al dan niet voorhanden zijn van verwervingsalternatieven. Indien sprake is van projectomstandigheden die op verzoek van de Tweede Kamer vallen onder de Regeling Grote Projecten (RGP), volgt na de verwerving en invoering van het materieel een E-fase (evaluatie).

Ook projecten waarbij internationaal wordt samengewerkt, verlopen volgens het DMP. Daarbij kunnen zich situaties voordoen waarbij maatwerk nodig is, bijvoorbeeld omdat de overheid van een

partnerland als verwervende instantie optreedt, bijvoorbeeld de gezamenlijke vervanging van de *Airborne* voertuigen waarvoor Duitsland als *lead nation* optreedt. In dat geval wordt de Tweede Kamer over het te volgen proces geïnformeerd. Gezien de ambitie van het kabinet om materieelsamenwerking te intensiveren zal in de komende jaren vaker maatwerk nodig zijn.

Defensie Projectenoverzicht (DPO) en DPO-afwijgingsrapportage

Met het DPO geeft Defensie jaarlijks op Prinsjesdag een integraal inzicht aan het parlement in de lopende DMP-projecten. Het DPO en de DPO-afwijgingsrapportage zijn het resultaat van de ambitie de rapportages van Defensie meer integraal te maken (Kamerstuk 35 000 X, nr. 68). Met het oog op deze integraliteit zijn in het DPO ook vastgoed- en IT-projecten weergegeven waarvoor in de komende vijftien jaar uitgaven zijn geraamd. Materieel-, vastgoed- en IT-projecten uit het DPO waarbij een significante afwijking is opgetreden, worden opgenomen in de DPO-afwijgingsrapportage.

Twee vastgoedprojecten worden wel opgenomen in de begroting van het DMF, maar niet in het DPO. Voor de *Design*, *Build*, *Finance*, *Maintain* en *Operate* (DBFMO)

projecten Kromhoutkazerne en Nationaal Militair Museum geldt dat een jaarlijkse beschikbaarheidsvergoeding wordt betaald aan het consortium dat deze infrastructuur heeft gebouwd en onderhoudt. De gebouwen van deze projecten zijn echter reeds in gebruik genomen en daarom staan deze projecten niet opgenomen in het DPO. Omdat Defensie vanwege de DBFMO-constructie op termijn volledig eigenaar wordt van de gebouwen, zijn de projecten wel opgenomen als onderdeel van de investeringen in de begroting van het DMF.

Projecten die door de Tweede Kamer als 'groot' project zijn aangemerkt en op basis van een uitgangspuntennotitie jaarlijks een separate rapportage kennen, worden niet opgenomen in het DPO en de DPO-afwijgingsrapportage. Dit geldt momenteel voor de projecten Verwerving F-35 (Kamerstuk 26 488, nr. 448 van 7 maart 2019), Vervanging Onderzeebootcapaciteit (Kamerstuk 34 225, nr. 28 van 19 januari 2021) en Grensverleggende IT (Kamerstuk 35 728, nr. 1 van 11 februari 2021). De Kamer wordt wel geïnformeerd over de aan deze grote projecten gerelateerde (DMP-)projecten in het DPO en indien daartoe aanleiding is in de DPO-afwijgingsrapportage.

Voor projecten die op basis van het DMP worden uitgevoerd, blijven de reguliere DMP-brieven bestaan. Over de voortgang en eventuele tussentijdse wijzigingen in projecten als het gaat om product, tijd, geld of als het politieke gevoelige projecten betreft, wordt in het DPO en/of de DPO-afwijgingsrapportage gerapporteerd.

Het DPO wordt jaarlijks met Prinsjesdag aan het parlement aangeboden met de begroting van het DMF. De DPO-afwijgingsrapportage wordt tegelijkertijd met het departementaal jaarverslag aangeboden op Verantwoordingsdag. Een totaaloverzicht van financiële afwijkingen ten opzichte van het DMF wordt gecommuniceerd in de eerste en tweede suppletore begroting. De eerste suppletore begroting wordt tegelijk met de Voorjaarsnota ingediend en uiterlijk 1 juni gepubliceerd. Het DPO en de DPO-afwijgingsrapportage documenten worden op internet gepubliceerd via: <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2023/09/19/defensie-projectenoverzicht-2023>

Opbouw

Het DPO geeft een totaaloverzicht van alle materieel-, vastgoed- en IT-projecten in onderzoek en in realisatie waarvan de investering meer is dan € 50 miljoen. Deze rapportage laat mede zien welke projecten significant afwijken ten opzichte van de DPO-afwijkingrapportage over het DPO 2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 400 van 17 mei 2023). De standdatum voor de informatie van deze rapportage is 15 augustus 2023.

De rapportage is opgebouwd uit projectbladen waarin allereerst de afwijking wordt weergegeven en toegelicht. De projectbladen zijn opgebouwd volgens een vaste indeling. De projecten zijn ingedeeld naar defensiebrede toepassingen, per operationeel commando, infrastructuur en IT.

Het DPO geeft tevens informatie over de grootschalige afstotingsprojecten, waarbij het alleen gaat om het nog te verkopen materieel. De verkoopwaarde is afhankelijk van de actuele staat van het te verkopen materieel en de marktomstandigheden. Uit commerciële overwegingen wordt geen informatie verstrekt over de geschatte verkoopwaarde van de afzonderlijke afstotingsprojecten.

In de navolgende paragrafen worden de elementen van de projectpagina's nader toegelicht.

Projectfasering

Projecten waarover de Tweede Kamer met een A-brief is geïnformeerd over de behoeftestelling en waarvan de wijze van realisatie wordt onderzocht, bevinden zich in de 'onderzoeksfase'. Na voltooiing van de onderzoeksfase wordt aangevangen met de voorbereidingen voor de contractuele verplichting(en) in de 'realisatiefase'. Op het moment dat de commerciële betrouwbaarheid van het beschikbare projectbudget voor het project niet langer hoeft te worden gewaarborgd, wordt in het DPO de financiële reeks opgenomen. Zodra een (wapen)systeem door Defensie buiten gebruik wordt gesteld, komt het in de 'afstotingsfase'.

Projectfase cf. DMP		Projectfase cf. DPO
Behoeftestellingsfase	(A-fase)	Projecten worden pas in het DPO opgenomen, zodra er een A-brief is verstuurd
Onderzoeksfase	(B-fase)	In onderzoek
Vervolgonderzoeksfase	(C-fase)	
Verwervingsvoorbereidingsfase	(D-fase)	In realisatie
Uitvoering van het project		
Evaluatiefase	(E-fase)	Project afgerond/voltooid

Figuur 2: Visualisatie van gehanteerde projectfasen gerelateerd aan de projectfasen in het DMP-proces

Wel/niet gemandateerd

Het projectblad geeft weer of het project overeenkomstig het DMP gemandateerd of niet-gemandateerd is.

Belangrijke wijzigingen

Hier wordt vermeld welke belangrijke wijzigingen zich ten opzichte van het voorgaande DPO hebben voorgedaan. Verschuivingen in tijd en financiële aanpassingen kunnen worden veroorzaakt door een herfasering, herijking van de behoefte, prijspeilbijstellingen en/of valutakoerscorrecties¹, marktontwikkelingen bij leveranciers en/of

¹ Elk project wordt indien nodig jaarlijks gecompenseerd voor inflatie door middel van een prijspeilbijstelling en/of voor valutaschommelingen met een valutakoerscorrectie.

budgettaire overwegingen. Bij significante wijzigingen is een nadere toelichting gegeven.

Aanleiding en toelichting

Hier wordt een korte omschrijving gegeven van de inhoud en het doel van het project. Daarbij geldt in het algemeen dat Defensie de ambitie heeft om de krijgsmacht te moderniseren en het informatiegestuurd optreden te versterken. Alle genoemde projecten dragen bij aan het behalen van deze ambitie. In de toelichting wordt een algemene toelichting gegeven op de inhoud van het project.

Projectplanning

Voor projecten waarbij de realisatie over de grens van het beoogde kalenderjaar heen verschuift, wordt hier vermeld wat de geplande looptijd van het project was ten tijde van het voorgaande DPO of afwijkingrapportage en wat de huidige geplande looptijd is. Tevens is het verschil tussen beide zichtbaar gemaakt.

Bij de planning wordt vermeld vanaf wanneer het product of dienst volgens de planning wordt ingevoerd bij Defensie en wanneer dat is voltooid. Dit is tevens van toepassing indien een modificatie, *upgrade*, *update* of levensduur verlengende activiteit wordt uitgevoerd. De oorspronkelijke

en de huidige planning worden daarbij vermeld. Per project is de planning uit het voorgaande DPO en/of DPO-afwijkingsrapportage opgenomen, zodat direct zichtbaar is bij welke projecten er sprake is van wijzigingen van de planning.

Voor af te stoten (wapen)systemen wordt, waar mogelijk, vermeld welk materieel wordt aangeboden voor verkoop.

Financiën

De financiële informatie in deze rapportage is vermeld in miljoenen euro's en volgt het prijspeil en de valutakoers van het van het jaar waarin het DPO aan de Tweede Kamer wordt aangeboden. Alle projecten worden jaarlijks op het prijspeil van het lopende jaar gebracht en in het DPO weergegeven. Bij de financiële weergave kunnen kleine verschillen in optelling optreden door afronding.

Van projecten in onderzoek wordt alleen de financiële bandbreedte weergegeven. Bij projecten in realisatie worden per project in een tabel het projectbudget, indien van toepassing het effect op de exploitatie en de fasering van de kasgeldreeks opgenomen, als deze niet commercieel vertrouwelijk zijn. Tevens worden de veranderingen ten opzichte van het vorig DPO zichtbaar gemaakt.

Het projectbudget bestaat uit de onderzoekskosten, de basisraming en de risicoreservering van het gehele project. Het projectvolume bestaat uit het projectbudget vermeerderd met het effect op exploitatie. Vanaf 2018 is het effect op exploitatie indien van toepassing afzonderlijk weergegeven. Het effect op exploitatie is gedefinieerd als het verschil in exploitatiekosten van het huidige wapensysteem en de verwachte exploitatiekosten bij vervanging, *Midlife Update* of levensduur verlengend onderhoud. Hiermee wordt, waar mogelijk, in de planning al rekening gehouden.

Bij projecten waarvan het contract nog niet is gesloten, wordt het projectbudget in een financiële bandbreedte weergegeven. Ook wordt de planning weergegeven ten opzichte van het voorgaande jaar en de oorspronkelijke planning van het project. In eerste instantie wordt alleen de planning van de A-fase vermeld. Op basis van de A-brief wordt bij niet-gemandateerde projecten de eerstvolgende geplande DMP-brief aan de Tweede Kamer vermeld.

Er worden vier financiële bandbreedtes onderscheiden. In miljoenen euro's zijn dit: 50-250, 250-1000, 1000-2500 en >2500.

of valutakoerscorrectie aan het project toegevoegd. Hierdoor zijn de financiële reeksen aangepast vooruitlopend op

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk							
2023							
2024							
Effect op exploitatie							

Figuur 3: Financiële tabel met kasgeldreeks van komende vijf jaar

Bij projecten in realisatie waarvan het contract is gesloten, worden per project in een tabel het projectbudget (van het gehele project) en de fasering van de kasgeldreeks in de eerstkomende vijf jaar opgenomen. Het DPO en de afwijkingsrapportage blikken vijf jaar vooruit in de geldkasreeks vanaf het betreffende jaar. Deze zijn in verband gebracht met het voorgaande jaar en de oorspronkelijke planning van het project. De financiële informatie is vermeld in miljoenen euro's en volgens het prijspeil van het lopende jaar. Alle projecten worden jaarlijks op het prijspeil van het lopende jaar gebracht.

Indien van toepassing is bij een aantal projecten de toegekende prijspeilbijstelling (bijstelling als gevolg van inflatie) en/

de eerstvolgende verwerking ervan. De huidige planning van het project wordt hierdoor niet beïnvloed.

Het donkergroene oppervlak in de afbeelding komt overeen met het financiële projectvolume dat voor een project wordt gereserveerd. Overigens kan het effect op de exploitatiekosten ook negatief zijn, als het nieuwe systeem goedkoper is in gebruik. In dat geval is het financiële projectvolume van het project lager dan het projectbudget voor de verwerving, omdat de toekomstige bespaarde exploitatiekosten in mindering worden gebracht op het financieel volume. Alleen als het effect op de exploitatie toe- of afneemt, wordt dit genoemd onder het kopje "belangrijke wijzigingen".

Bij de projecten worden in de projecttabellen onder meer het oorspronkelijke en het huidige projectbudget vermeld. Deze zijn niet direct vergelijkbaar, aangezien in de huidige budgetten de prijspeilbijstellingen van de afgelopen jaren zijn verwerkt en er sprake kan zijn van afrondingsverschillen. Daarnaast kunnen in de periode tussen de goedkeuring van de behoefte en de daadwerkelijke verwerving van de goederen en diensten de nodige mutaties zijn verwerkt.

Deze mutaties (herijkingen) zijn onder meer het gevolg van:

- verandering van het defensiebeleid;
- de opeenvolgende DMP-fasen, waarbij de behoefte in elke volgende fase concreter wordt en waaruit kwantitatieve, kwalitatieve en financiële bijstellingen volgen;
- wijzigingen die voortvloeien uit internationale samenwerking;
- het verloop van het ontwikkeltraject, indien het nieuw te ontwikkelen materieel betreft;
- het opnemen van verschillen in exploitatie van oude en nieuwe systemen als onderdeel van het projectvolume.

Voor vastgoedprojecten geldt dat - naast het projectbudget zoals opgenomen in het DPO - ook per project rekening wordt gehouden met het honorarium voor het Rijksvastgoedbedrijf en met inrichtingskosten. Voor het honorarium wordt rekening gehouden met ongeveer 12% over alle projecten, zodat Defensie het Rijksvastgoedbedrijf zekerheid kan bieden ten aanzien van een stabiele organisatie en projectrealisatie. Ook voor de inrichtingskosten is structureel budget gereserveerd, namelijk 10% over alle projecten. Deze bijkomende kosten voor vastgoedprojecten zijn niet individueel toegekend aan de projecten, omdat ze niet altijd direct in verband kunnen worden gebracht met een individueel project. Deze kosten worden opgenomen in een aparte post voor het Rijksvastgoedbedrijf op de begroting.

Relatie met andere projecten

Hier zijn projecten uit dit DPO vermeld die een directe of indirecte relatie hebben met het beschreven project.

Relevante Kamerstukken

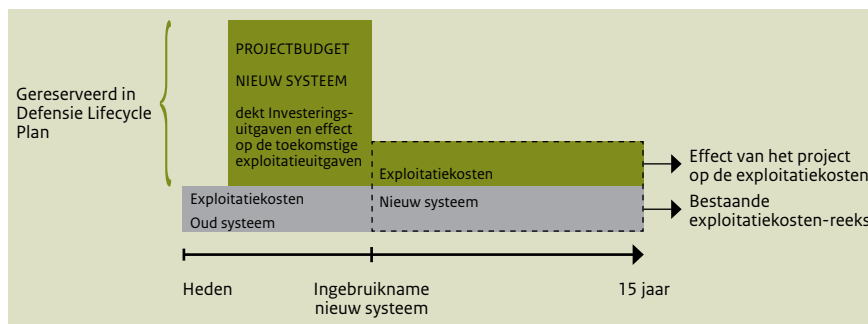
Hier wordt een opsomming gegeven van de Kamerstukken die betrekking hebben op een DMP faseovergang van het project.

Overige aspecten

Afgeronde projecten

In onderstaand overzicht zijn de afgeronde projecten opgesomd die ten opzichte van vorig jaar in dit DPO niet meer zijn opgenomen, met daarbij een beknopte reden.

Projectbenaming	Reden
AH-64D Block upgrade	Voltooid
AH-64D verbetering bewapening	Voltooid
F-16 zelfbescherming	Voltooid
Langer doorvliegen F-16 – Vliegveiligheid & Luchtwaardigheid	Voltooid
Langer doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging	Voltooid
Midlife Update Zr.Ms. Johan de Witt	Voltooid
Militaire Satelliet Communicatie lange termijn Defensiebreed (MILSATCOM)	Voltooid
Nieuwbouw en Renovatie NATO Communications and Information Agency te Den Haag (NCIA)	Voltooid
Vervanging brugleggende tank	Vrijwel voltooid
Vervanging COMPATRIOT-verbindingssysteem	Voltooid
Vervanging gevechtssuïtrusting	Voltooid
Verwerving helderheidsversterkende brillen	Voltooid

Figuur 4: Overzicht van het effect op de exploitatiekosten

Projecten onder de DMP-grens

Met ingang van 2023 is het Defensie Materieelproces geactualiseerd (Kamerstuk 27 830, nr. 379 van 1 november 2022). Eén van de aanpassingen betreft het ophogen van de financiële ondergrens van € 25 miljoen naar € 50 miljoen. Onderstaande 25 projecten zijn als gevolg van de nieuwe ondergrens van € 50 miljoen niet meer in het DPO opgenomen.

Projectbenaming
Aanvulling Standard Missile 2 (SM-2) Block IIIA
Army Prepositioned Stock Egelshoven (APS-E)
Baanrenovatie vliegbasis Leeuwarden
Defensiebrede vervanging nachtzichtkijker Multiple Use Night Observation System (MUNOS) Weapon Sight
Dieplaadspoorwagens
ESSM Block 2: deelname aan internationale productie
Instandhouding Zr.Ms. Karel Doorman (JSS)
Levensduurverlenging ILS
MLU Landing Craft Utility
Mobiele energievoorziening t.b.v. grondgebonden optreden
Modernisering HF Walinfrastructuur
Modernisering navigatiesystemen
Nieuwbouw squadrongebouw+docks NH90 MVKK
Permanente militaire presentie St Maarten
Programma onderhoud MIVD-gebouw Frederikkazerne
SLEP Stinger
Uitbreiding Role 2
Verbetering Remote Controlled Weapon Stations OPV/JSS
Vervanging bouwmachines, grondverzet en wegherstel middelen
Vervanging brandweervoertuigen
Vervanging en instandhouding FRISC
Vervanging individuele CBRN-bescherming
Vervanging operationeel cateringsysteem
Vervanging tenten en klimaatbeheersing
Wegenmatlegger

Nieuw opgenomen projecten

In onderstaand overzicht staan de investeringsprojecten die ten opzichte van het vorige DPO of in de vorige DPO-afwijkingrapportage voor de eerste keer zijn opgenomen. Dit betreft nieuwe projecten waarvan sinds het voorgaande DPO een A-brief is verzonden. Het totaal aantal projecten in het voorgaande DPO bedroeg 107, waarvan 83 projecten boven de nieuwe DMP-grens van € 50 miljoen.

Projectbenaming	Reden
Aanvulling Inzetvoorraad Munitie	Aanvullende behoefte
Anti-A2AD capaciteit F-35	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Bewapening MQ-9	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Deep Strike Capaciteit Air	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Langer doorvaren LCF - Elektronische Oorlogvoering	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Langer doorvaren LCF - Materiële zeewaardigheid	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Militaire satellietcapaciteit	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
MQ-9 SIGINT/ESM capaciteit	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Programma Veiligheid Munitiegebouwen	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Raketartillerie	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Uitbreiding Afmeercapaciteit in de Nieuwe Haven in Den Helder	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verbetering AH-64E bewapening <i>Joint Air to Ground Missiles</i> (JAGM)	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Vervangen Medium Utility Helicopter SOF Air	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Vervanging grond/lucht radio's	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Vervanging MRAD & SHORAD	Samenvoeging projecten
Vervanging middelzwaar landingsvaartuig LCVP	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen
Verwerving Maritime Strike	Nieuwe behoefte > € 50 miljoen

Nog te verschijnen Kamerstukken

In onderstaand overzicht zijn de projecten weergegeven waarover de Tweede Kamer naar verwachting nog dit jaar of begin 2024 geïnformeerd zal worden.

Benaming
A-brief Bewapening Maritieme Lucht- en Raketverdediging
A-brief FOXTROT SOF Tactical Network
A-brief programma FOXTROT
A-brief Project concentreren en revitaliseren van de Johannes Postkazerne in Havelte
A-brief Project revitalisering vliegbasis Woensdrecht
A-brief Vervanging HF systemen Krijgsmachtbreed
A-brief Vervanging Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LCF) (incl. studies)
A-brief Verwerving ISR-capaciteit Noordzee
B-brief FOXTROT Militaire Transmissie Bouwblok (MTBB)
B/D-brief Deep Strike capaciteit F-35
D-brief Anti-A2AD capaciteit F-35
D-brief NH-90 Midlife Update
Kamerbrief Doorontwikkeling F-35

Tabellen

Het in deze tabellen vermelde projectbudget betreft het totaal van het investeringsdeel exclusief het effect op de exploitatie.

Defensiebreed materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Projectnaam							
Aanvulling Inzetvoorraad munitie	>2500						
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)	64,2	40,6	18,5	5,2			
Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS)	293,8	74,8	29,8	55,5	79,5	20,0	18,2
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	250-1000						
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen(DVOW)	1000-2500						
Gespecialiseerde opslag en transportcontainers	50,2	35,3	14,8				
Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)	50-250						
Joint Fires	89,7	57,1	16,3	16,3			
Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	127,6	0,4	63,4	63,4			
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	250-1000						
Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	250-1000						

Maritiem materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Projectnaam							
ESSM Block 2: Verwerving en integratie	250-1000						
Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)	50-250						
Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten	92,3	84,6	7,7				
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)	206,9	191,9	11,3	3,7			
Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering	50-250						
Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid	50-250						
Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)	149,85	149,9					
Midlife Update Oceangoing Patrol Vessels (OPV)	50-250						
Verbetering MK48 torpedo	215,4	133,9	13,2	18,5	18,2	12,7	10,5
Vervanging 127 mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten	142,3	49,1	17,8	17,8	20,1	30,1	5,0
Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)	250-1000						
Vervanging hulpvaartuigen	250-1000						
Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)	50-250						
Vervanging M-fregatten (ASWF)	1.963,8	20,8	293,6	289,0	302,7	423,7	314,8
Vervanging maritiem Surface-to-surface missile	226,8	23,3	30,9	57,1	48,2	39,1	28,3
Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit	1.117,1	236,6	155,0	189,5	149,7	135,6	98,0
Vervanging MK46 Lightweight Torpedo	335,2	61,1	45,0	37,9	45,9	40,2	26,4
Verwerving Combat Support Ship	250-1000						
Verwerving Maritime Strike	1000-2500						
Verwerving Softkill Torpedo Defensiesysteem	50-250						
Maritiem materieel In onderzoek	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
Projectnaam		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)	50-250						

Land materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Projectnaam							
155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000	95,1	59,0	12,1	10,6	13,5		
Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten	219,5	3,3		107,0	105,4	3,8	
Multi Missie Radar	159,3	100,0	46,3	12,9			
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	1000-2500						Commercieel betrouwbaar
Ground based Area Access Denial	50-250						Commercieel betrouwbaar
Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig	104,7	33,3	30,1	13,6	13,2	14,6	
Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)	50-250						Commercieel betrouwbaar
Midlife Update (MLU) Bushmaster	50-250						Commercieel betrouwbaar
Midlife Update (MLU) Fennek	250-1000						Commercieel betrouwbaar
Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)	50-250						Commercieel betrouwbaar
Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL	250-1000						Commercieel betrouwbaar
Raketartillerie	250-1000						Commercieel betrouwbaar
Verlenging levensduur Patriot	250-1000						Commercieel betrouwbaar
Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring	50-250						Commercieel betrouwbaar
Vervanging drijvende brugslagcapaciteit	60,2	0,7	19,9	33,1	5,0	1,5	
Vervanging Short Range Anti Tank	50-250						Commercieel betrouwbaar
Vervanging MRAD & SHORAD	1000-2500						Commercieel betrouwbaar
Vervanging mortieren 60/81mm	50-250						Commercieel betrouwbaar

Lucht materieel In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Projectnaam							
Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters	75,2	42,79	14,0	12,4			
AH-64D zelfbescherming (ASE)	114,8	32,6		24,7	22,2	35,3	
Anti-A2AD capaciteit F-35	250-1000			Commercieel vertrouwelijk			
Apache Remanufacture	1.080,1	393,6	200,0	226,4	150,0	100,0	10,1
Bouw en inrichten F135 motoronderhoudsfaciliteit (F-35)	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Chinook Vervanging & Modernisering	1.062,7	919,1	60,0	59,8	23,8		
Deep Strike Capaciteit Air	250-1000			Commercieel vertrouwelijk			
F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket	51,6	38,8	12,8				
F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket	144,2	62,6	33,4	7,3	0,8	40,2	
F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladere	65,1	52,3	6,5	6,1	0,1	0,2	
Langer Doorvliegen F-16 – Instandhouding	80,1	54,0	2,4	23,7			
MLU NH90	250-1000			Commercieel vertrouwelijk			
MQ-9 Bewapening	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
MQ-9 SIGINT/ESM capaciteit	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren	158,3	16,5	36,9	30,0	30,0	20,0	24,9
NH90	1.240,2	1.141,2	36,0	32,0	14,0	11,0	6,0
Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit	250-1000			Commercieel vertrouwelijk			
Verbetering AH-64E bewapening - Joint Air to Ground Missiles (JAGM)	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Vervanging Gulfstream IV	93,7	79,4	7,8	3,0	3,0	0,6	
Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen	123,2	78,8	21,7	7,1	15,6		
Vervanging Medium Utility Helicopter SOF Air (Aanschaf H225M Caracal)	250-1000			Commercieel vertrouwelijk			
Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	250-1000			Commercieel vertrouwelijk			
Vervanging tactische luchttransport capaciteit	1000-2500			Commercieel vertrouwelijk			
Vliegtuigafreminstallatie	69,3	38,7	10,3	10,6	9,7		

Infrastructurele projecten <i>In realisatie</i>	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Projectnaam							
Aanpassing Vastgoed Defensie	402,3	174,1	62,7	62,1	70,6	30,0	17,4
Bouwtechnische Verbetermaatregelen Brandveiligheid	157,0	157,0					
Herinrichting Kamp Nieuw Milligen	250-1000			Commercieel vertrouwelijk			
Hoger onderhoud Woensdrecht	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Huisvesten Hoog Risico Beveiliging KMar	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra	89,5	49,0	22,4	9,5	5,4	3,2	
KMar LTC fase 1, 2 en 3	52,1	33,6	18,5				
Nieuwbouw componentenonderhoud Vliegbasis Volkel	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Nieuwbouw JIVC Den Helder	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Nieuwbouw Logistiek Centrum Soesterberg (LCS)	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Nieuwbouw Technology Center Land – TCL	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Nieuwbouw Werkcentrum Vliegtuig Kunststoffen & Schilderen op Logistiek Centrum Woensdrecht	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Programma veiligheid munitiemagazijnen	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Revitaliseren Bernhardkazerne	250-1000			Commercieel vertrouwelijk			
SF schietfaciliteiten (Speciale Eenheden Schietfaciliteiten Soesterberg en Ossendrecht)	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Uitbreiding Afmeercapaciteit de Nieuwe Haven	50-250			Commercieel vertrouwelijk			
Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 1)	171,3	171,3					
Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 2)	126,8	38,4	62,9	20,0	5,5		

IT In realisatie	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
Projectnaam		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden	114,0	57,1	28,0	28,9			
Joint Electronic Attack (EOV)	50-250				Commercieel vertrouwelijk		
Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)	50-250				Commercieel vertrouwelijk		
Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)	50-250				Commercieel vertrouwelijk		
Vernieuwing TITAAN	58,1	58,1					
Vervanging ESM-capaciteiten KL EOV-systeem	97,8	24,5	7,7	65,6			
Vervanging Grond-Lucht Radio's	50-250				Commercieel vertrouwelijk		
Vervanging grondterminals MILSATCOM	69,1	33,4	20,0	15,7			

IT In onderzoek	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
Projectnaam		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
FOXTROT Spiral 0 voor 44 bataljonstaakgroep	50-250				Commercieel vertrouwelijk		

Defensiebreed materieel

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2022-2027
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2022-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	2022-2031

Belangrijke wijzigingen

In 2022 heeft Defensie versnelde bestellingen voor munitie ter waarde van circa een half miljard euro geplaatst. Om de inzetvoorraad munitie verder op norm te brengen voor de eerste hoofdtak, is de scope van het lopende programma vergroot. Deze meerbehoefte betreft zowel NAVO-genormeerde *Battle Decisive Munitions* (veelal kapitale munitie) als *non-Battle Decisive Munitions* (veelal conventionele munitie). Bovenop de behoefte uit 2022 zal Defensie daarom voor een extra bedrag van anderhalf miljard euro aan opdrachten plaatsen. De looptijd van het project wordt daartoe verlengd tot 2031.

De nieuwe bestellingen van *Battle Decisive Munitions* omvatten onder andere luchtverdedigingsmunitie voor de fregatten en amfibische en ondersteuningsschepen, anti-tank raketten voor de gevechtseenheden van de Landmacht en het Korps Mariniers, vuursteunmunitie (artillerie- en mortiergranaten), raketten voor het Patriot lucht- en raketverdedigingssysteem en de nieuwe grondgebonden short- en medium range luchtverdedigingscapaciteiten, kanonmunitie en geleide raketten voor Apache gevechtshelikopters, evenals *precision guided munitions* en lucht-lucht raketten voor de F-35. De budgetverhoging voor het project Aanvulling Standard Missile 2 (SM-2) Block IIIA, waarover in de

Aanvulling inzetvoorraad munitie

Aanleiding

Voor de eerste hoofdtak van Defensie, de eigen en bondgenootschappelijke verdediging, is een aanvulling van de munitievoorraden van groot belang. Een verdere aanvulling van alle inzetvoorraden, waaronder munitie, draagt bij aan een verhoging van de inzetbaarheid van de krijgsmacht en aan de Nederlandse en Europese strategische autonomie.

Met het programma 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' realiseert Defensie de tijdige beschikbaarheid van munitie en worden de komende jaren gefaseerd munitievoorraden opgehoogd. Dit programma voorziet in deze behoefte door de aanschaf van tientallen bestaande categorieën munitie, gerelateerd aan de wapensystemen die bij Defensie in gebruik zijn.

DPO-afwijklingsrapportage van mei 2023 is gerapporteerd, maakt inmiddels deel uit van het project Aanvulling inzetvoorraad munitie.

De bestellingen van conventionele munitie omvatten onder meer klein kaliber munitie voor geweren en mitrailleurs, handgranaten, explosieven en contra-mobiliteitsmunitie voor genieoptreden, granaten voor scheepsgeschut en pyrotechnische middelen voor zelfbeschermingssystemen.

Projecttoelichting

Dit programma betreft een uitbreiding op de al lopende bestellingen 'programma munitievoorraden fase 2' en omvat zowel klein kaliber munitie, vuursteunmunitie (artillerie- en mortiergranaten) als een aanvulling van de voorraad anti-tank wapens. Dit wordt 'conventionele' munitie genoemd. Daarnaast bestaat de behoefte uit aanvulling van de voorraad hoogtechnologische 'kapitale' munitie met onder meer luchtverdedigingsraketten, *precision guided munitions* voor de F-35 en Pantserhouwitser en munitie voor de Apache gevechtshelikopter.

Om snelle verwerving te faciliteren maakt Defensie, naast de ruimte in de eigen raamcontracten, ook gebruik van de bestaande contracten die de *NATO Supply and Procurement Agency* (NSPA) aan lidstaten biedt. Verder wordt via het door de Verenigde Staten gefaciliteerde *Foreign Military Sales* (FMS) proces de verwerving van kapitale munitieartikelen verworven. In april 2022 heeft een versnelde bestelling voor de aanvulling van de inzetvoorraad munitie plaatsgevonden. Dit programma is, zoals gemeld in de Kamerbrief 'Aanvulling inzetvoorraad munitie eerste hoofdtak' van 18 april 2023, uitgebreid voor verdere doorgroei van de voorraad ten behoeve van de eerste hoofdtak.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	250-1000	A					
2024	>2500	A					

Aanvulling inzetvoorraad munitie (vervolg)

Relatie met andere projecten

- 155mm *Precision Guided Munition* (PGM) voor de PzH2000
- Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten
- Vervanging en uitbreiding *Short Range Anti-Tank* (SRAT) capaciteit
- Vervanging *Close-in Weapon System*
- Verbetering AH-64E bewapening – *Joint Air to Ground Missiles* (JAGM)
- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraaket
- Vervanging MRAD & SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Versnelde aanvulling inzetvoorraad munitie d.d. 29-04-2022 (Kamerstuk 35 925X, nr. 74)
- Kamerbrief Aanvulling inzetvoorraad munitie, d.d. 18-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 395)
- Verzamelbrief versterking voorraden d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 268)
- Aanvulling munitievoorraden fase 2 d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 265)

Defensiebreed materieel

Projectfase

- C-IED Blok 1: Gerealiseerd
- C-IED Blok 2: Gerealiseerd
- C-IED Blok 3: In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2008-2017
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2008-2025
DPO '23 (huidig tijdvak)	2008-2025

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)

Aanleiding

Om de militaire inzet bij grondoptreden te versterken zijn middelen en kennis nodig om te voorzien in de veiligheid en bescherming van operationele eenheden tegen IED's. Hiervoor is door de *Joint Taskforce* C-IED een plan van aanpak opgesteld. Dit project voorziet in drie blokken in de personele, materiële en organisatorische maatregelen die nodig zijn om de eenheden veiligheid en bescherming te bieden.

Projecttoelichting

Het C-IED-programma berust op een plan van aanpak van de *Joint Task Force* C-IED uit 2008. Het betreft een gefaseerd investeringsprogramma voor C-IED-materieel dat in drie blokken in de krijgsmacht is geïmplementeerd. Op dit moment wordt er invulling gegeven aan het derde blok (de structurele inbedding van C-IED) dat bestaat uit personele, materiële en organisatorische maatregelen. C-IED Blok 4 is in voorbereiding waarover in 2024 een A-brief zal volgen.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Relevante Kamerstukken

- A-brief inzake bescherming tegen geïmproviseerde explosieven (C-IED-blok 3 'Structurele inbedding' d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 32 164, nr. 2)
- C-IED structurele behoefte (A-brief) d.d. 06-10-2009 (Kamerstuk 32 164, nr. 1)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	61,0	51,2	5,6	3,6	0,6		
2024	64,2	40,6	18,5	5,2			
Effect op exploitatie	42,0			3,2	3,2	3,2	3,2

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2016-2019
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2016-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2016-2027

Belangrijke wijzigingen

Voor het project Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS) is de volgende stap gezet in de uitvoering en de implementatie. Eind juni 2022 zijn de werkzaamheden op de defensielocaties Eindhoven en Leeuwarden gestart. Binnen het DBBS-programma worden ruim 45 verschillende bestaande systemen onder regie van Defensie omgebouwd door het consortium Thales & Unica. Onder meer elektronische toegang, indringerdetectie en meldkamersystemen vallen onder het bewakingsstelsel, waarbij een nauwe samenwerking plaatsvindt tussen het consortium en Defensie. De oplevering staat gepland in 2027.

Defensie Bewakings- en Beveiligingssystemen (DBBS)

Aanleiding

In 2008 is besloten om één Defensie Bewakings- en Beveiligingsorganisatie op te richten. Daarnaast bereikten diverse grote systemen tussen 2014 en 2016 het einde van hun levensduur. Verder bestond de wens om de huidige situatie met meer dan veertig verschillende bewakings- en beveiligingssystemen doelmatiger in te richten. Tenslotte was een aanpassing van een deel van de systemen noodzakelijk om de nieuwe technologie (cryptosleutels) van de contactloze Defensiepas te faciliteren.

Projecttoelichting

Het project DBBS voorziet in de tijdige vervanging van de huidige bewakings- en beveiligingssystemen, teneinde de continuïteit van de ondersteuning binnen de bewakings- en beveiligingsoperatie te waarborgen, te verbeteren en hierbij kosten te besparen. Onder genoemde systemen vallen elektronische toegang, indringerdetectie en de meldkamersystemen. Het project DBBS is randvoorwaardelijk om toekomstvast en structureel betaalbaar de fysieke beveiliging uit te kunnen voeren van Defensielocaties.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief Behoeftestelling Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS) (A-brief) d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 33 468, nr. 1)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	242,8	71,1	26,5	15,0			
2024	293,8	74,8	29,8	55,5	79,5	20,0	18,2
Effect op exploitatie	110,9	17,7	13,8	8,8	7,0	5,8	5,5

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2014-2016
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2018-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2018-2028

Belangrijke wijzigingen

De Kamer is in februari met een Stand-van-zakenbrief geïnformeerd over een vertraging van het project DOKS met één jaar om de twee potentiële leveranciers de gelegenheid te bieden aan de gestelde eisen te voldoen. Beide leveranciers hebben eind juli de nieuwe kledingsets aangeleverd. De beoordeling van deze kledingsets zal de tweede helft van 2023 in beslag nemen. Om de kwaliteit zeker te stellen worden deze kledingsets opnieuw aan draagtesten onderworpen. Defensie verwacht dat de gunning eerste helft van 2024 plaats kan vinden.

Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)

Aanleiding

Nederlandse militairen opereren en trainen wereldwijd en onder uiteenlopende klimatologische omstandigheden. De kleding van de militairen draagt bij aan het kunnen leveren van een optimale prestatie, onder deze uiteenlopende omstandigheden en in het gehele geweldsspectrum. Hierbij staan bescherming, individuele veiligheid en draagcomfort tijdens de inzet centraal. Vanwege de vooruitgang op technisch gebied en verdere professionalisering voldoet de huidige kleding niet meer aan de eisen die Defensie hier aan stelt waardoor invoering van nieuwe gevechtsskleding voor de krijgsmacht noodzakelijk is.

Projecttoelichting

Het project Defensie Operationeel Kledingsysteem betreft de invoering van nieuwe gevechtsskleding voor de krijgsmacht. Sinds de invoer van de huidige gevechtsskleding begin jaren '90 is de inzet van de krijgsmacht aanzienlijk gewijzigd. Bovendien zijn de tekortkomingen niet meer te verhelpen met (gedeeltelijke) aanpassingen.

Dit leidt tot de behoefte aan vervanging van huidige gevechtsskleding van Defensie. Bij de verwerving van de kleding staan bescherming, individuele veiligheid en draagcomfort centraal. Dit alles met het oog op het kunnen leveren van een optimale prestatie onder uiteenlopende omstandigheden. Hierbij zijn ook degelijkheid en duurzaamheid van belang. Deze zullen ook ten goede komen aan de instandhouding.

In 2018 heeft Defensie besloten om de kwaliteit van de kledingpakketten te verhogen en er is hiervoor extra geld beschikbaar gesteld. Hierdoor wordt de gehele krijgsmacht met kwalitatief hoogwaardige nieuwe gevechtsskleding en helmen uitgerust.

De uitgifte van de helmen is gestart in 2021 en de initiële verstrekking is inmiddels vrijwel afgerond.

Kwaliteitstesten en gebruikerstesten hebben aangetoond dat beide offertes een knockout hadden gescoord. Hierdoor kon geen gunning plaatsvinden. Besloten is om een doorstart te maken met de leveranciers, met een nieuwe offerte en volledig evaluatietraject. De nieuwe DOKS-gevechtsskleding zal op zijn vroegst eind 2025/begin 2026 worden uitgeleverd. Voorop staat dat onze militairen zo min mogelijk negatieve gevolgen hiervan mogen ondervinden. Daarom neemt Defensie twee tijdelijke maatregelen ter overbrugging tot de uiteindelijke uitlevering van de DOKS-gevechtsskleding. Ten eerste zal de zogenoemde multicam-gevechtsskleding, voor optreden onder extreme omstandigheden, beschikbaar blijven voor militairen die op missie gaan. Ten tweede krijgen alle overige militairen inclusief reservisten, vooruitlopend op de gefaseerde uitrol van DOKS, een vervangend en kwalitatief beter gevechtsspak, gebaseerd op het gevechtsspak dat nu wordt gedragen door het Korps Mariniers. Deze overbruggingsmaatregelen passen binnen het beschikbare budget.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	250-1000	A					
2024	250-1000	A					

Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS) (vervolg)

Duurzaamheid

Om te voorkomen dat de interim-pakken na de interim-periode niet bruikbaar zijn, worden deze ook uitgevoerd in het NFP. Daarnaast is bij de aanbesteding rekening gehouden met eisen over onder andere milieu en duurzaamheid.

Innovatie

Om effectief te kunnen optreden moeten kleding, helm en uitrusting van militairen een samenhangend geheel vormen en afgestemd zijn als een compleet systeem op de uit te voeren taken. Een COTS/MOTS-oplossing biedt deze systeem garantie niet. Daarom is bij deze aanbesteding gekozen voor een systeembenadering in plaats van uit bestaande assortimenten zelf een passend systeem proberen te vormen.

Relatie met andere projecten

- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief Stand van zaken project 'Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 01-02-2023 (Kamerstuk 27830, nr. 385)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 06-08-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 310)
- Brief Stand van zaken project Defensie Operationeel Kleding Systeem (DOKS) d.d. 18-09-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 260)
- Brief Behoeftestelling Defensie Operationeel Kledingsysteem (A-brief) d.d. 14-06-2016 (Kamerstuk 34 300 X, nr. 114)
- D-brief over het project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS), d.d. 04-06-2015 (Kamerstuk 34 000 X, nr. 98)

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Voertuig 7,5kN, Voertuig Quad, Brandstofcontainers, Containerhefmiddelen

Niet-gemandateerd: Voertuig 50-100-150kN, Containersystemen en Subsystemen, Voertuig 12kN overig en RCWS, Voertuig 12kN Air Assault (*airborne vehicles*)

Projectplanning

Oorspronkelijk	2013-2019
DPO '22/afw.rapp. '23 (vorig tijdvak)	Initiële scope 2014-2028 Vervolg scope 2023-2028
DPO '23 (huidig tijdvak)	2014-2028

Belangrijke wijzigingen

Als gevolg van Defensienota 2022 neemt de behoefte aan DVOW-systemen toe. De scope van het project is aangepast, hiermee is het projectbudget opgehoogd. Tevens is het projectbudget aangepast als gevolg van contracttekening op het deelproject *airborne vehicles* en generieke prijspeilbijstelling.

Als gevolg van Defensienota 2022 worden ongeveer 600 systemen extra aangeschaft voor onder andere de versterkingsmaatregelen vuursteun (raketartillerie en pantserhouwitser), versterking grondgebonden luchtverdediging, SOF *ground enabling*, versterken ondersteuning 414 tankbataljon en versterking militaire politietaken.

In 2022 is het contract getekend voor de levering van 41 Vector-voertuigen als interim-maatregel voor 11 Luchtmobiele Brigade. Het contract voor het project *airborne vehicles* is in de zomer van 2023 door *lead nation* Duitsland met leverancier Rheinmetall getekend. In 2024

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Aanleiding

Wielvoertuigen vormen de basismobiliteit van nagenoeg alle expeditionaire, nationale, opleidings- en overige eenheden van alle operationele commando's. Om deze mobiliteit te blijven garanderen, is vervanging van deze vloot noodzakelijk. Met dit project worden defensiebreed de operationele wielvoertuigen vervangen die voor het merendeel zijn ingevoerd tussen 1980 en 2000.

Projecttoelichting

De nieuwe wielvoertuigen zullen flexibel in te zetten zijn bij operaties en in de bedrijfsvoering. Het toekomstige wielvoertuigenbestand zal gaan bestaan uit een licht, een middelzwaar en een zwaar type vrachtauto, waarbij zoveel mogelijk wordt gestreefd naar familievorming. De middelzware en zware typen vrachtauto's worden containerdragers. De voertuigen zullen afhankelijk van de behoefte worden voorzien

van een laadbak/container met huif of containers met de benodigde functionaliteit (commandovoering, verbindingen, kantoor, werkplaats, magazijn of brandstoftransport). De voertuigen die zijn bestemd voor expeditionaire inzet, zullen zijn voorbereid voor montage van beschermingsmiddelen. Hiervoor zal binnen dit project een minimaal noodzakelijk aantal wapenstations en affuiten worden verworven. Deze modulaire bescherming kan afhankelijk van de dreiging worden aangepast.

Voertuig 7,5kN

Dit deelproject (VW Amarok) is voltooid.

Voertuig 50-100-150kN

In 2017 is het contract getekend voor de levering van Scania Gryphus vrachtauto's tezamen met een contract voor de uitvoering van het onderhoud door de industrie in samenwerking met Defensie. De voertuigen worden geleverd sinds eind 2018. In de afgelopen periode zijn ongeveer 200 extra voertuigen met gebruik van de optieruimte in het contract bijbesteld als gevolg van maatregelen uit de Defensienota 2022. Hiermee kwam de totale leveringsomvang op meer dan 3.000 voertuigen. De levering is voorzien tot en met 2024 (voertuigen) respectievelijk 2025 (beschermde cabines). Eind 2022 is de hoogte-aanpassing van de Scania Gryphus op tijd door de leverancier afgerond.

start het test- en verificatietraject waarover de Kamer geïnformeerd zal worden via het DPO en de afwijkingsrapportage.

Defensie heeft in 2020 het contract getekend met *Defenture* voor de ontwikkeling en levering van militaire diesel quads (MDQ). Dit project loopt extra vertraging op. *Defenture* werkt aan een herontwerp en een bijgestelde planning.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	1000-2500						
Afwijkingsrapportage	1000-2500	D					
2024	1000-2500	D					

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (vervolg)

Containersystemen en Subsystemen

Het leverings- en onderhoudscontract voor de aanschaf van *command & control*-, verbindings-, werkplaats- en magazijncontainers, inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie, is getekend in 2018. De containers worden sinds medio 2019 geleverd. Ook worden ongeveer 250 extra optionele systemen bijbesteld als gevolg van maatregelen uit de Defensienota 2022. De totale leveringsomvang wordt hiermee ongeveer 1.900 systemen. De levering is voorzien tot en met 2027. Binnen deze termijn duurt de levering van de *command and control* containers langer. Marshall landsystemen werkt hierbij aan een bijgestelde planning.

Voertuig 12kN overig & RCWS (IVECO Manticore)

Het leveringscontract voor de aanschaf van lichte operationele vrachtauto's met een laadvermogen van 1200 kg, inclusief een contract voor het onderhoud aan dit materieel in samenwerking met Defensie, is getekend met IVECO in 2019. Het levercontract bevat tevens een afroep van een aantal *Remote Controlled Weapon Stations*. Er worden nog ongeveer 100 extra optionele systemen bijbesteld, als gevolg van en met budget uit de Defensienota 2022. De totale leveringsomvang is nu ongeveer 1.300 voertuigen. De eerste Manticores zijn inmiddels aan Defensie uitgeleverd, levering is voorzien tot en met 2028.

Voertuig 12kN Air Assault (Rheinmetall CARACAL)

Eind 2021 zijn de contracten voor de aanschaf en het onderhoud van ca. 500 lichte operationele vrachtauto's met een laadvermogen van 1200 kg met de oorspronkelijke leverancier

ontbonden (Kamerstuk 26 396, nr. 116). Defensie heeft daarop in juni 2022 een *Memorandum of Understanding (MoU)* met Duitsland getekend voor de gezamenlijke verwerving van Airborne Voertuigen, 1000 voor Duitsland en 500 voor Nederland. Alle voertuigen worden in Nederland geassembleerd bij Rheinmetall in Ede en VDL-special *vehicles* in Veldhoven en/of Born. Het voertuig onderscheidt zich van het reguliere 12kN voertuig omdat het in en onder een Chinook-helikopter moet kunnen worden vervoerd, daardoor heeft het voertuig beperkingen in gewicht en afmeting. Het contract voor de levering van circa 500 voertuigen voor de Luchtmobiele Brigade is in de zomer door *lead nation* Duitsland getekend. In 2024 worden de eerste voertuigen geleverd t.b.v. een binationaal test en verificatietraject. De levering is voorzien van 2025 tot en met 2029.

Tevens heeft Defensie een pakket van interim-maatregelen getroffen, waaronder de verwerving 'van de plank' (*Military-off-the-Shelf*), van 41 Vector voertuigen voor SOF-support taken van de Luchtmobiele Brigade, waarvoor eind 2022 het contract met *Defenture* is getekend. De serielevering hiervan is voorzien vanaf november 2023 en loopt door tot in 2024.

Voertuig Quad

Het contract voor de militaire dieselquad (MDQ) is getekend in 2020. In het kader van het "single type of fuel"-concept heeft Defensie besloten dit onderdeel van DVOW als innovatieve ontwikkelopdracht aan te besteden. De totale leveringsomvang is ongeveer 300 van dit type voertuig. De levering was voorzien van 2024 tot en met 2025.

Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (vervolg)

Brandstofcontainers

De aanbesteding voor de systemen, inclusief een contract voor het onderhoud, is in 2019 afgerond met de ondertekening van een leverings- en onderhoudscontract. De totale leveringsomvang is ongeveer 40 systemen. De levering is voorzien van 2021 tot en met 2025.

Containerhefmiddelen

In 2019 is een leverings- en onderhoudscontract getekend voor ongeveer 70 speciale hefmiddelen c.q. hefvoertuigen voor het heffen en plaatsen van de containers. Afronding van dit project is voorzien in 2024.

Relatie met andere projecten

- Chinook Vervanging & Modernisering
- *Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)*
- Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- Verlenging levensduur Patriot
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Vervanging brugleggende tank
- Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem
- Vervanging MRAD & SHORAD
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- D2-brief Airborne Vehicles van 15-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 407)
- Brief Interim-voorziening 12kN Air Assault en oplossing hoogte-overschrijding Scania Gryphus vrachtwagen van 16-12-2022 (Kamerstuk 26 396, nr. 118)
- Brief Ontbinding leverings- en onderhoudscontract project Voertuig 12kN Air Assault (AASLT) van 18-11-2021 (Kamerstuk 26 396, nr. 117)
- Brief Verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het project 'Voertuig 12kN overig en Remote Controlled Weapon Station (RCWS) (D-brief) van 15-08-2019 (Kamerstuk 26 396, nr. 115)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het project Air Assault voertuig (D-brief) van 23-10-2018 (Kamerstuk 26 396, nr. 114)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) van het project Containersystemen (D-brief) van 12-10-2018 (Kamerstuk 26 396, nr. 112)
- Brief Resultaten van de verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) van het project voertuigen 50kN, 100kN, 150kN (D-brief) van 09-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 201)
- Brief Resultaten van de C-fase van het project Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (C-brief) van 03-07-2015 (Kamerstuk 26 396, nr. 105)
- Brief voorstudiefase overige deelprojecten (DMP B(2)-brief) van 31-05-2012 (Kamerstuk 26 396, nr. 92)
- Brief voorstudiefase voertuig 7,5 kN (DMP B(1)-brief) van 23-09-2011 (Kamerstuk 26 396, nr. 88)
- Brief Behoeftestelling Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW) (A-brief) van 18-08-2008 (Kamerstuk 26 396, nr. 72)

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2022-2024
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2022-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	2022-2027

Belangrijke wijzigingen

De eerste containers zijn inmiddels aan Defensie geleverd. Tevens is het projectbudget aangepast als gevolg de generieke prijspeilbijstelling.

Gespecialiseerde transport- en opslagcontainers

Aanleiding

De NAVO en EU vragen om robuuste en snel inzetbare eenheden. Om de strategische voorraden voor deze eenheden te kunnen opslaan en binnen korte termijn veilig en geconditioneerd te verplaatsen naar het inzetgebied en ook daar onder de juiste (veiligheids-) condities op te slaan, zijn gespecialiseerde containers nodig.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de verwerving van ongeveer 200 gespecialiseerde containers met IT- componenten voor transport en veilige (veld)opslag van strategische voorraden munitie, en geneeskundige verbruiksartikelen en onderhoudsmiddelen, zoals oliën en smeermiddelen. Een groot deel van deze gespecialiseerde containers moet zijn voorzien van conditionering voor optimale transport- en opslagcondities.

Relatie met andere projecten

- Vervanging wissellaadsysteem, trekker-oplegcombinatie en wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling 'Gespecialiseerde transport- en opslagcontainers' (A-brief) van 16-12-2020 (Kamerstuk 35 570-X, nr. 67)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
Afwijkingsrapportage	49,3	44,4	1,7				
2024	50,2	35,3	14,8				
Effect op exploitatie	12,8	0,2	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2020-2035
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2020-2035
DPO '23 (huidig tijdvak)	2020-2035

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft in de zomer van 2023 een contract met firma Elbit getekend voor de levering van het ReDrone systeem voor detectie, identificatie, jamming en take-over van *unmanned aerial systems* (UAS).

Omdat nog niet alle deelprojecten onder contract zijn blijft de financiële reeks op commercieel vertrouwelijk staan.

Initiële Counter-Unmanned Aircraft Systems (C-UAS)

Aanleiding

Zowel statelijke als niet-statale actoren bedienen zich in toenemende mate van een mix van wapensystemen, waaronder *Unmanned Aircraft Systems* (UAS).

Het opbouwen van de *Counter-UAS*-capaciteit is noodzakelijk vanwege het toenemende gebruik en dreiging van UAS, ook wel drones genoemd. Ook in Nederland worden UAS steeds vaker bewust ingezet voor strafbare doeleinden en ook onbewust wordt regelmatig op een onwenselijke of gevaarlijke manier gebruik gemaakt van UAS. Dit project voorziet in de materiële component van de specialistische *Counter-UAS*-capaciteit die Defensie ontwikkelt. De materiële component vormt een brede set aan uitrusting waarmee Defensie *Counter-UAS* capaciteit kan leveren bij de verdediging van het Koninkrijk, bij internationale missies en bij ondersteuning van nationale autoriteiten.

Projecttoelichting

Er bestaan vele typen UAS, van zeer klein tot zeer groot. Deze *Counter-UAS*-capaciteit richt zich op de kleinere typen UAS (tot zo kg). Voor het bestrijden van grotere UAS beschikt Defensie reeds over systemen voor geïntegreerde luchtverdediging.

Innovatie

Omdat *Counter-UAS*-middelen naar verwachting een korte technische en operationele levensduur hebben, voorziet het project in opeenvolgende cycli van steeds enkele jaren. Het project omvat daarom zowel het verwerven van materieel voor

de specialistische *Counter-UAS*-capaciteit als randvoorwaarden voor *Concept Development & Experimentation* (CD&E) binnen het *Counter-UAS*-domein als geheel. Het project volgt hiermee de aanpak uit de Defensie Innovatie Strategie om samen sneller te innoveren en zoekt de samenwerking in de gouden driehoek zoals benoemd in de Defensie-Industrie Strategie.

Het project is in 2021 uitgebreid vanwege een aanvullende behoefte ter bescherming van militaire vliegbases in Nederland.

Het project is uitgebreid naar aanleiding van de extra investeringen uit de Defensienota 2022. Er worden extra systemen ter bescherming van militaire infrastructuur verworven.

Uiterlijk na drie jaar na instroom wordt het project geëvalueerd, waarbij onder andere wordt beoordeeld of de activiteiten en middelen van dit project in de staande organisatie kunnen worden ondergebracht.

Relatie met andere projecten

- Multi Missie Radar
- Vervanging MRAD & SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Initiële *Counter-Unmanned Aircraft Systems* (A-brief) d.d. 12-05-2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 52)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	25-100						
	2023	50-250	A					
	2024	50-250	A					

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015-2018
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2020-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2020-2024

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling. Naar verwachting worden in 2024 de laatste materieelcomponenten in gebruik genomen. Dit is de laatste keer dat dit project in het DPO is opgenomen.

Joint Fires

Aanleiding

Om de snelheid, precisie en veiligheid van maritieme en grondgebonden vuur- en luchtsteun te vergroten heeft de krijgsmacht behoefte aan materieel om de *situational awareness* op de grond en in de lucht te vergroten. Het project *Joint Fires* voorziet in deze behoefte door de aanschaf van materieel voor eindgeleiding, *Command and Control (C2)*-systemen, verbindingen, mobiliteit en de integratie van maritieme, land en lucht C2-systemen.

Projecttoelichting

Binnen het project is inmiddels een diversiteit aan optronica en C2-gerelateerde systemen verworven en al deels bij de operationele eenheden in gebruik genomen. De inbouw van diverse componenten in voertuigen is gestart. In de komende periode zullen nog resterende systemen worden verworven en duurzaam systeemmanagement worden gerealiseerd.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update Fennek*
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling *Joint Fires* (A-brief) d.d. 19-03-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 149)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	<25						
2023	70,1	53,8	19,2				
2024	89,7	57,1	16,3	16,3			
Effect op exploitatie	20,3	0,9	0,9	1,3	1,3	1,3	1,3

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2020-2021
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2022-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2024-2026

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijsspeilbijstelling.

Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht

Aanleiding

Ter ondersteuning van de operationele inzet van de militaire eenheden wordt operationele infrastructuur gebruikt. Deze infrastructuur betreft de basisvoorzieningen zoals legering, sanitair, werkplekken, onderhouds- en opslaglocaties. Dit project voorziet in de aanschaf van deze middelen, specifiek bedoeld voor operationele inzet.

Projecttoelichting

De operationele infrastructuur bestaat vooral uit tentsystemen met als doel legering, eetzaal, sanitair, commandoposten, werkplekken en onderhoud- en opslaglocaties. Dit tentsysteem is inclusief inventaris (afhankelijk van het doel, bijvoorbeeld tafels, stoelen, bedden en kasten) verlichting, klimaatbeheersing en wordt gefaciliteerd door nutsvoorzieningen (bijvoorbeeld elektriciteit- en/of watervoorziening). Het tentsysteem wordt aangevuld met containers (werkcontainers voor CLSK-capaciteiten) en onderhouds- en hangartenten voor de F35. Binnen het project is ook het benodigde materiaal ter fysieke bescherming van het personeel en de infrastructuur meegenomen.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Mobiele energievoorziening t.b.v. grondgebonden optreden
- Vervanging tenten en klimaatbeheersing

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project 'Operationele infrastructuur' (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 267)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	127,9	0,4	63,4	63,4			
Effect op exploitatie	24,2			1,7	1,7	1,7	1,7

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2004-2015
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2004-2025
DPO '23 (huidig tijdvak)	2004-2026

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast naar aanleiding van de prijspeilbijstelling en opgehoogd naar aanleiding van maatregelen uit de Defensienota 2022. Deze meerbestellingen zijn nog niet gecontracteerd. Daarom blijft het budget van het project commercieel vertrouwelijk. De looptijd blijft hiermee gelijk, de financiële afwikkeling zal echter tot in 2026 doorlopen.

Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Aanleiding

De basis van het grondgebonden optreden is het optreden van militairen, te voet of met een voertuig (uitgestegen of bereden). Dit project is er op gericht de operationele capaciteit van de individuele militair en gevechts-/ondersteunende eenheden te vergroten door te voorzien in betere bescherming van ingezette eenheden en het vergroten van het vermogen op te treden in netwerken (*Network Enabled Capabilities*).

Projecttoelichting

Het defensiebrede project VOSS komt voort uit het *Soldier Modernisation Programme (SMP)* en voorziet in een aantal verbeteringen van de uitrusting van de militair die te voet optreedt, al dan niet in samenwerking met gevechtsvoertuigen. De overlevingskansen van de militair verbeteren hierdoor. Ook wordt de commandovoering versterkt en nemen de mobiliteit, de effectiviteit en het voortzettingsvermogen toe.

VOSS is een ontwikkelingsproject voor een nieuw smart vest (met onder andere een radiocommunicatiesysteem (C4I-module), een energievoorzieningssysteem, een draag- en bekakingsysteem en modulaire ballistische bescherming). Vanuit diverse andere projecten wordt aangesloten op het project VOSS.

De behoefte is gesteld op ongeveer 5.500 systemen voor uitgestegen of te voet optredende militairen. Zij behoren tot de categorie die, als gevolg van hun optreden, de zwaarste eisen stellen aan hun uitrusting en in grote mate daarvan afhankelijk zijn. Uit onderzoek is gebleken dat dezelfde uitrusting die aan VOSS-militairen wordt toebedeeld, ook geschikt is voor eenheden die intensief met VOSS-militairen optreden en hierbij een ondersteunende rol vervullen. Dit heeft geleid tot een meerbehoefte voor circa 1.700 militairen die in 2018 is geëffectueerd voor een totaalbehoefte van ruim 7.000 systemen. Deze behoefte is met de Defensienota 2022 verder uitgebreid met circa 150 systemen, 4200 pakketten harde ballistische platen en 3000 draagsystemen.

De uitgifte van de initiële batch gevechtsuitrusting is in Q1 2023 afgerond. Momenteel worden instandhoudingshoeveelheden verworven in 5 batches. Het C4I-systeem voldoet aan de eisen van de beveiligingsautoriteit en de contracten voor aanvullende Nederlandse cryptografie zijn getekend. De seriematige uitlevering van het C4I-systeem vindt naar verwachting plaats vanaf eind 2022 en loopt mede door het inbouwen van Nederlandse cryptografie tot en met 2024. De uitrol aan de eenheden is voorzien vanaf Q1 2024. De financiële afwikkeling duurt tot en met 2026.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	250-1000						
2024	250-1000						

commercieel vertrouwelijk

Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) (vervolg)

Innovatie

Daarnaast is het contract getekend voor de doorontwikkeling van de *E-lighter*, een individuele, draagbare energiegenerator, tot een operationeel inzetbaar product. De *E-lighter* is naar verwachting in 2023 doorontwikkeld tot een operationeel inzetbaar product.

Relatie met andere projecten

- Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Geïnstumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
- *Joint Fires*
- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- *Midlife Update* (MLU) Fennek
- *Midlife Update* (MLU) Bushmaster
- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Brief project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) Verwervingsvoorbereidingsfase (D-brief) d.d. 04-06-2015 (Kamerstuk 34 000 X, nr. 98)
- Studiefase (C-fase) project Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS) d.d. 23-09-2011 (Kamerstuk 33 000, nr. 31)
- Voorstudiefase project Verbeterd Operationeel Soldaatsysteem (B-brief) d.d. 27-05-2010 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 130)
- Behoeftestelling project VOSS (A-brief) d.d. 08-04-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 105)

Defensiebreed materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd: Fysieke distributiemiddelen, infrastructurele voorzieningen, aanhangwagens/opleggers en RCWS

Niet gemandateerd: Wissellaadsystemen, Trekker en Wielbergingsvoertuigen

Projectplanning

Oorspronkelijk	2023-2027
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2023-2028
DPO '23 (huidig tijdvak)	2023-2028

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Aanleiding

Om de operationele bevoorradingsketen bij militaire inzet te ondersteunen en om bouwmaterialen en materieel te transporteren, worden door de operationele commando's uiteenlopende middelen gebruikt, zoals wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties, wielbergingsvoertuigen, aanhangwagens en FD-middelen. Om deze capaciteit te blijven garanderen, is vervanging van de huidige vloot noodzakelijk. De nieuwe voertuigen worden flexibel ingezet bij operaties en in de bedrijfsvoering, waarbij een beperkt deel van de behoefte zo mogelijk op een adaptieve wijze samen met de markt wordt ingevuld binnen het project Ecosysteem logistiek.

Projecttoelichting

Het programma WTB voorziet in de Defensiebrede vervanging van operationele wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties en wielbergingsvoertuigen en daaraan gerelateerd materieel zoals aanhangwagens, opslag-, overslag- en fysieke distributiemiddelen.

Met dit programma wordt bijgedragen aan de volgende ondersteunende militaire capaciteiten ter ondersteuning van het joint optreden:

- **Bevoorradings-, brugslog- en grondverzetcapaciteit**

Met wissellaadsystemen en de bijhorende bevoorradingsmiddelen (voor de op-, overslag en distributie van o.a. voeding en water, brandstoffen en munitie)

wordt de operationele bevoorradingsketen bij militaire inzet ondersteund. Daarnaast gebruiken genie-eenheden wissellaadsystemen voor transporteren en lanceren van (vouw)brugdelen.

- **Zware transportcapaciteit**

Met trekker-opleggercombinaties wordt zwaar militair materieel getransporteerd, zowel tijdens de ontplooiings- als in de inzetfase van een militaire operatie.

- **Wielbergingscapaciteit**

Wielbergingsvoertuigen dragen zorg voor het bergen en afvoeren van wielvoertuigen onder operationele omstandigheden om het militaire vermogen van eenheden op peil te houden.

De voertuigen moeten geschikt zijn om te opereren binnen het volledige geweldsspectrum. Daarom worden de wissellaadsystemen, de trekker-opleggercombinaties en de wielbergingsvoertuigen uitgerust met voorzieningen voor ballistische bescherming, wapenstations voor zelfbescherming en runflat-banden. Daarnaast wordt het informatiegestuurd optreden binnen de logistieke keten versterkt door investeringen in middelen voor *Command, Control, Communication, Computers & Intelligence* (C4I-middelen).

In de B-fase is gebleken dat het permanent plaatsen van de gepantserde cabines voor ballistische bescherming aanzienlijke budgettaire voordelen heeft, doordat geen extra

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
Afwijkingsrapportage	250-1000			D			
2024	250-1000			D			

Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB) (vervolg)

opslagfaciliteiten nodig zijn en geen in- en uitbouw van cabines meer plaatsvindt. Daarnaast biedt het permanent plaatsen van de gepantserde cabines voor de eenheden de mogelijkheid om te oefenen met deze cabines (*train as you fight*). Daarom is ervoor gekozen de gepantserde cabines permanent op een gedeelte van de voertuigen te plaatsen.

Realisatie

In 2023 zullen de eerste deelprojecten van WTB in de markt worden gezet: eind 2023 zullen naar verwachting de onderhandelingen voor FD-middelen tranche 1 (flatracks en containers) van start gaan met de inmiddels geselecteerde kandidaat-leveranciers. Bij de Aanhangwagens/opleggers en de Vrachtauto's (WLS, TROPACO, Wielberger) gaan in het einde van 2023 de concurrentiegerichte dialoogrondes van start met de geselecteerde kandidaat-leveranciers. Hierna gaan voor de aanhangwagens/opleggers en de Vrachtauto's (WLS, TROPACO, Wielberger) de concurrentiegerichte dialoogrondes van start met de geselecteerde kandidaat-leveranciers.

Duurzaamheid

De nieuwe voertuigen moeten voldoen aan de laatste richtlijnen op het gebied van milieu, zoals de emissienorm voor dieselmotoren. Tijdens de aanbesteding wordt specifieke aandacht besteed aan brandstof besparende technieken die zijn ingebouwd in de systemen. Tevens onderzoekt Defensie voor opleiden en trainen nieuwe onderwijsmiddelen, zoals rijsimulatoren en elektronische leeromgevingen.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- FOXTROT Spiral o voor 44 bataljonstaakgroep
- Vervanging drijvende brugslagcapaciteit

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de onderzoeksfase (B-fase) van het programma 'Defensiebrede Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)' (B-brief) van 19-09-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 373)
- Brief Behoeftestelling programma 'Wissellaadsystemen, trekker-opleggercombinaties en wielbergingsvoertuigen' (A-brief) van 16-09-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 288)

Maritiem materieel

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Twee deelprojecten ('Verwerving van raketten', en 'Inbedding van instandhouding in bedrijfsvoering Commando Zeestrijdkrachten') zijn gemandateerd, één deelproject ('Integratie aan boord van de LC-fregatten') is niet gemandateerd.

Projectplanning

Oorspronkelijk	2024-2027
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2027-2029
DPO '23 (huidig tijdvak)	2027-2029

Belangrijke wijzigingen

De D-brief van dit project wordt naar verwachting begin 2024 verzonden.

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijsbijstelling.

ESSM Block 2: Verwerving en integratie

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en Multipurpose fregatten (M-fregatten) voor de ondersteuning en de beïnvloeding van landoperaties vanuit zee en voor operaties in en nabij maritieme knooppunten en transportroutes. Om deze taken te kunnen uitvoeren dienen de fregatten over een effectieve luchtverdediging te beschikken.

Technologische ontwikkelingen leiden tot nieuwe generaties van antischipraketten. Deze raketten bereiken hogere snelheden, voeren complexere manoeuvres uit en vliegen lager boven het zeeoppervlak. De huidige *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) Block 1 luchtverdedigingsraket aan boord van de LC-fregatten zal gaandeweg steeds minder geschikt zijn voor de verdediging tegen de nieuwste generatie antischipraketten.

Projecttoelichting

De ESSM Block 2 raket is de vervanger van de ESSM Block 1 raket waarmee de LC-fregatten op dit moment zijn uitgerust. In 2013 heeft Defensie besloten deel te nemen aan de internationale ontwikkeling van de ESSM Block 2 raket die eind 2021 is afgerond. Vervolgens is in 2016 besloten om deel te nemen aan de internationale productie van deze raket. Het project ESSM Block 2: Verwerving en integratie is het derde project in deze reeks en bestaat uit drie deelprojecten. Dat zijn ten eerste de verwerving van de ESSM Block 2 raketten, ten tweede de

integratie van deze luchtverdedigingsraket aan boord van de LC-fregatten en ten derde de inbedding van de instandhouding van de ESSM Block 2 raket in de bedrijfsvoering van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK).

Het eerste deelproject 'Verwerving van ESSM Block 2 raketten' (voor de LC-fregatten en ASW-Fregatten) en het derde deelproject 'Inbedding van instandhouding in bedrijfsvoering CZSK' zijn gemandateerd. Het tweede deelproject 'integratie aan boord van LC-fregatten' is niet gemandateerd.

Naast de aanschaf van extra raketten in het kader van dit project, schaft Defensie in het kader van het gerelateerde project 'Aanvulling inzetvoorraad munitie' extra ESSM Block 2 raketten aan om de inzetvoorraad verder op norm te brengen voor de eerste hoofdtak.

Duurzaamheid

Bij het vervangen van de vuurleiding en de APAR-radar van de twee LC-fregatten die als laatste zullen uitstromen worden de huidige installaties uitgebouwd. De onderdelen van deze installaties zullen worden opgeslagen en als reservedelen voor de twee LC-fregatten die als eerste uitstromen worden gebruikt. Op deze wijze hoeven er geen nieuwe reservedelen te worden aangekocht.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	250-1000	B					
2024	250-1000		D				

ESSM Block 2: Verwerving en integratie (vervolg)

Innovatie

Voor de geleiding van de nieuwe ESSM Block 2 raketten wordt de nieuwe APAR Block 2 radar aan boord van twee LC-fregatten ingebouwd. De technologie voor deze radar is ontwikkeld in het project AWW (*Above Water Warfare*)-cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr. 73). Het AWW-cluster is in eerste instantie ontwikkeld voor de ASW-fregatten.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling ESSM Block 2: Verwerving en integratie (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 227)
- Brief resultaten onderzoeksfase ESSM Block 2 Verwerving en integratie (B-brief) d.d. 29-04-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 355)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2027

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2020-2027

DPO '23 (huidig tijdvak) 2020-2027

Belangrijke wijzigingen

Overleg met Zweden over de aanschaf van deze voertuigen heeft niet geresulteerd in samenwerking. Het einde van de D-fase is nu voorzien voor 2024. De looptijd van het project is aangepast tot en met 2028. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijsbijstelling.

Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn (FLATM BV)

Aanleiding

Voor militaire inzet is mobiliteit van groot belang, ook bij het amfibisch optreden in kustgebieden en in zeer moeilijk begaanbaar terrein. Dit project voorziet in de mobiliteit ter ondersteuning van lichte amfibische eenheden en amfibische landingscapaciteit. Het bestaat uit voertuigen in zes varianten: logistiek, mortierdrager, medisch, herstel- en reparatie, commandovoering en algemeen transport voor personeel en materieel.

Naast het overschrijden van de technische levensduur van de huidige BV206D en Viking voertuigen speelt ook de behoefte aan een grotere zelfstandigheid op lagere niveaus een rol.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de vervanging van de huidige BV206D en Viking-voertuigen voor zover deze een ondersteunende taak hebben. De kwantitatieve behoefte berust op het nieuwe optreden van het Korps Mariniers en bedraagt tussen de 50 en 100 ongepantserde voertuigen. Daarnaast wordt een optie op extra voertuigen opgenomen in het contract voor het geval de realisatie van het kleinere *all-terrain* patrouillevoertuig (FLATM-PV, zie aldaar) niet haalbaar of kosteneffectief blijkt.

De belangrijkste kenmerken van de FLATM-BV zijn:

- Amfibisch inzetbaar;
- Inzetbaar in extreem terrein en extreme weersomstandigheden;
- Relatief lichte en flexibele capaciteit, passend bij de aard van lichte amfibische infanterie.

Duurzaamheid

Omdat het een *Military-off-the-Shelf* (MOTS) voertuig betreft dat wereldwijd inzetbaar moet zijn onder extreme omstandigheden, waaronder zeer lage temperaturen, zijn de mogelijkheden voor lage emissietechnologie beperkt. Wel zijn en worden de mogelijkheden tot emissiebeperking steeds met de leverancier besproken.

Relatie met andere projecten

- *Future Littoral All-Terrain Mobility* Patrouillevoertuigen (FLATM-PV)
- Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (A-brief) d.d. 24-09-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 314)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	100-250						
	2023	50-250	D					
	2024	50-250		D				

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015-2020
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2015-2025
DPO '23 (huidig tijdvak)	2015-2024

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijsbijstelling. Door het laten vervallen van het instandhoudingsprogramma op de vierde boot wordt het project in 2024 voltooid.

Aanleiding

De Walrusklasse onderzeeboten worden veelal in een zelfstandige rol ingezet voor onder meer het vergaren van inlichtingen en het beschermen van de oppervlaktevloot tegen de onderwaterdreiging. De onderzeeboten van de Walrusklasse zijn sinds 1990 in gebruik en bij het ontwerp is uitgegaan van een levensduur van 25 jaar. Door het toenemende belang van operaties in kustwateren wordt minder op grote diepte geopereerd dan aanvankelijk voorzien. Hierdoor is de fysieke belasting van de romp, de belangrijkste beperkende factor voor de levensduur, minder groot dan in het ontwerp voorzien. Om de periode tot de instroom van de nieuwe onderzeeboten te overbruggen wordt een levensduurverlengend programma uitgevoerd.

Projecttoelichting

Om de huidige Walrusklasse onderzeeboten in het gewijzigde operationele scenario veilig en doelmatig te kunnen exploiteren, zijn op vier terreinen aanpassingen nodig. Deze hebben alle betrekking op de veiligheid en de instandhouding van de huidige capaciteiten. Het betreft de vernieuwing van de drukhuidconservering, de vervanging van verouderde primaire sensoren zoals de sonar en navigatieperiscoop, de vervanging van grote delen van het centrale computersysteem, het *Combat Management System* (CMS), en de vervanging of aanpassing van een aantal platformsystemdelen.

Het instandhoudingsprogramma is op twee onderzeeboten voltooid en op de derde onderzeeboot is het programma in uitvoering. Het programma op de vierde boot komt te vervallen. De onderdelen voor deze onderzeeboot zijn reeds aangeschaft en worden de komende jaren als reservedelen ingezet voor de onderzeeboten die in de vaart blijven. Het langer doorvaren met de Walrusklasse is nodig om een operationele “capability gap” te voorkomen tot aan de instroom van de nieuwe onderzeeboten. Het programma wordt in 2024 voltooid.

Relatie met andere projecten

- Verbetering MK48 torpedo

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Instandhoudingsprogramma Walrusklasse onderzeeboten (A-brief) d.d. 13-06-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 129)
- Aanbiedingsbrief Voortgangsrapportage Vervanging onderzeebootcapaciteit 2022 d.d. 01-04-2022 (Kamerstuk 34 225, nr. 35)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	91,5	84,2	7,4				
2024	92,3	84,6	7,7				

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015-2019
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2017-2024
DPO '23 (huidig tijdvak)	2017-2025

Belangrijke wijzigingen

Twee van de vier LC-fregatten zijn opgeleverd, het derde volgt in oktober 2023. Het IP-programma voor het vierde LC-fregat loopt. De langere doorlooptijd van regulier onderhoud en van het project Vervanging 127mm kanon heeft invloed op de afronding van het IP-programma voor het vierde fregat. Hierdoor verschuift de testfase en voltooiing van het IP-programma van het laatste schip naar begin 2025.

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)

Aanleiding

Voor het verdedigen van maritieme taakgroepen, het ondersteunen van amfibisch en landoptreden, het uitvoeren van *maritime security operations* en *Ballistic Missile Defence*, beschikt Defensie over vier luchtverdedigings- en commandofregatten (LC-fregatten). Deze fregatten zijn tussen 2002 en 2005 in dienst gesteld en bereiken naar verwachting vanaf 2032 het einde van de levensduur. Om tot die tijd de inzetbaarheid en de doelmatige exploitatie van de LC-fregatten te waarborgen, wordt halverwege de levensduur een instandhoudingsprogramma uitgevoerd.

Projecttoelichting

Het instandhoudingsprogramma wordt uitgevoerd op alle vier LC-fregatten en omvat 41 deelprojecten ingedeeld in twee categorieën. Deelprojecten gerelateerd aan arbo, milieu en zeewaardigheid zijn noodzakelijk om te blijven voldoen aan wet- en regelgeving. Zij betreffen onder andere het garanderen van veilig manoeuvreren en navigeren, het verbeteren van de voedselveiligheid, de kwaliteit van het drinkwater en van de brandveiligheid en het aanpassen van de munitiebergplaats.

Deelprojecten gerelateerd aan instandhouding zijn noodzakelijk om systemen doelmatig in stand te kunnen houden of te voorkomen dat systemen niet meer kunnen worden onderhouden. De belangrijkste betreffen de aanpassing of vervanging van delen van het platformmanagementsysteem *Integrated Monitoring & Control System* (IMCS) en het *Combat Management System* (CMS). Naast verbeteringen aan het IMCS en

het CMS worden (delen van) systemen aangepast of vervangen indien ze niet meer doelmatig kunnen worden onderhouden. In het instandhoudingsprogramma zijn geen deelprojecten opgenomen die leiden tot operationele verbeteringen.

De ontwikkeling van verschillende scheepsnetwerken, zowel op het gebied van veilige navigatie als operationele inzet (luchtverdediging), is uitgevoerd samen met Nederlandse defensieleveranciers. Als gevolg hiervan is er voor de scheepsbemanning betere *situational awareness*, zowel over het scheepsplatform als het operatiegebied.

Relatie met andere projecten

- Instandhouding Goalkeeper
- *Maritime Ballistic Missile Defence* (MBMD)
- Vervanging 127 mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Relevante Kamerstukken

- Resterende hoofdcontract Instandhoudingsprogramma LC-Fregatten d.d. 29-05-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 200)
- Stand van zaken van de gecombineerde onderzoeks- en verwervingsvoorbereidingsfase van het project Instandhoudingsprogramma LC-Fregatten (BD-brief) d.d. 09-12-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 194)
- Behoeftestelling Instandhoudingsprogramma LC-Fregatten (A-brief) d.d. 04-02-2014 (Kamerstuk 27 830, nr. 123)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	205,1	198,4	5,3	1,5			
2024	206,9	191,9	11,3	3,7			

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2029

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen

Dit project is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. Volgens de huidige planning gaat het eerste LC-fregat in 2032 uit dienst en het laatste fregat in 2035. Maatregelen zijn noodzakelijk om met de LC-fregatten veilig en operationeel relevant te kunnen doorvaren.

Door de gewijzigde geopolitieke situatie moet Defensie meer dan vroeger rekening houden met tegenstanders die beschikken over moderne technologie, waaronder de modernste antischipraketten. Vanwege die dreiging moeten de LC-fregatten elektromagnetische signalen kunnen waarnemen en bovendien kunnen verstoren. De huidige apparatuur daarvoor is verouderd. Gezien de verwachte toenemende dreiging in de komende jaren en de lange levensduur van de schepen, is vervanging van deze apparatuur noodzakelijk.

Projecttoelichting

Alle vier de fregatten krijgen betere passieve waarnemingsapparatuur voor elektromagnetische signalen. De LC-fregatten kunnen daarmee eerder tegenstanders detecteren en anticiperen op die dreiging. Twee fregatten krijgen bovendien nieuwe actieve storingsapparatuur (*jammers*) om moderne antischipraketten van een tegenstander te storen. Dit zijn ook de fregatten die gaan beschikken over de nieuwe ESSM (*Evolved Sea Sparrow Missile*) Block 2 luchtverdedigingsraket. Met deze ESSM-raket en de *jammers* zijn deze twee LC-fregatten optimaal bestand

tegen de dreiging van moderne antischipraketten. Ook zal in het project een simulator worden aangeschaft, deze is nodig om de apparatuur op de LC-fregatten goed af te stellen en voor opleidingen en trainingen.

In de periode 2024-2029 ondergaan de LC-fregatten achtereenvolgens groot onderhoud. Dit project wordt in deze periode uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Langer doorvaren LCF: Materiële Zeewaardigheid

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Langer doorvaren LCF: Elektronische oorlogvoering (A-brief) d.d. 31-10-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 380)
- Brief behoeftstelling Langer doorvaren LCF: Materiële Zeewaardigheid (A-brief) d.d. 21-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 408)
- Brief onderzoeksfase ESSM Block 2: Verwerving en integratie (B-brief) d.d. 29 april 2022 (Kamerstuk 27830, nr. 355)
- Brief behoeftstelling ESSM Block 2: Verwerving en integratie (A-brief) d.d. 3 mei 2018 (Kamerstuk 27830, nr. 227)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-250						
2024	50-250	A					

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2029

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2024-2029

Belangrijke wijzigingen

Deze nieuwe behoefte is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Langer doorvaren LCF: Materiële zeewaardigheid

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. Volgens de huidige planning gaat het eerste LC-fregat in 2032 uit dienst en het laatste fregat in 2035. Om met de LC-fregatten veilig en operationeel relevant te kunnen doorvaren zijn maatregelen noodzakelijk.

Projecttoelichting

Het project omvat de aanpassing en vervanging van systemen die van belang zijn voor de materiële zeewaardigheid en daarmee voor de veiligheid van de fregatten. Van deze systemen is voorzien dat de levering van reservedelen stopt of dat de software door veroudering niet meer operationeel relevant is. Het betreft hoofdzakelijk:

- Algemene systemen zoals koelinstallaties, hijswerktuigen, verwarmingsketels en brandmeldinstallaties. Voor het merendeel van deze systemen is een wettelijk vastgesteld keuringsregime van kracht;
- Kleinere elektronische systemen zoals navigatieradars, elektro-optische systemen en radiosystemen;
- Netwerksystemen en computersystemen;
- De *Evolved Sea Sparrow Missile* (ESSM) Block 1 luchtverdedigingsraket.

Het project omvat ook de aanpassing van trainers, simulatoren en logistieke ondersteuning en Opleiding en training, documentatie en handleidingen, materieelbeheer en de voorraad reservedelen. De twee LC-fregatten die het eerst uit dienst gaan in 2032-2033 worden uitgevoerd met een software aanpassing op de ESSM block 1 luchtverdedigingsraket. De twee LC-fregatten die het langst in dienst blijven gaan beschikken over de nieuwe ESSM Block 2 luchtverdedigingsraketten en krijgen de software aanpassing niet.

In de periode 2024-2029 ondergaan de LC-fregatten achtereenvolgens groot onderhoud. Dit project wordt in deze periode uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Langer doorvaren LCF: Materiële Zeewaardigheid (A-brief) d.d. 21-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 408)
- Brief onderzoeksfase ESSM Block 2: Verwerving en integratie (B-brief) d.d. 29 april 2022 (Kamerstuk 27830, nr. 355)
- Brief behoeftstelling ESSM Block 2: Verwerving en integratie (A-brief) d.d. 3 mei 2018 (Kamerstuk 27830, nr. 227)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2024	50-250	A					

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2018-2021
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2018-2024
DPO '23 (huidig tijdvak)	2018-2025

Belangrijke wijzigingen

Ook het derde LC-fregat is inmiddels uitgerust met de nieuwe SMART-L MM/N-radar en het vierde en laatste volgt spoedig. Het tijdvak voor het vierde fregat is aangepast aan planning voor het instandhoudingsprogramma van de LC-fregatten. De testfase en oplevering kan echter alleen plaatsvinden als alle verbouwactiviteiten die uit het Instandhoudingsprogramma van deze fregatten en het project Vervanging 127mm kanon komen, zijn voltooid. De voltooiing van het project verschuift hierdoor naar begin 2025.

Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)

Aanleiding

Door de vervanging van de SMART-L-radar aan boord van de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) door een nieuwe sensor (SMART-L MM/N) levert Nederland een belangrijke bijdrage aan de Europese en bondgenootschappelijke raketverdediging en wordt de operationele relevantie van de fregatten voor het tweede deel van de levensduur vergroot. Deze modificatie sluit aan bij de prioriteiten van de NAVO en de Defensienota 2022.

Projecttoelichting

Met dit project worden de LC-fregatten voorzien van een SMART-L MM/N radar met aanvullende sensorcapaciteit (*Early Warning Capability*) voor de vroegtijdige waarneming en tracking van ballistische raketten. Nederland gaat naar verwachting in 2025 de LC-fregatten met de verbeterde SMART-L MM/N-radar als *early warning* sensorplatforms als *Voluntary National Contribution* (VNC) aanbieden bij het *Ballistic Missile Defence* (BMD) programma van de NAVO.

Eind mei 2021 heeft de Amerikaanse marine, op basis van SMART-L-data van het eerste Nederlandse LC-fregat dat met gemodificeerde SMART-L MM/N-radar is uitgerust, een succesvolle interceptie uitgevoerd. Bij deze test heeft een Amerikaans fregat een exo-atmosferisch vliegend testobject onderschept op basis van SMART-L MM/N-data, zonder het object bij lancering van de zelfverdedigingsraket zelf te zien. Tijdens de vlucht van de raket kwam het testobject binnen radarbereik van

het Amerikaanse fregat die vervolgens is overgeschakeld naar eigen data om het object te neutraliseren. Dit was de eerste test om de functionele werking van de *Early Warning Capability* (EWC) aan te tonen. In mei 2023 heeft het tweede, met de modificatie uitgeruste fregat, de SMART-L MM/N en MBMD-keten ingezet in gecombineerde scenario's. Hierbij is tegelijk MBMD-data gedeeld met deelnemende NAVO-partners.

Innovatie

De SMART-L MM/N is ontwikkeld met ondersteuning van Defensie en is wereldwijd de eerste grondgebonden roterende radar die in staat is om exo-atmosferisch objecten automatisch te detecteren en te volgen.

Relatie met andere projecten

- Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)
- Vervanging 127 mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de gecombineerde B/C/D-fase d.d. 16-05-2012 (Kamerstuk 27 830, nr. 100)
- Brief behoeftstelling van het project MBMD (A-brief) d.d. 26-09-2011 (Kamerstuk 27 830, nr. 91)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	149,9	149,9					
2024	149,9	149,9					

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2034

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2024-2034

DPO '23 (huidig tijdvak) 2025-2034

Belangrijke wijzigingen

Dit project wordt uitgevoerd tijdens gepland groot onderhoud. Aangezien het gepland groot onderhoud begint in 2025 in plaats van 2024, vangt het project ook een jaar later aan.

Midlife Update (MLU) Oceangoing Patrol Vessel (OPV)

Aanleiding

De *Oceangoing Patrol Vessels* (OPV's) zijn ontworpen voor taken laag in het geweldsspectrum. Het gaat om kustwachttaken in Nederland en als stationsschip in het Caribisch gebied, de bestrijding van terrorisme en piraterij en humanitaire assistentie zoals hulp bij rampen. Door uitvoering van een *Midlife Update* (MLU) wordt beoogd om de OPV's tot het einde van hun levensduur inzetbaar te houden.

Projecttoelichting

De MLU aan de OPV's wordt uitgevoerd om de inzetbaarheid van de schepen gedurende de gehele levensduur te verzekeren. Met de MLU zorgt Defensie ervoor dat de OPV's blijven voldoen aan wet- en regelgeving en aan eisen voor zeewaardigheid. Daarnaast worden technische knelpunten aangepakt opdat componenten en systemen tot het einde van de levensduur tegen redelijke kosten kunnen worden onderhouden. De MLU blijft beperkt tot de maatregelen die nodig zijn om de OPV's veilig en doelmatig hun huidige taken te laten uitvoeren. De operationele capaciteiten van de schepen blijven ongewijzigd.

De werkzaamheden van de MLU voor de vier OPV's worden uitgevoerd in de jaren 2025-2034. Deze relatief lange looptijd zorgt voor flexibiliteit in de planning en maakt daarmee een goede beheersing van het project mogelijk. Defensie combineert daarbij de MLU met twee reeds geplande periodes van groot onderhoud om de beschikbaarheid van de OPV's te waarborgen.

Duurzaamheid

De *Midlife Update* richt zich op instandhouding van de huidige operationele capaciteiten. Dit impliceert veelal dat bestaande installaties gehandhaafd worden. Zodra de gelegenheid zich voordoet en voor zover mogelijk binnen het beschikbare budget, worden maatregelen getroffen om op het gebied van duurzaamheid stappen te zetten.

Innovatie

Als onderdeel van de MLU OPV, wordt het IPMS/IBMS (*Integrated Platform Management System/Integrated Bridge Management System*) vervangen en *up-to-standard* gebracht. Het project kan meeliften op de geleverde inspanning in het project CSS op dit vlak. Hierdoor worden niet alleen kosten geminimaliseerd maar komt tevens een zo uniform mogelijke '*look & feel*' tussen verschillende scheepsklassen tot stand. Dit bevordert de operationele acceptatie en het dagelijks gebruik van deze systemen.

Relatie met andere projecten

- Verbetering *Remote Controlled Weapon Stations* OPV en JSS

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling *Midlife Update* OPV's (A-brief) d.d. 18-12-2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 75)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2011-2016

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2011-2026

DPO '23 (huidig tijdvak) 2011-2026

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en valutakoerscorrectie.

Verbetering MK48 torpedo

Aanleiding

De Walrusklasse onderzeeboten beschikken over één wapensysteem: de torpedo. Sinds de bouw van de boten wordt het type MK48, modificatiestandaard 4 (mod 4) gebruikt. Deze is van Amerikaanse makelij en in de jaren '70 ontworpen voor inzet in diep water. De omstandigheden voor een succesvolle inzet van een torpedo zijn in ondiep water veel complexer dan de omstandigheden in diep water. De huidige torpedo MK48 mod 4 heeft beperkte mogelijkheden om kleine doelen in ondiep water te bestrijden. De MK48 mod 4 is in gebruik geweest bij de marines van Australië, Canada en de Verenigde Staten. Australië en de Verenigde Staten zijn reeds overgeschakeld op de mod 7, die beter geschikt is voor het gebruik in ondiep water. Hierdoor is uitwisseling van technische en operationele informatie van de huidige torpedo mod 4 niet meer mogelijk. Daarnaast worden reserveonderdelen voor de mod 4 niet meer geproduceerd en zijn nu al schaars en wordt de mod 4 niet meer verder doorontwikkeld.

Projecttoelichting

Door de huidige torpedo type MK48 te moderniseren naar Mod 7AT, is inzet tegen kleine doelen in ondiep water mogelijk. Verder is de Mod 7AT beter bestand tegen torpedo-tegenmaatregelen zoals *decoys* en *jammers*. Daarnaast zal de samenwerking met andere gebruikers mogelijk blijven. Deze samenwerking behelst uitwisseling van technische en

operationele informatie over oefenlanceringen, opgeslagen in een gemeenschappelijke database en de beschikbaarheid van reservedelen. Deze samenwerking bevordert een doeltreffende inzet van de MK-48 en heeft financiële voordelen, omdat minder Nederlandse oefenlanceringen nodig zijn.

Relatie met andere projecten

- Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten

Relevante Kamerstukken

- Brief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
- Brief over de aanvulling op de behoeftestelling verbetering van de MK48 *Heavy Weight* torpedo d.d. 30-01-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 145)
- Behoeftestelling Modificatie MK48 torpedo (A-brief) d.d. 17-09-2009 (Kamerstuk 32 123 X, nr. 6)

Financiën

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln						
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028	
Oorspronkelijk	25-100							
2023	214,9	149,9	10,8	16,2	14,6	12,1	9,0	
2024	215,4	133,9	13,2	18,5	18,2	12,7	10,5	
Effect op exploitatie	8,9	0,6	1,4	1,8	1,9	1,4	1,7	

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2019-2023
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2023-2029
DPO '23 (huidig tijdvak)	2023-2029

Belangrijke wijzigingen

De ontwikkeling van de koppeling tussen sensoren en het kanon is vertraagd. Door te kiezen voor een interim-oplossing kan het kanon op het eerste schip volledig functioneel worden afgeleverd. Mogelijk dat later een update van de koppeling tussen sensoren en het kanon noodzakelijk is.

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Vervanging 127mm kanon Luchtverdedigings- en Commandofregatten

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten). Fregatten zijn veelzijdig inzetbare marineschepen die de ruggengraat vormen van de oppervlaktevloot. De LC-fregatten zijn uitgerust met gelaagde sensor-, wapen- en commandosystemen voor de inzet op de korte, middellange en lange afstand. Het 127mm kanon vormt hiervan een integraal onderdeel. Het kanon wordt ingezet tegen zeedoelen om te waarschuwen of deze te neutraliseren. Ook kan het kanon worden ingezet tegen doelen op het land ter ondersteuning van amfibische en landoperaties.

Bij de bouw van de LC-fregatten, rond de eeuwwisseling, zijn gebruikte 127mm kanons geïnstalleerd. Deze kanons zijn gebouwd aan het eind van de jaren zestig van de vorige eeuw. De technische en operationele levensduur van dertig jaar is overschreden. Vaak zijn deze 127mm kanons door technische problemen niet inzetbaar. Daarnaast vergt het kanon zowel aan boord als aan de wal veel onderhoud, terwijl sommige onderdelen niet langer verkrijgbaar zijn. Verder voldoen het kanon, het munitie-opvoersysteem en de munitiebergplaats op het schip niet meer aan de thans geldende arbo-eisen. Vervanging van het kanon is noodzakelijk.

Projecttoelichting

Het project 'Vervanging 127mm kanon' betreft de verwerving en installatie aan boord van operationele kanonsystemen voor de LC-fregatten inclusief bijbehorend (semi-)automatisch munitie-opvoersysteem, de aanpassing van de munitiebergplaats aan boord en de bijhorende *Integrated Logistic Support*.

De werkzaamheden voor dit project omvatten de ombouw van apparatuur die is verspreid over drie boven elkaar liggende dekken in het schip. De scheepsaanpassingen in dit project zijn dermate omvangrijk dat de activiteiten alleen tijdens groot onderhoud aan de fregatten uitgevoerd kunnen worden. De voltooiing van dit project op het laatste schip is voorzien voor 2029.

Relatie met andere projecten

- Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Vervanging 127 mm kanon LC-fregatten (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 218)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	137,1	43,0	26,8	21,7	20,2	11,1	14,3
2024	142,3	49,1	17,8	17,8	20,1	30,1	5,0

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2030

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2025-2030

DPO '23 (huidig tijdvak) 2027-2033

Belangrijke wijzigingen

De projectplanning is aangepast. In 2025 ondergaat het *Joint Support Ship (JSS) Zr.Ms. Karel Doorman* een instandhoudingsprogramma. Gelijktijdig zouden ook de Goalkeepers van het JSS worden vervangen. Het project *Vervanging Close-In Weapon System* heeft echter meer tijd nodig vanwege de complexiteit en langere levertijden van de industrie. Daarom worden de vervangende systemen later op het JSS geplaatst, volgens een nog vast te stellen planning. De uitvoering van het project vCIWS zal nu in 2027 beginnen met de plaatsing van een *Rolling Airframe Missile (RAM)* systeem op elk van de twee langst doorvarende Luchtverdedigings- en Commandofregatten. De doorlooptijd van het project is vooralsnog tot en met 2033.

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Vervanging Close-in Weapon System (vCIWS)

Aanleiding

Van de huidige grotere oppervlakteschepen van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) beschikken de Multipurpose fregatten (M-fregatten), de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten), de twee amfibische *Landing Platform Docks (LPD's)* en het bevoorradingschip *Joint Support Ship (JSS)* over het Goalkeeper-systeem voor de zelfverdediging op korte afstand tegen luchtdreigingen, waaronder antischipraketten en kleine oppervlaktedoelen. Dit wapensysteem is in gebruik sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw. Defensie heeft een instandhoudingsprogramma uitgevoerd voor dit wapensysteem dat de levensduur ervan tot minimaal 2025 verlengt. De Goalkeepers worden bij een deel van deze schepen vanaf 2027 vervangen.

Projecttoelichting

De kwalitatieve behoefte bestaat uit een wapensysteem om tijdens operaties op open zee en in kustwateren op relatief korte afstand luchtdoelen en oppervlaktedoelen te kunnen bestrijden, ook bij een hoge dreiging. Defensie schaft met dit project binnen het projectbudget nieuwe systemen aan voor het LPD Zr.Ms. Johan de Witt, het *Joint Support Ship* en de twee langst doorvarende LC-fregatten. Daarnaast schaft het project systemen aan voor de toekomstige ASW-fregatten en het *Combat Support Ship* via de budgetten van die projecten. De modificatie van de twee LC-fregatten beperkt zich tot het RAM-systeem. De andere genoemde schepen worden, naast het RAM-systeem, voorzien van een 76mm kanon, een vuurleidingsradar en een bijbehorend vuurleidingsysteem.

Het project voorziet tevens in de aanschaf van munitie.

Innovatie

Het nieuwe *Close-in Weapon System* zal gebruik maken van het vuurleidingsstelsel dat nu ontwikkeld wordt in het project AWW (*Above Water Warfare*) cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr 73). Dit vuurleidingsstelsel geeft een aanzienlijke verbetering van de effectiviteit van het *Close-in Weapon System*.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten
- Verwerving *Combat Support Ship*

Relevante Kamerstukken

- Brief resultaten verwervingsvoorbereidingsfase Vervanging M-fregatten (ASWF) (D-brief) van 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 393)
- Behoeftestelling Instandhouding Zr.Ms. Karel Doorman (A-brief) d.d. 20-06-2022 (Kamerstuk 33 763, nr. 153)
- Brief resultaten onderzoeksfase Vervanging *Close-in Weapon System* (B-brief) van 14-01-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 329)
- Brief behoeftestelling Vervanging *Close-in Weapon System* (A-brief) van 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 220)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
Afwijkingsrapportage	250-1000	D					
2024	250-1000		D				

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2034

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2026-2030

DPO '23 (huidig tijdvak) 2026-2030

Belangrijke wijzigingen

Het contract zal niet alleen het ontwerp, de bouw en de levering van de schepen omvatten maar ook de instandhouding na de levering. De ambitie is om daartoe een langdurig partnerschap aan te gaan met een Nederlandse leverancier. Dit is voor Defensie nieuw bij een maritiem project. De voorbereiding van de aanbesteding blijkt complexer dan verwacht. Deze complexiteit, tezamen met de toegenomen belasting op de defensieorganisatie, zorgt dat de planning van het project onder druk staat. Als gevolg hiervan zal de Kamer naar verwachting in 2025 een D-brief ontvangen over het resultaat van de verwervingsvoorbereidingsfase.

Vervanging hulpvaartuigen

Aanleiding

Defensie beschikt binnen het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) over tien vaartuigen die diverse ondersteunende taken verrichten. Deze hulpvaartuigen zijn tussen 1987 en 2006 in dienst gekomen. Tussen 2026 en 2034 bereiken de hulpvaartuigen gefaseerd het einde van hun levensduur. Aangezien de functionaliteiten van deze hulpvaartuigen ook in de toekomst van belang blijven, wil Defensie deze vaartuigen tijdig vervangen.

Projecttoelichting

In de Defensienota 2018 zijn deze vervangingsinvesteringen als afzonderlijke projecten opgenomen. Het betreft echter vaartuigen met vergelijkbare eigenschappen. Om schaalvoordelen te kunnen benutten wordt de vervanging van deze vaartuigen daarom als één project beschouwd.

De nieuwe hulpvaartuigen worden in gebruik genomen in de periode 2026-2030. De hulpvaartuigen worden vervangen op het moment dat hun technische levensduur eindigt, of nog daarvoor. Defensie heeft hiervoor gekozen vanwege de doelmatigheidswinst van grotendeels gelijke schepen en de aaneengesloten vervanging. Als enige van de tien te vervangen schepen zal het marine opleidingsvaartuig tot kort na het einde van de technische levensduur in gebruik blijven. De Koninklijke Marine zal het gebruik daarvan nauwgezet monitoren en het benodigde onderhoud aan dit vaartuig uitvoeren, waarbij

veiligheid voorop staat.

Defensie besteedt de instandhouding van de schepen uit aan de nog te selecteren Nederlandse bouwer van de schepen. Dit vermindert de onderhoudstaken van de Koninklijke Marine en het versterkt de positie van het Nederlandse bedrijfsleven op het gebied van klimaatneutrale technologie. Gezien het gebruikersprofiel spelen wezenlijke belangen van nationale veiligheid een rol bij de instandhouding van de vaartuigen door een externe partij. Defensie besteedt het contract aan in concurrentie tussen Nederlandse aanbieders, met toepassing van artikel 346 VWEU (Verdrag betreffende de Werking van de Europese Unie). Het contract zal het ontwerp, de bouw, de levering en de instandhouding van de hulpvaartuigen omvatten.

Duurzaamheid

De nieuwe hulpvaartuigen krijgen de beschikking over klimaatneutrale technologie voor voortstuwing en energievoorziening met methanol als brandstof. De beperking van de emissie-uitstoot is het hoogst als de vaartuigen groene methanol gebruiken die zelf ook op klimaatneutrale wijze is geproduceerd. Maar aangezien deze brandstof pas in de toekomst breed verkrijgbaar zal zijn, zijn diesel en niet-groene methanol voorlopig nog mogelijkheden om op terug te vallen om de inzetbaarheid van de vaartuigen te garanderen.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	250-1000		D				
2024	250-1000			D			

Vervanging hulpvaartuigen (vervolg)

Innovatie

Door toepassing van innovatieve technieken zoals “*Digital Twin*” en “*Smart Maintenance en Monitoring*” zullen de vaartuigen voor een lange periode kunnen worden onderhouden op basis van grotendeels civiele normen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project ‘Vervanging hulpvaartuigen CZSK’ (A-brief) d.d. 07-05-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 305)
- Brief resultaten onderzoeksfase vervanging hulpvaartuigen (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 361)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2025-2027
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2028-2029
DPO '23 (huidig tijdvak)	2029-2031

Belangrijke wijzigingen

In de D-fase is het basisontwerp van de Anti Submarine Warfare (ASW) fregatten met groter detail uitgewerkt tot een uitvoerbaar contractontwerp. De contractonderhandelingen met de twee grootste leveranciers voor dit project zijn afgerond. Nederland schaft vier ASW-fregatten aan, waarvan twee ten behoeve van en voor rekening van België. Op 22 juni 2023 ondertekenden de Ministers van Defensie van beide landen de aanpassing van het *Memorandum of Understanding* uit 2018 over de ASW-fregatten en de overeenkomst over maatschappelijke return. Defensie heeft op 29 juni 2023 de contracten met Damen Naval en Thales Nederland ondertekend. Inmiddels is ook een contract met Leonardo voor de levering van 76mm kanons ondertekend.

Defensie verwacht de overige contracten van 2023 tot 2025 te tekenen. Naar verwachting zijn in 2031 de vier ASW-fregatten opgeleverd.

Vervanging M-fregatten (ASWF)

Aanleiding

Nederland vervult een belangrijke knooppuntfunctie in de mondiale economie, inclusief de informatie-, aan- en afvoerlijnen. Nederland is en blijft dan ook sterk afhankelijk van veiligheid op zee. Fregatten zijn veelzijdig inzetbare schepen en vormen de ruggengraat van de oppervlaktevloot. Het zijn belangrijke eenheden om te zorgen voor veiligheid op zee en voor de maritieme verdediging van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied inclusief het Caribische deel van het Koninkrijk.

Bij maritieme gevechtsoperaties zijn fregatten belangrijk voor het bestrijden van oppervlakte doelen op zee of op het land, en het beveiligen van kwetsbare eenheden zoals amfibische schepen, bevoorradingsschepen en mijnenbestrijdingseenheden. Zowel de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) als de huidige M-fregatten en straks de ASW-fregatten zijn geschikt voor het bestrijden van oppervlakte doelen. Als het gaat om luchtverdediging bieden de LC-fregatten de meeste capaciteiten. De M-fregatten en straks de ASW-fregatten op hun beurt zijn gespecialiseerd in onderzeebootbestrijding, een taak waarvoor het LC-fregat niet specifiek is toegerust. Behalve voor maritieme gevechtsoperaties zijn de fregatten ook geschikt voor andere taken, zoals maritieme veiligheidsoperaties waaronder terrorismebestrijding, drugsbestrijdingsoperaties, antipiraterij operaties, kustwacht taken en maritieme assistentie, zoals noodhulp of evacuatie.

M-fregatten en straks de ASW-fregatten vormen in combinatie met onderzeeboten en geëmbarkeerde maritieme gevechtshelikopters (NH90) een belangrijke capaciteit tegen de dreiging van onderzeeboten en van oppervlakeschepen. In de gelaagde verdediging tegen de dreiging van onderzeeboten zijn fregatten, de eigen onderzeebootcapaciteit en helikopters complementair.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de aanschaf van vier ASW-fregatten waarvan twee voor Nederland en twee voor België. Daarbij heeft Nederland de leiding bij de gezamenlijke vervanging van de M-fregatten en heeft België de leiding bij de gezamenlijke vervanging van de mijnenbestrijdingscapaciteit. De fregatten voor beide landen zijn identiek. Dit levert voordelen op ten aanzien van bijvoorbeeld interoperabiliteit, instandhouding en opleidingen en training. Het binationale projectbureau wordt aangestuurd door een binationaal *Joint Steering Committee*.

Duurzaamheid

Bij het ontwerp van de nieuwe fregatten is rekening gehouden met het brandstofverbruik en de uitlaatgasemissie. Het fregat kan de vereiste snelheid halen met een voortstuwing met diesel- en elektromotoren zonder gasturbines. De keuze voor een diesel en elektromotorenconfiguratie voor de nieuwe fregatten in de plaats van voortstuwing met gasturbines is gunstig voor het brandstofverbruik per ton waterverplaatsing. Desondanks zal het absolute brandstofverbruik van het nieuwe ASW-fregat

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	1000-2500						
	2023	1000-2500	D					
	2024	1963,8	20,8	293,6	289,0	302,7	423,7	314,8

Vervanging M-fregatten (ASWF) (vervolg)

hooger zijn dan het huidige M-fregat doordat het tonnage van het nieuwe schip ruim de helft groter wordt. Tevens kan Defensie met de keuze voor dieselmotoren in de toekomst beter aansluiten op ontwikkelingen van alternatieve brandstoffen in de civiele maritieme markt en daarmee alsnog komen tot een verdere verduurzaming van deze fregatten.

Innovatie

Om met een relatief kleine bemanningsgrootte te kunnen varen en om grote hoeveelheden sensordata te kunnen verwerken, worden de ASW-fregatten voorzien van vergaande automatisering. Dit stelt de bemanning in staat om het schip in te zetten in een snel veranderende operationele omgeving. Voor de nieuwe ESSM Block 2 raketten wordt de nieuwe APAR Block 2 radar aan boord ingebouwd waarmee de besturing en geleiding wordt verwerkt. De technologie voor deze radar is ontwikkeld in het project AWW (*Above Water Warfare*)-cluster waarover de Kamer in 2016 is geïnformeerd (Kamerstuk 31 125, nr. 73).

De ASW-fregatten worden voorzien van systemen voor de verdediging tegen vijandelijke torpedo's. Naast het *Softkill* Torpedo Defensiesysteem dat torpedo's misleidt, wordt een *Hardkill* Torpedo Defensiesysteem ontwikkeld dat torpedo's uitschakelt. Voor deze ontwikkeling loopt een *Concept Development and Experimentation* (CD&E) programma. De *Hardkill* systemen worden met Duitsland geoperationaliseerd via een PESCO-project en aangeschaft in het kader van het project 'Vervanging Anti-Torpedo Torpedo' waarvan de A-brief is voorzien voor 2025.

Relatie met andere projecten

- ESSM Block 2: Verwerving en integratie
- Vervanging *Close-In Weapon System*
- Vervanging Maritiem *Surface-to-surface Missile*
- Vervanging MK46 *Lightweight Torpedo*
- Verwerving *Softkill* Torpedo Defensiesysteem

Relevante Kamerstukken

- D-brief project 'Vervanging M-fregatten (ASWF) d.d. 3-4-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 393)
- Brief resultaten onderzoeksfase Vervanging M-fregatten (B-brief) d.d. 24-06-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 307)
- Brief behoeftestelling Vervanging M-fregatten (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 224)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2025-2029

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2025-2029

Belangrijke wijzigingen

Deze nieuwe behoefte is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)

Aanleiding

Met de amfibische capaciteiten van de Koninklijke Marine kan Defensie vanuit zee optreden in kustgebieden. Dit vormt een belangrijk onderdeel van het maritieme vermogen van Nederland. Bij amfibische operaties gaan eenheden van het Korps Mariniers vanuit zee aan land om daar hun opdracht uit te voeren. De mariniers gebruiken hiervoor onder meer het middelzwaar landingsvaartuig (*Landing Craft Vehicle Personnel, LCVP*). Dit vaartuig kan militairen te voet en lichte voertuigen aan land brengen. De huidige twaalf LCVP's bereiken het einde van hun levensduur ongeveer in het midden van dit decennium en zij moeten daarom worden vervangen.

Defensie zal twaalf landingsvaartuigen aanschaffen voor militairen te voet en acht landingsvaartuigen voor materieel zoals voertuigen en het bijbehorende personeel.

Projecttoelichting

Defensie heeft ter vervanging van de LCVP's behoefte aan twee typen middelzware landingsvaartuigen. Het ene type is bedoeld voor alleen personeel (*Littoral Assault Craft, LAC*) terwijl het andere type geschikt is voor materieel zoals voertuigen en het bijbehorende personeel (*Littoral Craft Mobility, LCM*). De vaartuigen bieden voldoende bescherming in een vijandige omgeving en beschikken over krachtige boordwapens die van binnenuit bediend worden (*Remote Controlled Weapon Stations*). Hun sensoren en communicatieapparatuur dragen bij aan een goed beeld van de omgeving (*situational awareness*) en aan Informatiegestuurd

Optreden (IGO). De vaartuigen kunnen sneller varen en langere afstanden afleggen dan de huidige, en kunnen varen over ruwere zee. Daarnaast beschermen de vaartuigen beter tegen slecht weer en beperken ze bij ruwe zee de fysieke belasting voor de opvarenden.

Voor de LAC-vaartuigen zijn *Military-off-the-shelf (MOTS)* vaartuigen beschikbaar die met aanpassingen voldoen aan de eisen van Defensie. Deze aanpassingen – het korter maken van het vaartuig – zijn nodig om de LAC-vaartuigen geschikt te maken voor de takels, de zogeheten davits, van de huidige LPD's en het JSS.

Momenteel beschikt de Koninklijke Marine over twaalf LCVP-landingsvaartuigen. Daar komen dus twintig nieuwe vaartuigen voor in de plaats. Dit hogere aantal houdt verband met de lopende vervanging van de snelle FRISC-vaartuigen (*Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft*). De FRISC-vaartuigen hebben meerdere taken, maar voor amfibische operaties zijn ze in de loop der tijd minder geschikt gebleken. Daarom wordt een deel van de FRISC-vaartuigen niet vervangen. In plaats daarvan schaft Defensie een groter aantal nieuwe middelzware landingsvaartuigen aan.

De LAC-vaartuigen zullen instromen in de periode 2025–2027. De LCM-vaartuigen zullen instromen in de periode 2028–2029.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2024	50-250	A					

Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP) (vervolg)

Relatie met andere projecten

- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV)
- *Future Littoral All-Terrain Mobility* Patrouillevoertuigen (FLATM PV)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (A-brief) d.d. 22-03-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 390)
- Brief Behoeftstelling Vervanging en instandhouding FRISC (A-brief) d.d. 25 oktober 2021 (Kamerstuk 27830, nr. 346)
- Brief behoeftstelling Verwerving *Future Littoral All Terrain Mobility* Patrouillevoertuigen (FLATM PV) (A-brief) d.d. 14 juni 2021 (Kamerstuk 27830, nr. 341)
- Brief behoeftstelling Verwerving *Future Littoral All Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV) (A-brief) d.d. 24 september 2020 (Kamerstuk 27830, nr. 314)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2024-2029
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2025-2030
DPO '23 (huidig tijdvak)	2025-2030

Belangrijke wijzigingen

In maart 2023 is het eerste Belgische schip (BNS Oostende) conform planning te water gelaten. De ceremoniële tewaterlating van het eerste Nederlandse schip staat gepland voor het najaar van 2023. De bouw van het derde (Belgische) en vierde (Nederlandse) platform is gestart. Beide landen hebben met Frankrijk een MoU gesloten waarmee Frankrijk het Belgisch-Nederlandse scheepsontwerp kan gebruiken om haar mijnenbestrijdingscapaciteit te vervangen. Daarnaast voorziet dit MoU in een duurzame samenwerking op technisch, logistiek en operationeel gebied.

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)

Aanleiding

Nederland is voor haar welvaart en veiligheid afhankelijk van een vrij toegankelijke zee. Een aanzienlijk deel van de Europese en wereldwijde maritieme aan- en afvoerlijnen loopt via de havens van Rotterdam, Amsterdam en Antwerpen. Vrije toegang tot havens of nauwe zeestraten kan worden verhinderd door een dreiging van zeemijnen. Daarnaast bevinden zich in de West- en Noord- Europese wateren nog steeds veel explosieven uit de Eerste en Tweede Wereldoorlog, zoals vliegtuigbommen en oude zeemijnen. De NAVO heeft een tekort aan maritieme mijnenbestrijdingscapaciteit en heeft deze als *priority shortfall* aangemerkt.

Defensie beschikt over zes mijnenbestrijdingsvaartuigen van de Alkmaar-klasse (AMBV'n) voor het opsporen en onschadelijk maken van zeemijnen en andere onderwater-explosieven. De schepen dateren uit de jaren tachtig van de vorige eeuw en bereiken in de periode 2020-2024 het einde van hun technische en operationele levensduur. De technische toestand van de AMBV'n verslechtert inmiddels aanzienlijk en er is een steeds grotere onderhoudsinspanning nodig om de vaartuigen inzetbaar te houden. Tegelijkertijd zijn de AMBV'n minder geschikt voor langdurige expeditionaire operaties en zijn ze steeds minder in staat om moderne zeemijnen op te sporen. Vervanging is daarom nodig.

Projecttoelichting

Om te voldoen aan de inzetdoelstelling zal Defensie zes mijnenbestrijdingsvaartuigen verwerven, samen met België. Met België is per MoU overeengekomen dat België de binationale verwerving uitvoert langs de lijnen van het Belgische verwervingsproces. Voor een langdurige expeditionaire operatie zijn vier vaartuigen nodig in verband met onderhoud, gereedstelling en recuperatie. Voor de permanente beschikbaarheid van een mijnenbestrijdingsvaartuig op de Noordzee zijn om dezelfde reden twee vaartuigen nodig. Het MCM-vaartuig beschikt over een 'toolbox' van onbemande systemen voor in de lucht, aan de oppervlakte en onder water om de taken te kunnen uitvoeren.

Duurzaamheid

Het platform maakt gebruik van een mix aan dieselmotoren (1x groot en 2x klein) om zo over het gehele vermogensbereik een optimale belasting per motor te genereren. Daarnaast helpt ook de dieselelektrische voortstuwing hierbij. Het gebruik van ureum beperkt de uitstoot.

In tegenstelling tot de huidige capaciteit zijn de onbemande MCM-systemen modulair en maken deze geen vast deel uit van het MCM-platform. Daardoor kan in de toekomst sneller worden ingespeeld op technologische ontwikkelingen zonder dat daarvoor het gehele platform verbouwd of vervangen hoeft te worden.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	1068,8	233,3	147,6	177,1	141	126,8	92,9
2024	1117,1	236,6	155,0	189,5	149,7	135,6	98,0

Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM) (vervolg)

Innovatie

Een belangrijke innovatie binnen dit project is het gebruik van onbemande systemen op grote afstand van het moederschip. Dit omvat de inzet van autonome vaartuigen, luchtdrones en onderwaterdrones die zijn uitgerust met geavanceerde sensoren, sonarsystemen en camerasystemen. Deze onbemande systemen kunnen grote zeegebieden efficiënt en nauwkeurig in kaart brengen om zeemijnen te detecteren, classificeren, identificeren en neutraliseren. Ze verminderen het risico voor het personeel en versnellen het mijnenbestrijdingsproces.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief resultaten verwervingsvoorbereiding Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (D-brief) d.d. 15-03-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 280)
- Brief behoeftestelling Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 225)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2023-2026
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2023-2028
DPO '23 (huidig tijdvak)	2023-2031

Belangrijke wijzigingen

Het budget is opgehoogd om de eerstvolgende modificatie van de MK54 torpedo te kunnen bekostigen. In verband met de modificatie wordt het project met drie jaar verlengd. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en valutakoerscorrectie.

Vervanging MK46 Lightweight Torpedo

Aanleiding

Het enige wapen van fregatten en NH90 maritieme gevechtshelikopters tegen onderzeeboten is de *Lightweight Torpedo (LWT)*. Het wapen kan offensief worden gebruikt, maar vormt ook de kern van de zelfverdediging van fregatten tegen onderzeeboten.

De LWT die Nederland gebruikt, is de MK46 torpedo. Dit wapen stamt uit de jaren zestig en is operationeel verouderd. Bovendien staat de onderhoudbaarheid onder druk. Reservedelen worden niet meer geproduceerd en defecte onderdelen worden momenteel vervangen door tweedehands onderdelen van uitgefaseerde Amerikaanse torpedo's. Bovendien is de beschikbaarheid hiervan in toenemende mate onzeker geworden, omdat de MK46 torpedo ten tijde van de behoeftstelling vanaf 2023 niet langer logistiek wordt ondersteund. Inmiddels heeft de Verenigde Staten een transitieplanning opgesteld samen met alle MK46 gebruikers en is overeengekomen dat de MK46 torpedo tot en met 2028 logistiek wordt ondersteund. Ter vervanging van de MK46 torpedo schaft Defensie de MK54 torpedo aan.

Projecttoelichting

Dit project betreft de aankoop van een toereikend aantal moderne MK54 *Lightweight* torpedo's om te kunnen voldoen aan internationale afspraken voor de komende jaren. Dit aantal zal worden aangevuld tot het aantal dat nodig is voor de volledige inzetambitie, zoals genormeerd in het Beleidskader Inzetvoorraden (BKI). De MK54 torpedo stroomt vanaf 2025 bij Defensie in.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
- Brief behoeftstelling 'Vervanging MK46 *Lightweight* Torpedo' (A-brief) d.d. 22-06-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 176)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	247,9	79,4	43,7	36,8	41,4	27,7	18,9
2024	335,2	61,1	45,0	37,9	45,9	40,2	26,4

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2024-2028
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2024-2029
DPO '23 (huidig tijdvak)	2024-2029

Belangrijke wijzigingen

In december 2022 is het contract met Kongsberg getekend voor de levering van de *Naval Stike Missile (NSM)* en boordsystemen. De eerste leveringen staan in 2024/2025 gepland voor plaatsing aan boord van de Luchtverdedigings- en Commandofregatten. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile

Aanleiding

Defensie beschikt over Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en Multipurpose fregatten (M-fregatten). Deze fregatten kunnen opereren tot in het hoogste deel van het geweldsspectrum waarbij ze in staat moeten zijn om oppervlaktedoelen op zee op grote afstand te bestrijden. Daartoe beschikken deze fregatten momenteel over Harpoon-raketten (*Surface-to-surface missile, SSM*).

De Harpoon-raketten zijn in gebruik sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw en het ontwerp van het Harpoon-systeem stamt uit hetzelfde decennium. Vanwege de operationele veroudering heeft het systeem inmiddels enkele beperkingen en zal het systeem de komende jaren steeds meer aan operationele effectiviteit verliezen.

Projecttoelichting

De LC-fregatten en de vervangers van het M-fregat (het *Anti Submarine Warfare (ASW-) fregat*) worden met een vervangende SSM-capaciteit uitgerust om vijandelijke oppervlakteschepen te kunnen bestrijden en andere missies met een hoog geweldsniveau te kunnen uitvoeren. De kwantitatieve behoefte wordt in de loop van het project vastgesteld, waarbij de uitgangspunten van Defensienota 2022 worden meegenomen.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- Vervanging M-fregatten (ASWF)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Vervanging Maritiem Surface-to-surface missile (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 216)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	100-250						
	2023	100-250	A					
	2024	226,8	23,3	30,9	57,1	48,2	39,1	28,3

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2018-2023
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2018-2025
DPO '23 (huidig tijdvak)	2018-2029

Belangrijke wijzigingen

De bouw in Roemenië bevindt zich in de afbouw- en inbedrijfstellingsfase. De eerste systeemtesten langs de kade zijn gestart. De oplevering van het schip aan Defensie is voorzien voor 2024. Een jaar later is het schip operationeel inzetbaar en wordt het in dienst gesteld en overgedragen aan het Commando Zeestrijdkrachten.

Als gevolg van de extra investeringen uit de Defensienota 2022 wordt het CSS onder meer uitgerust met een zelfverdedigingsketen tegen antischipraketten door middel van een *Close-in Weapon System* (CIWS), een rondzoekradar en systemen voor elektronische oorlogvoering. Het projectbudget is aangepast. Met het oog op de onderhandelingspositie van Defensie is de financiële reeks teruggezet naar commercieel vertrouwelijk. De aan te schaffen CIWS-systemen voor het CSS maken deel uit van de contracten die Defensie zal sluiten voor het project *Vervanging Close-in Weapon System* ten behoeve van andere schepen. De systemen voor het CSS worden gebudgetteerd uit het eigen project *Verwerving Combat Support Ship*.

Door de aanbesteding van de bovengenoemde nieuwe systemen drie jaar na het CSS-hoofdcontract, kunnen niet alle nieuwe systemen tijdens de bouw van het schip worden geplaatst. Deze systemen worden tijdens het eerste grote onderhoud geplaatst. Hierdoor wordt de looptijd van het project aangepast tot 2029.

Verwerving Combat Support Ship

Aanleiding

Bevoorrading op zee zorgt ervoor dat marineschepen niet vaker dan nodig voor hun bevoorrading het operatiegebied moeten verlaten en een haven moeten bezoeken. Bovendien is een eigen of bevriende haven niet altijd voorhanden en is een schip kwetsbaar in een haven bij verhoogde dreiging. Bevoorrading op zee draagt in belangrijke mate bij aan effectief expeditionair optreden, maar ook aan het efficiënt opleiden en trainen en de efficiënte voorbereiding van de gereedstelling van marineschepen.

Defensie streeft ernaar permanent een bevoorradingcapaciteit op zee operationeel beschikbaar te hebben.

Bevoorradingsschepen ondersteunen marineschepen tijdens hun inzet en vergroten daarmee hun effectiviteit. Nederland beschikt nu nog over één schip dat de bevoorradingstaak op zee kan uitvoeren, het *Joint Support Ship* (JSS) Zr.Ms. Karel Doorman. Om de effectiviteit van de inzet van marineschepen van het Commando Zeestrijdkrachten te vergroten heeft Defensie behoefte aan een tweede bevoorradingsschip. Ook is Defensie met slechts één bevoorradingsschip niet in staat periodiek bevoorradingcapaciteit op zee aan de NAVO ter beschikking te stellen, omdat dit ten koste zou gaan van de nationale bevoorradingstaak.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de verwerving van een *Combat Support Ship* (CSS). Dit is een maritieme bevoorradingcapaciteit die wereldwijd inzetbaar is en geïntegreerd kan opereren in een maritieme of amfibische taakgroep. Het CSS is functioneel vergelijkbaar met het JSS, met uitzondering van de functies van het JSS op de gebieden van strategisch zeetransport en *Sea Basing*. Het CSS moet relatief snel, vanaf 2025, operationeel inzetbaar zijn. Om dit mogelijk te maken kiest Defensie voor aansluiting bij een bestaand ontwerp, en wel dat van het JSS. Dit zorgt voor het efficiënt toepassen van reeds aanwezige kennis (*Military off-the-Shelf*, MOTS) en is voordelig voor de instandhouding van het schip. Ook biedt het voordelen bij het opleiden en trainen van de bemanning.

Duurzaamheid

De rompvorm en schroefontwerp van het CSS zijn geoptimaliseerd voor een laag brandstofverbruik. Daarbij is gekozen voor dieselmotoren met een laag brandstofverbruik die tevens voldoen aan de huidige emissie-eisen, onder andere door de katalytische reductie van de uitlaatgassen. De verlichting is energiezuinig door toepassing van ledlampen. Hiermee wordt de milieubelasting gereduceerd.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	250-1000	D					
2024	250-1000	D					

Verwerving Combat Support Ship (vervolg)

Innovatie

Om het schip met een kleine bemanning te kunnen opereren is een hoge automatiseringsgraad toegepast. Daarbij is het aantal sensoren uitgebreid om het onderhoud te kunnen optimaliseren (data voor onderhoud). Voor trainingsdoeleinden is een *Virtual Reality* omgeving ontwikkeld. Het ontwerp van de mast met daarin de schoorsteen is met modelvorming en simulatie geoptimaliseerd om gezondheidsschade door dieselmotorenemissie te voorkomen.

Relatie met andere projecten

- Vervanging *Close-in Weapon System*

Relevante Kamerstukken

- Brief resultaten verwervingsvoorbereiding Verwerving *Combat Support Ship* (D-brief) d.d. 19-12-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 300)
- Brief behoeftestelling Verwerving *Combat Support Ship* (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 212)

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2023-2035
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	n.v.t.
DPO '23 (huidig tijdvak)	2023-2035

Belangrijke wijzigingen

Deze nieuwe behoefte is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Verwerving Maritime Strike

Aanleiding

Defensie wil in staat zijn om belangrijke, maar moeilijk bereikbare doelen van een mogelijke tegenstander van grote afstand uit te schakelen met conventionele bewapening. Voorbeelden daarvan zijn logistieke en communicatie-infrastructuur, commandocentra en luchtverdedigingsinstallaties. Deze doelen bevinden zich vaak ver landinwaarts in goed verdedigd gebied. Met moderne langeafstandswapens kan Defensie dergelijke doelen met grote precisie aanvallen, waarbij nevenschade zoveel mogelijk wordt vermeden.

Projecttoelichting

Voor de bewapening voor de marineschepen komt, na een afweging van de verschillende alternatieven, alleen het Amerikaanse Tomahawk-kruisvluchtwapen van fabrikant Raytheon in aanmerking. Dit wapen heeft een bereik van meer dan 1.000 kilometer en is geschikt voor lancering vanaf zowel de LC-fregatten als de onderzeeboten. Na de lancering kan Nederland de Tomahawk een andere route naar het doel laten volgen of een ander doel toewijzen.

De munitie wordt middels *Foreign Military Sales (FMS)* via de Amerikaanse overheid aangeschaft. Omdat Defensie de benodigde *Letters of Offer and Acceptance (LOAs)* niet gelijktijdig zal ontvangen is het project opgedeeld in drie deelprojecten, te weten:

- Het deelproject om de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) en hun vervangers te voorzien;
- Het deelproject om de Walrus-klasse onderzeeboten en hun vervangers te voorzien;
- Het deelproject voor een testlancering vanaf een LC-fregat in 2024, dit deelproject ligt onder de DMP-grens van € 50 miljoen en is daarom gemandateerd.

Relatie met andere projecten

- Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)
- Instandhoudingsprogramma Walrusklasse onderzeeboten

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Verwerving Maritime Strike (A-brief) d.d. 03-04-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 391)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	1000-2500						
2024	1000-2500		D				

Maritiem materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2027
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2024-2029
DPO '23 (huidig tijdvak)	2025-2030

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft besloten om geen Torpedo Defensiesysteem aan boord van de Luchtverdedigings- en Commandofregatten (LC-fregatten) te plaatsen. Daarvoor is onvoldoende tijd beschikbaar binnen het voorziene tijdschema voor groot onderhoud van deze schepen in de komende jaren, waarin ook andere projecten moeten worden uitgevoerd.

De installatie van het systeem op de Anti Submarine Warfare fregatten (ASWF) gebeurt tijdens de bouw van de schepen. Het tweede ASWF wordt in 2030 opgeleverd. De projectplanning voor het Softkill Torpedo Defensiesysteem loopt hierdoor door tot 2030.

Verwerving Softkill Torpedo Defensiesysteem

Aanleiding

Vrijwel alle onderzeeboten beschikken over een grote slagkracht tegen oppervlakteschepen in de vorm van torpedo's. De huidige onderzeebootbestrijding van het CZSK richt zich op het bestrijden van vijandelijke onderzeeboten voordat zij torpedo's kunnen inzetten. De voorkeur is om dit op grote afstand van een maritieme taakgroep te doen. Desondanks kan het voorkomen dat een onderzeeboot een torpedo lanceert tegen een maritieme taakgroep of een afzonderlijk schip. Een verdediging tegen torpedo's is daarom noodzakelijk.

Projecttoelichting

Een volledig Torpedo Defensiesysteem bestaat uit twee delen. Een systeem ter misleiding of verstoring van torpedo's (Softkill) en een systeem om torpedo's uit te schakelen (Hardkill). Op dit moment is alleen het Softkill systeem grotendeels 'van de plank' verkrijgbaar. Een effectief Hardkill systeem vereist nog nader onderzoek en ontwikkeling. Dit project betreft alleen de verwerving van het Softkill systeem.

Het Softkill Torpedo Defensiesysteem is bedoeld voor de twee Anti Submarine Warfare (ASW-)fregatten, Landing Platform Dock Zr.Ms. Johan de Witt en het bevoorradingschip Joint Support Ship (JSS). Deze schepen zijn in beginsel inzetbaar in omstandigheden met een hoge dreiging van vijandelijke onderzeeboten. Ook de huidige M-fregatten zijn in deze omstandigheden inzetbaar, maar gezien het naderende einde van hun levensduur zullen

deze schepen om redenen van doelmatigheid niet meer worden voorzien van het systeem. Ten aanzien van het *Combat Support Ship (CSS)* geldt dat dit schip waarschijnlijk tijdens gepland groot onderhoud in 2029/2030 van dit systeem zal worden voorzien. Het CSS is nu in aanbouw en Defensie wil vertraging van de oplevering voorkomen.

Innovatie

Om vijandelijke torpedo's beter te kunnen detecteren, ontwikkelt en beproeft TNO de software van bestaande sonarsystemen. Hiervoor worden nieuwe algoritmes getest.

Relatie met andere projecten

- Vervanging M-fregatten (AWSE)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Verwerving Softkill Torpedo Defensiesysteem (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 229)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Maritiem materieel

Projectfase

In onderzoek

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2025-2028

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2025-2028

DPO '23 (huidig tijdvak) 2025-2028

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling. De scope van het project is aangepast naar aanleiding van de nieuwe manier van optreden van het Korps Mariniers. Belangrijkste wijzigingen zijn:

- De keuze voor één voertuigvariant.
- Meer integratiemogelijkheden voor (toekomstige) C4I, wapensystemen en sensoren.
- Ringmount voor bewapening.
- Additionele energievoorziening voor toekomstig gebruik.

Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen (FLATM PV)

Aanleiding

Voor militaire inzet is mobiliteit van groot belang, ook bij het amfibisch optreden in kustgebieden en in zeer moeilijk begaanbaar terrein. Dit project voorziet in de behoefte aan *all-terrain* patrouillevoertuigen gericht op manoeuvre voor lichte amfibische eenheden. Samen met het project FLATM Band Vagn (BV) realiseert het project FLATM Patrouillevoertuigen (PV) een toekomstbestendige, *all-terrain* mobiliteit voor de ondersteuning en de inzet van lichte amfibische eenheden. Het project FLATM-PV voorziet in een uitbreiding van het aantal voertuigen en zorgt voor de vervanging van een deel van de huidige BV206D, Viking en Landrover-voertuigen die het einde van hun technische levensduur bereiken. Naast het overschrijden van de technische levensduur speelt ook de behoefte aan een grotere zelfstandigheid op lagere niveaus een rol.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de mobiliteit van lichte amfibische eenheden. Om operationeel relevant te zijn moeten de nieuwe voertuigen over een hoge terreinmobiliteit beschikken, inzetbaar zijn voor amfibische landingen en inzetbaar zijn onder extreme weersomstandigheden. Ook moeten zij voldoende transportmogelijkheden bieden voor vier militairen en hun operationele uitrusting. Daarnaast moeten de voertuigen voldoende flexibiliteit hebben voor toekomstige C4I, wapensystemen en sensoren en moeten ze beschikken over een ringmount.

De kwantitatieve behoefte van het project FLATM PV bedraagt 150-200 stuks in één "general support" variant.

Relatie met andere projecten

- *Future Littoral All-Terrain Mobility Band Vagn* (FLATM BV)
- Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling *Future Littoral All-Terrain Mobility Patrouillevoertuigen* (A-brief), d.d. 14-06-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 314)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100	A					
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Land materieel

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2010-2013
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2015-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2015-2026

Belangrijke wijzigingen

Als gevolg van de Defensienota 2022 worden extra *Precision Guided Munitions* verworven. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en wisselkoerscorrectie.

155mm Precision Guided Munition (PGM) voor de PzH2000

Aanleiding

Om de slagkracht te leveren ter ondersteuning van de manoeuvre-eenheden en ondersteuning van het gevecht van de brigade in de diepte, heeft de krijgsmacht de Pantserhouwitsers PzH2000NL ter beschikking. De effectiviteit en doelmatigheid van de PzH2000NL worden verder verbeterd door het gebruik van precisiemunitie. Hierdoor is minder munitie nodig om een doel uit te schakelen. Daarnaast neemt door het gebruik van precisiemunitie het risico van ongewenste nevenschade (*collateral damage*) af. Dit project voorziet in de aanschaf van precisiemunitie voor de PzH2000NL.

Projecttoelichting

Precisiemunitie bestaat uit twee munitiesoorten: *Course Correcting Fuses* (CCF's) en *Precision Guided Munition* (PGM). Bij de opstart van het project is gebleken dat lasergeleide projectielen (behorende tot de PGM), die voldoen aan de projecteisen, niet op de markt waren. Daarvoor in de plaats zijn *Precision Guided Kits* aangeschaft. Dit zijn gps-koppen die op reguliere 155mm granaten geschroefd worden. Er is in 2021 een *Letter of Order and Acceptance* getekend voor PGM, waarvan de levering in 2026 wordt voorzien. Dit project verloopt via *Foreign Military Sales*, waarbij de verwerving via de overheid van de Verenigde Staten plaatsvindt.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update* (MLU) voor de Pantserhouwitsers 2000NL (PzH2000NL)
- Aanvulling inzetvoorraad munitie

Relevante Kamerstukken

- Brief Aanvulling munitievoorraden fase 2 (A-brief) d.d. 19-10-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 265)
- Brief Verwerving Precision Guided Munition voor Pantserhouwitsers d.d. 20-02-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 146)
- Brief Verwerving Precision Guided Munition voor de PzH-2000 d.d. 27-01-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 144)
- Behoeftestelling Precision Guided Munition voor de PzH-2000 (A-brief) d.d. 07-04-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 104)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	86,2	75,9	10,4				
2024	95,1	59,0	12,1	10,6	13,5		
Effect opexploitatie	1,7		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2027

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2020-2027

DPO '23 (huidig tijdvak) 2020-2027

Belangrijke wijzigingen

Projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten

Aanleiding

In een wereld die onveiliger wordt en aan verandering onderhevig is, moet Defensie niet alleen slagkracht, maar ook het voortzettingsvermogen verder versterken. Defensie vergroot daarom de inzetvoorraad voor o.a. munitie. De Patriot PAC-3 raket maakt deel uit van de munitietypen waarvoor de inzetvoorraad aangevuld moet worden. De Patriot systemen van Defensie spelen een belangrijke rol bij de verdediging tegen een scala aan luchtdreigingen, zoals vliegtuigen, helikopters, tactische ballistische raketten en kruisvluchtwapens.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in 32 PAC-3 raketten die nodig zijn om te kunnen voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. Daarnaast omvat het project de verwerving van twee aanvullende raketten voor certificering en testen gedurende de levensduur. De productie van PAC-3 raketten richt zich op de modernere PAC-3 raket in de *Missile Segment Enhancement* (MSE) variant. Deze heeft een grotere hoogte en bereik dan de oudere PAC-3 variant en is ook geschikt voor de verdediging tegen moderne, snelle en wendbare types ballistische raketten en kruisvluchtwapens.

De overeenkomst met de Amerikaanse overheid voor de levering van de raketten is in 2021 ondertekend, de levering is voorzien in 2026 en 2027.

Relatie met andere projecten

- Verlenging levensduur Patriot

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling 'Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten' (A-brief) d.d. 13-05-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 304)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	209,5	3,3			102,1	100,5	3,6
2024	219,5	3,3		107,0	105,4	3,8	
Effect op exploitatie	21,1		0,4	0,4	0,4	1,3	1,3

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2020-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2020-2026

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie

Aanleiding

Pantservoertuigen vormen de basis van het operationeel grondgebonden optreden. Bij het grondgebonden optreden worden deze pantservoertuigen gebruikt voor vuurkracht, bescherming, mobiliteit, commandovoering, inlichtingen en verzorging. Dit project betreft de vervanging van pantserrups commandovoertuigen M-577 en de diverse typen pantserrupsvoertuigen YPR door het Groot Pantserwielvoertuig Boxer.

Projecttoelichting

Dit project omvat de internationale ontwikkeling en productie van het pantserwielvoertuig Boxer. Het betreft de ontwikkeling van een gemeenschappelijk basisvoertuig en specifieke landgebonden missiemodules. Voor Nederland betreft dit de volgende vier versies voor operationeel gebruik: commandopost, ambulance, vracht en genie. In december 2006 is voor de serieproductie een contract getekend, voor levering van 200 voertuigen voor Nederland en 272 voertuigen voor Duitsland. De rijlesvoertuigen zijn in 2013 geleverd. De voertuigen voor operationeel gebruik zijn uitgeleverd tussen 2014 en 2018. Het project is eerder (2019) verlengd tot en met 2024 als gevolg van de meerbehoefte aan extra Boxers in ambulance-uitvoering en verbeterde nachtzichtapparatuur. Defensie verwerft 38 extra Boxer pantserwielvoertuigen als gevolg van de versterkingsmaatregelen uit de Defensienota 2022. In de nabije toekomst worden nog 10 Boxer voertuigen extra besteld voor het project *Joint Electronic Attack* (EOV).

Relatie met andere projecten

- Geïndstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- *Joint Electronic Attack* (EOV)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding van het project Groot Pantserwielvoertuig (D-brief) van 18-10-2006 (Kamerstuk 26 396, nr. 63)
- Brief inzake toelichting op programma van eisen en vergelijking GTK-project met ongevraagd alternatief RDM (Piranha) (B/C-brief) van 24-01-2001 (Kamerstuk 26 396, nr. 6)
- Brief inzake de noodzaak tot vervanging van de pantserrups commandovoertuigen type M-577 en pantservoertuigen YPR (A-brief) van 18-04-1997 (Kamerstuk 25 000-X, nr. 74)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
Afwijkingsrapportage	1000-2500						
2024	1000-2500						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2026

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2020-2026

DPO '23 (huidig tijdvak) 2020-2026

Belangrijke wijzigingen

Op basis van de uitkomsten van de uitgevoerde marktverkenning is de opdracht gewijzigd. De gewijzigde opdracht omvat contra-mobiliteitsmunitie, een *remote control* functionaliteit voor de contra-mobiliteitsmunitie en een innovatief *area access denial* systeem. Het budget is opgehoogd als gevolg van prijspeilbijstelling en als gevolg van het programma Aanvulling inzetvoorraad munitie.

Ground based Area Access Denial

Aanleiding

De Nederlandse krijgsmacht moet kunnen optreden in omstandigheden met een hoog geweldsniveau. Hierbij zijn effectieve hindernissen van groot belang om andere partijen toegang tot gebieden te ontfemen. Landeenheden hebben dan ook behoefte aan effectieve contra-mobiliteitsmiddelen om robuuste hindernissen op te werpen. Dit wordt ook wel *Ground based Area Access Denial* (GAAD) genoemd. Dit project voorziet in middelen om GAAD te kunnen uitvoeren.

Projecttoelichting

Een combinatie van verschillende deelsystemen gaan invulling geven aan de behoefte aan GAAD-capaciteit. Het betreft contra-mobiliteitsmunitie, een *remote control* functionaliteit voor de contra-mobiliteitsmunitie en een innovatief *area access denial* systeem. Defensie zoekt samenwerking met Duitsland voor de ontwikkeling van een nieuw, innovatief contramobiliteits-systeem. Voor het innovatief *area access denial* systeem gaat ten eerste onderzocht worden welke mix van innovatieve middelen de gewenste effecten kunnen genereren alvorens over te gaan tot de verwerving hiervan. Naast de scherpe munitie is ook een hoeveelheid munitie nodig voor opleiding en training. Dit betreft instructie-, exercitie- en oefenmunitie.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project '*Ground based Area Access Denial*' (A-brief) d.d. 05-10-2018 (Kamerstuk 33 763, nr. 144)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2014-2023
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	fase 1: 2019-2022 fase 2: 2022-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	fase 1: 2019-2023 fase 2: 2023-2028

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is verhoogd als gevolg van de aanvullende verwerving van 27 Remote Controlled Weapon Systems (RCWS) en prijspeilbijstelling. Door het verhelpen van bij assemblage geconstateerde defecten en de lange levertijd voor verschillende onderdelen loopt dit project een jaar langer door.

Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig

Aanleiding

Om de operationele inzetbaarheid van grondgebonden eenheden hoog te houden is onderhoud onontbeerlijk. Om zware (pantser)voertuigen te bergen zijn zware bergingsvoertuigen noodzakelijk. Hiervoor beschikt Defensie over 25 Leopard II bergingstanks. Door een operationele en technische upgrade zal de levensduur van deze voertuigen verlengd worden.

Projecttoelichting

De voertuigen van Defensie die tijdens een operatie niet meer kunnen rijden, moeten worden geborgen. De verwerving van een bergingsvoertuig voor de CV-90 was voorzien vanaf 2014. Na de opheffing van de tankbataljons zijn voldoende Leopard-II bergingstanks beschikbaar om te worden gebruikt als bergingsvoertuig voor al het zware materieel zoals de CV-90, Boxer, Pantserhouwitser, genie- en doorbraaktank en brug leggende tank. Na de uitvoering van de levensduur verlengende onderhoud met een operationele en technische upgrade kan de Leopard-II-bergingstank tot aan het einde van de (verlengde) levensduur van het bovengenoemde zware materieel de bergingstaak vervullen. Het project wordt in twee fasen uitgevoerd: in de eerste fase worden vier Leopard-II bergingstanks gemodificeerd. In de tweede fase volgen de overige 21 voertuigen. Het eerste bergingsvoertuig met upgrade is in 2022 uitgeleverd.

Relatie met andere projecten

- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig (A-brief) d.d. 11-03-2014 (Kamerstuk 27 830, nr. 125)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	81,4	17,4	16,5	14,3	12,2	13,9	7,1
2024	104,7	33,3	30,1	13,6	13,2	14,6	

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2027

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2023-2027

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2022.

Licht Indirect Vurend Systeem (LIVS)

Aanleiding

Defensie beschikt onder andere over lichte gevechtseenheden die snel over grote afstanden zijn in te zetten. De inzet van deze eenheden in het volledige geweldsspectrum, binnen alle hoofdtaken en in de context van het hiervoor geschetste moderne gevechtsveld vereist adequate ondersteuning, waaronder grondgebonden vuursteun.

Het nieuwe LIVS moet voorzien in vuursteuncapaciteit die vergelijkbaar is met de huidige capaciteit, maar sneller gereed is om vuursteun te leveren, preciezer is, een groter bereik heeft en effectief is tegen bepantserde doelen. Het LIVS zal bestaan uit meerdere complementaire systemen: nieuwe mortieren en *Loitering Munition*.

Projecttoelichting

Het project LIVS voorziet in een tweetal complementaire middelen: mortieren, eventueel met precisiegeleide mortiergranaten, en *Loitering Munition*. In totaal worden 20 nieuwe 120mm mortieren verworven, voldoende voor vier vuureenheden en een reserve. Ook de hoeveelheid van vier lanceersystemen voor *Loitering Munition* is gebaseerd op vier vuureenheden. Daarnaast vindt een onderzoek plaats naar de mogelijkheid en wenselijkheid van het introduceren van precisiegeleide mortiergranaten voor de mortieren.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Licht Indirect Vurend Systeem (A-brief) d.d. 17-12-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 326)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2027

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2024-2027

DPO '23 (huidig tijdvak) 2024-2027

Belangrijke wijzigingen

De contractering van de MLU Bushmaster is vertraagd en wordt nu verwacht in 2024. De uitlevering van de voertuigen is nog steeds gepland tot en met 2027.

Midlife Update (MLU) Bushmaster

Aanleiding

Defensie beschikt over 102 Bushmaster-pantserwielvoertuigen die in gebruik zijn bij het CLAS. Defensie heeft in 2006 Bushmasters aangekocht en deze zijn in meerdere missies intensief ingezet. Het Bushmaster-pantserwielvoertuig is ingedeeld bij eenheden in een (gevechts-) ondersteunende rol en kent een veelzijdig gebruiksprofiel. De Bushmaster is in uiteenlopende profielen ingedeeld binnen de landstrijdkrachten zoals commandovoering, logistiek, genietaken en explosieve opruiming. Daarnaast zijn 15 Bushmaster voertuigen ondergebracht in een centrale pool waardoor deze snel beschikbaar zijn voor inzet in missies. Het doel van de MLU is de Bushmasters operationeel relevant, toekomstbestendig en technisch inzetbaar te houden.

Projecttoelichting

De werkzaamheden omvatten een breed spectrum aan maatregelen voor de verbetering van de bescherming, de vuurkracht, de mobiliteit, het waarnemingsvermogen, de commandovoering, de instandhouding en de training. Het project omvat zowel aanpassingen die voor nagenoeg de hele Bushmaster-vloot gelden als specifieke aanpassingen op varianten van de Bushmaster. Ook worden varianten voorzien van een secundaire energiebron. Hierdoor vermindert het gebruik van de voertuigmotor bij statisch optreden en verlaagt dit de warmte- en geluidsuitstraling. Daarnaast beperkt dit het brandstofverbruik en reduceert het de CO₂-uitstoot. Het project wordt uitgevoerd in de periode 2021 tot en met 2027. Naar

verwachting worden de eerste aangepaste Bushmasters vanaf 2024 in gebruik genomen.

Duurzaamheid

Aanpassing m.b.t. de verbeterde energievoorziening zorgt zowel voor extra stroom t.b.v. operationeel gebruik van het voertuig, als voor ontlasting van de hoofdmotor en dat verlengt de levensduur voor het voertuig. Tevens zorgt het beperktere gebruik van de hoofdmotor voor een reductie van CO₂ uitstoot als het voertuig statisch optreedt.

Relatie met andere projecten

- Multi Missie Radar
- FOXTROT Spiral o voor 44 bataljonstaakgroep
- Initiële Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVS-systeem

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling *Midlife Update* Bushmaster (A-brief) d.d. 14-12-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 348)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2026

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2021-2028

DPO '23 (huidig tijdvak) 2021-2028

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijsspeilbijstelling.

Midlife Update (MLU) Fennek

Aanleiding

De veiligheidsomgeving is in de afgelopen jaren veranderd. Dreigingen zijn complexer geworden en daarbij is het belang van het snel verzamelen, verwerken en analyseren van informatie vergroot. Dit blijkt ook uit de hogere eisen die de NAVO stelt aan capaciteiten die informatie vergaren. De Fennek vervult uiteenlopende functies binnen het optreden van landstrijdkrachten. De Fennek levert bijvoorbeeld een belangrijke bijdrage aan informatievergaring. Het doel van de MLU is de Fennek technisch inzetbaar en operationeel relevant te houden tijdens de resterende levensduur.

Projecttoelichting

De werkzaamheden omvatten een breed scala aan maatregelen voor verbetering van de functionaliteiten bescherming, vuurkracht, mobiliteit, waarneming, commandovoering, training en instandhouding. Om te blijven voldoen aan de eisen op het gebied van commandovoering en informatieverwerking, inclusief integratie van de hiervoor benodigde middelen, wordt de MLU Fennek nauw hierop afgestemd. Het eerste serievoertuig is aan Defensie geleverd. De MLU duurt tot en met 2028.

Relatie met andere projecten

- Geïndstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- *Joint Fires*
- *Midlife Update (MLU)* voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling *Midlife Update Fennek* (A-brief) d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 214)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000	A					
2023	250-1000		Commercieel vertrouwelijk				
2024	250-1000		Commercieel vertrouwelijk				

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2026

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2020-2028

DPO '23 (huidig tijdvak) 2020-2028

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft in de Defensienota 2022 aangekondigd het aantal Pantserhouwitsers dat in gebruik is, uit te breiden. Het budget is met de toevoeging van deze 10 PzH's aan het project en prijspeilbijstelling aangepast.

Midlife Update (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL)

Aanleiding

Om de slagkracht te leveren ter ondersteuning van de manoeuvre-eenheden en ter ondersteuning van het gevecht van de brigade in de diepte heeft de krijgsmacht de PzH2000NL ter beschikking. Om deze ondersteuning en slagkracht te kunnen blijven garanderen is een *Midlife Update* (MLU) van het systeem noodzakelijk. Dit project voorziet in een MLU van de PzH2000NL waardoor deze technisch inzetbaar en operationeel relevant blijft tijdens de resterende levensduur.

Projecttoelichting

Dit project is een binationale samenwerking met Duitsland. De werkzaamheden omvatten onder andere het moderniseren van de voertuigelektronica en het vervangen van het interne ventilatiesysteem. Dit moet de beschikbaarheid van het systeem verbeteren. Daarnaast wordt het laadsysteem aangepast, zodat het mogelijk wordt de reguliere vuursnelheid ook met lange dracht projectielen te behalen. Ten slotte wordt de bepantsering gemoderniseerd en wordt het zicht bij verplaatsingen bij duisternis verbeterd door aanpassing van de nachtzichtapparatuur. Totaal krijgen (na formalisatie van de meest recente uitbreiding) 45 Pantserhouwitsers een MLU.

Relatie met andere projecten

- 155mm *Precision Guided Munition* (PGM) voor de PzH2000

Relevante Kamerstukken

- Brief *Midlife Update* (MLU) voor de Pantserhouwitser 2000NL (PzH2000NL) (A-brief) d.d. 11-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 263)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2011-2014
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2024-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2024-2026

Belangrijke wijziging

De fabrikant heeft in de eerste helft van 2023 de software doorontwikkeld en getest en de eerste vier prototypes opgeleverd. In het najaar van 2023 vangt COMMIT aan met de verificatietesten.

Naar verwachting begint de serieproductie in december 2023 en wordt eerste helft 2024 de eerste gemodificeerde CV90 aan Defensie overgedragen, waarna de omscholing van het personeel start.

Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL

Aanleiding

Uitgestegen en gemotoriseerd optreden van militairen is de basis voor het grondgebonden optreden. Het Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL vormt één van de basismiddelen om dit optreden te kunnen uitvoeren. Om het wapensysteem technisch inzetbaar te houden tot aan het einde van de levensduur en de operationele relevantie te waarborgen binnen de huidige veiligheidscontext is een *Midlife Update* (MLU) benodigd.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in de MLU van de CV-90 en een verhoging van de bescherming en de vuurkracht in verband met huidige en toekomstige dreigingen. Deze dreigingen variëren van *Explosively Formed Projectiles* (EFP) tot diverse moderne types *Rocket Propelled Grenades* (RPG) inclusief projectielen. Het contract is in 2021 getekend om 122 CV90 voertuigen te moderniseren. De eerste gemoderniseerde gevechtsvoertuigen van de serieproductie in Nederland kunnen in 2024 worden geleverd. Defensie ontvangt de laatste voertuigen in 2026.

Innovatie

De CV9035NL wordt uitgerust met een hoog modern *active protection system* (APS) om inkomende antitankraketten uit te schakelen.

Relatie met andere projecten

- Geïndstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)
- Versnelde aanvulling inzetvoorraad munitie
- Modernisering TACTIS

Relevante Kamerstukken

- Brief over de resultaten van de verwervingsvoorbereiding (D-fase) *Midlife Update* (MLU) van het project Infanteriegevechtsvoertuig CV9035NL van 10-11-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 320)
- Brief over de resultaten van de gecombineerde studie- en verwervingsvoorbereidingsfase (C/D-fase) van het project Infanterie Gevechtsvoertuig (IGV) (C/D-brief) van 09-11-2004 (Kamerstuk 26 396, nr. 40)
- Brief *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL (A-brief) van 11-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 262)
- A-brief project 'Verwerving CE-pakketten IGV' van 11-11-2012 (Kamerstuk 27 830, nr. 104)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
Afwijkingsrapportage	250-1000						
2024	250-1000						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectpanning

Oorspronkelijk	2019-2021
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2020-2025
DPO '23 (huidig tijdvak)	2020-2025

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling. Binnen het project is de bestelling van Noorwegen opgehoogd van vijf naar acht systemen. De leveringen vinden plaats voor eind 2025.

Multi Missie Radar (voorheen C-RAM en CLASS 1-UAV detectiecapaciteit)

Aanleiding

Om effectief te kunnen optreden is een sterke inlichtingenpositie een vereiste. Inlichtingen zijn essentieel voor een goede *situational awareness* en meer in het bijzonder ook voor de bestrijding van vijandelijke grondwapens. Met het einde van de levensduur van de WLR (Wapen Locatie Radar) ontstaat behoefte aan vervangende capaciteit. Omdat daarnaast de dreiging van aanvallen met *Rockets, Artillery and Mortars* (RAM) en van kleine onbemande vliegtuigen (*Class 1-UAV of drones*) toeneemt zal de capaciteit ook deze nieuwe dreigingen moet kunnen onderkennen.

Projecttoelichting

Binnen dit project wordt de Multi Missie Radar van Thales Nederland verworven. De levering van de Nederlandse en Noorse systemen is voorzien vanaf eind 2023 tot eind 2025. Er worden negen radarsystemen voor Nederland gekocht en acht systemen voor Noorwegen. Nederland is voornemens om zeven extra MMR aan te schaffen als gevolg van de Defensienota 2022.

Relatie met andere projecten

- Initiële *Counter-UAS*-capaciteit
- Raketartillerie
- Vervanging MRAD en SHORAD

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling C-RAM en Class 1 UAV-detectiecapaciteit (A-brief) d.d. 21-10-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 161)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	50-250						
2024	50-250						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2030

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2030

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor de eerste keer opgenomen in het DPO. Het contract voor de verwerving van deze systemen is in mei van dit jaar getekend. De reeks blijft commercieel vertrouwelijk tot het contract voor doorontwikkeling in fase 3 getekend is.

Raketartillerie

Aanleiding

Grondgebonden vuursteun over korte, middellange en lange afstand essentieel is in het gevecht. Defensie versterkt daarom de vuursteuncapaciteit voor grondgebonden eenheden. Het project 'Raketartillerie' voorziet in raketartilleriesystemen als nieuwe capaciteit. De raketartilleriesystemen zullen tezamen met de Pantserhouwitsers, sensoren, *command & control* systemen en logistieke ondersteuning worden georganiseerd binnen twee afdelingen artillerie. Dit is een significante stap voorwaarts in de versterking van de grondgebonden vuurkracht en geeft verdere invulling aan de eisen die de NAVO aan de gevechtsbrigades stelt.

Projecttoelichting

Dit project realiseert 20 raketlanceersystemen, waarvan 16 voor twee operationele eenheden van batterij-grootte en 4 ten behoeve van logistieke reserve en voor Opleiding & Training. Daarnaast dient dit project te voorzien in munitie en aanpassing munitievoertuigen, initiële instandhoudingsmiddelen, training, simulatiemiddelen voor O&T, C4I t.b.v. de raketlanceersystemen. Ten slotte wordt de aansluiting van deze C4I-middelen op de bestaande Nederlandse C4I en vuurleidingsstelsel en de personele uitbreiding voor de inrichting van het wapensysteemmanagement binnen CLAS en COMMIT binnen dit project gerealiseerd.

- Fase 1: Levering van 4 systemen eind 2023 t.b.v. het opleidings- en trainingstraject. In deze eerste fase zijn ze ook operationeel in te zetten.
- Fase 2: In 2024 wordt gestart met *engineering* voor de serieproductie. Levering van deze systemen vindt plaats in 2025 en 2026.
- Fase 3: Doorontwikkeling naar informatiegestuurd optreden (IGO)

Relatie met andere projecten

- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Relevante Kamerstukken

- Brief DMP D-brief resultaten verwervingsvoorbereiding d.d. 03-04-2023 (kamerstuk 27 830, nr. 392)
- Brief A/B-brief project "raketartillerie" d.d. 18-10-2022 (kamerstuk 27 830, nr. 376)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

Oorspronkelijk

250-1000

2024

250-1000

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2017-2021
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2017-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	2017-2027

Belangrijke wijziging

De vervanging van de twee aan Oekraïne geschonken lanceerinstallaties, aggregaten en reservedelen is toegevoegd aan de scope van dit project. Daarmee is het budget verhoogd.

Verlenging levensduur Patriot

Aanleiding

Om te voorzien in bescherming van het NAVO-grondgebied en van ingezette eenheden maakt de Nederlands krijgsmacht onder meer gebruik van het Patriot-systeem.

Het systeem is in de afgelopen jaren verouderd. Om de inzet voor lucht- en raketverdediging te kunnen blijven garanderen is levensduur verlengend onderhoud noodzakelijk. Dit project zal de levensduur van het Patriot-systeem verlengen om te kunnen blijven optreden op alle geweldsniveaus, door middel van expeditionaire of territoriale lucht- en raketverdediging.

Projecttoelichting

Defensie gebruikt het Patriot-systeem sinds 1987. Het project betreft de vernieuwing en instandhouding van componenten van de Patriot en de aan het wapensysteem verbonden apparatuur. Door het uitvoeren van levensduur verlengende maatregelen aan Patriot wapensysteemcomponenten blijft het systeemtechnisch inzetbaar tot tenminste 2040.

Naar aanleiding van de extra investeringen uit de Defensienota 2022 worden, in plaats van acht, alle twintig lanceersystemen voorzien van een upgrade. Daarnaast worden alle systemen op de standaarden van de Verenigde Staten gebracht waardoor ze PAC-3 raketten kunnen verschieten.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig
- Aanvulling inzetvoorraad Patriot PAC-3 raketten
- Aanvulling inzetvoorraad munitie

Relevante Kamerstukken

- Brief over realisatie verlenging levensduur Patriot (B/D-brief) d.d. 20-10-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 188)
- Brief over aanschaf van Modern Man Stations d.d. 29-01-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 167)
- Brief over behoeftestelling verlenging levensduur Patriot (A-brief) d.d. 05-10-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 159)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	250-1000						
2024	250-1000						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2022
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2022-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2022-2026

Belangrijke wijzigingen

Het duurt langer dan verwacht om een definitieve offerte van de leverancier te krijgen, daarom vindt de contracttekening naar verwachting begin 2024 plaats.

Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring

Aanleiding

De verdere ontwikkeling van Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire (CBRN) strijdmiddelen zorgt voor steeds meer soorten dreigingen. Om de dreiging te onderkennen en aansluitend de juiste acties tegen deze dreiging te kunnen ondernemen, is detectie-, identificatie- en monitoringcapaciteit benodigd. De huidige verkenningssystemen (FUCHS) zijn technisch en operationeel verouderd. Dit project voorziet in de vervanging van de huidige CBRN-verkenningssystemen.

Projecttoelichting

Dit project bestaat uit twee delen. In het eerste deel wordt zo snel mogelijk voorzien in twaalf nieuwe CBRN-verkenningssystemen ter vervanging van de FUCHS-systemen op basis van bestaande technologie. De aanschaf vindt plaats in afstemming met Duitsland.

Innovatie

In het tweede deel wordt eerst onderzoek gedaan naar noodzakelijke technologische innovatie en wordt aansluitend het resterende deel van de behoefte vervuld.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over de behoeftestelling van het project Vervanging CBRN Detectie, Identificatie en Monitoring (A-brief) d.d. 01-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 211)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2024
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2022-2024
DPO '23 (huidig tijdvak)	2022-2026

Belangrijke wijzigingen

Defensie heeft het contract met de leverancier getekend. Als gevolg van vertraging vanwege een, door Defensie gewonnen, kort geding loopt het project door tot in 2026.

Vervanging drijvende brugslagcapaciteit

Aanleiding

Brugslagcapaciteit draagt bij aan de mobiliteit van grondgebonden eenheden. De huidige vouwbrug voldoet niet aan de operationele eisen die de NAVO aan deze capaciteit stelt en is al langere tijd toe aan vervanging. Met dit project wordt de huidige brugslagcapaciteit vervangen door een nieuwe pontonbrug (bestaande uit midden- en eindpontons) en boten om de brug(delen) te verplaatsen en in positie te houden.

Projecttoelichting

Met nieuwe brugslagcapaciteit wordt de problematiek met het huidige systeem verholpen. De huidige vouwbrug is technologisch en operationeel achterhaald en voldoet niet aan de NAVO-eisen. Tevens blijft de vouwbrug achter in de bescherming van het personeel. Na realisatie van dit project beschikt de krijgsmacht over brugslagcapaciteit die technisch en operationeel toekomstbestendig is en voldoet aan de capaciteitendoelstellingen van de NAVO en de afspraak voor nationale inzet. Dit project draagt rechtstreeks bij aan de modernisering van onze krijgsmacht en de versterking van de operationele (gevechts-) ondersteuning.

Duurzaamheid

Het streven is om te voldoen aan de hoogste emissienormen waarbij de voorwaarde is dat capaciteit wereldwijd inzetbaar is. Bij het operationeel optreden wordt voor de wereldwijde inzetbaarheid gebruik gemaakt van het *NATO Single Fuel Concept* en lokaal beschikbare dieselbrandstoffen.

Relatie met andere projecten

- Vervanging Wissellaadsystemen, Trekker-opleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling vervanging drijvende brugslagcapaciteit (A-brief) d.d. 17-09-2019 (Kamerstuk 27830 nr. 287)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	60,2	0,7	19,9	33,1	5,0	1,5	

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2027

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2024-2027

DPO '23 (huidig tijdvak) 2024-2027

Belangrijke wijzigingen

Het *Very Short Range Anti-Tank (VSRAT)* systeem wordt reeds uitgeleverd aan Defensie, de laatste levering vindt plaats in 2024. De Europese aanbesteding voor het *MOTS Short Range Anti-Tank (SRAT)* systeem is in uitvoering, deze aanbesteding wordt eind 2023 afgerond. Hierna vindt de levering van het *MOTS SRAT* systeem plaats.

Vervanging en uitbreiding Short Range Anti-Tank (SRAT) capaciteit

Aanleiding

De krijgsmacht moet hoog in het geweldsspectrum kunnen optreden tegen een tegenstander van gelijkwaardig niveau. Hoogwaardige technologie verspreidt zich snel en potentiële tegenstanders kunnen zich bijvoorbeeld met actieve beschermingssystemen (APS) beter beschermen tegen anti-tank wapens. Om effectief op te kunnen treden is daarom een verbeterde anti-tank capaciteit nodig. Daarnaast is het bij het optreden tegen een gelijkwaardige tegenstander van groot belang dat ook ondersteunende eenheden zichzelf kunnen beschermen. Hiervoor is een licht en eenvoudig te bedienen anti-tank wapen nodig. De inzetvoorraad munitie die voor deze SRAT-capaciteit wordt mee verworven is gedimensioneerd op een optreden in de tweede hoofdtaak. Verdere aanvulling van de inzetvoorraad vindt plaats binnen het programma Aanvulling inzetvoorraad munitie.

Projecttoelichting

Er wordt een eenvoudig te bedienen, licht *Very Short Range Anti-Tank* systeem verworven voor gebruik door lichte gevechtseenheden en ondersteunende eenheden. Eveneens wordt een nieuw *Military-off-the-shelf* SRAT-systeem verworven dat wordt ingedeeld bij gevechtseenheden. Daarnaast is een toekomstig SRAT-systeem nodig dat opgewassen is tegen voertuigen met moderne APS. Dit systeem wordt later verworven, hiervoor wordt eerst samen met Duitsland een onderzoek uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Vervanging en uitbreiding *Short Range Anti-Tank* capaciteit (A-brief) d.d. 10-12-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 324)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2025

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2020-2030

DPO '23 (huidig tijdvak) 2024-2030

Belangrijke wijzigingen

De B-brief is in juni 2023 naar de Tweede kamer verstuurd waarin de projecten Vervanging MRAD en de Vervanging (V)SHORAD zijn samengevoegd. Op basis van de resultaten uit de onderzoeksfase heeft Defensie besloten het verwervingstraject met Kongsberg Defence and Aerospace voort te zetten.

Vervanging MRAD & SHORAD

Aanleiding

Het welslagen van militaire inzet en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht is sterk afhankelijk van effectieve luchtverdediging. De snelle ontwikkeling en proliferatie van vliegtuigen, UAS en Cruise Missiles zorgen ervoor dat het belang van de luchtverdediging en daarbinnen de *Medium* en *Short Range* interceptiecapaciteit toeneemt.

Dit project voorziet in de vervanging van de huidige *Medium Range Air Defence* (MRAD) en *Very Short Range Air Defence* (VSHORAD) interceptor. Deze vervullen een essentiële rol in de grondgebonden luchtverdediging (GLV) en daarmee de bescherming van eenheden, vitale objecten en gebieden.

Projecttoelichting

Met de Defensienota 2022 is aangekondigd de luchtverdedigingscapaciteit, die primair bedoeld is voor de luchtverdediging van landeenheden, te verdubbelen en te organiseren in twee identieke luchtverdedigingsbatterijen. Het project 'Vervanging MRAD & SHORAD' vervangt de materiële component van deze luchtverdedigingscapaciteit. Elke batterij gaat bestaan uit één MRAD Fire Unit (FU), twee SHORAD FU's, radar-capaciteit, een aansturende eenheid en een eenheid voor logistieke ondersteuning. Het Commando Landstrijdkrachten zet deze eenheden primair in als luchtverdedigingscapaciteit voor 13 Lichte Brigade en 43 Gemechaniseerde Brigade.

Dit geeft verdere invulling aan de eisen die de NAVO aan de gevechtsbrigades stelt en is een significante stap in de versterking van onze nationale grondgebonden luchtverdediging.

De nieuwe gecombineerde capaciteit beschermt primair manoeuvrerende eenheden tegen moderne luchtdreiging. Vergeleken met de huidige capaciteit moet deze ook kleinere en snellere doelen kunnen onderscheppen, zoals verschillende typen (on)bemande systemen. Dat betekent dat deze capaciteit mobieler en op grotere afstand effectief moet zijn. Vanwege de toegenomen dracht is er sprake van SHORAD, en niet langer van (V)SHORAD. In aanvulling op SHORAD zal de MRAD-capaciteit zorgen voor bescherming van onze eenheden, vitale objecten en gebieden door op de middellange afstand luchtdoelen te bestrijden. Beide systemen zullen elkaar naadloos aanvullen.

Duurzaamheid

Intensiever gebruik van simulatie om het luchtverdedigingspersoneel doelmatig en doeltreffend op te leiden en trainen draagt niet alleen bij aan de operationele gereedheid van eenheden, maar ook aan duurzaamheid en het beperken van de milieubelasting.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	1000-2500	D					
2024	1000-2500		D				

Vervanging MRAD & SHORAD (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Multi Missie Radar
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)

Relevante Kamerstukken

- Brief Vervanging MRAD & SHORAD (B2-brief) d.d. 9 juni 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 404)
- Brief over de resultaten van de onderzoeksfase MRAD (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 359)
- Brief over de behoeftestelling (A-brief) d.d. 08-08-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 312)

Land materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2017-2020

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2017-2025

DPO '23 (huidig tijdvak) 2017-2025

Belangrijke wijzigingen

Levering van de 81 mm mortieren aan Defensie start in het vierde kwartaal van 2023. Uitlevering van de nieuwe mortieren aan de operationele eenheden volgt, na succesvolle kwalificatie, vanaf het tweede kwartaal van 2024.

Vervanging mortieren 60/81mm

Aanleiding

De mortieren leveren een essentiële bijdrage aan de slagkracht van de eenheden van het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) en het Korps Mariniers binnen het landoptreden. De huidige middelen zijn aan het eind van hun levensduur. Dit project voorziet in de vervanging van de huidige 81mm mortier en vervult de behoefte aan een indirect vurend middel met de 60mm mortier op pelotonsniveau.

Projecttoelichting

In 2017 zijn 80 stuks nieuwe 60mm mortieren geleverd. De levering van 122 stuks nieuwe 81mm mortieren is in het derde kwartaal 2023 voorzien. De huidige 81mm mortier bereikte in 2016 het einde van de technische levensduur. Daarnaast voldoet het huidige 81mm mortiersysteem niet meer aan de huidige operationele eisen. Met name op de aspecten bereik, nauwkeurigheid, mobiliteit en de snelheid waarmee de mortier ingezet kan worden, zijn de prestaties van het huidige systeem onvoldoende. De nieuwe capaciteit kan het gevecht van de lagere niveaus met vuursteun ondersteunen en versterkt de bescherming van deze eenheden.

Relatie met andere projecten

- Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden
- *Midlife Update Fennek*

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Vervanging mortieren 60/81mm (A-brief) d.d. 14-06-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 173)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
Afwijkingsrapportage	50-250	A					
2024	50-250	A					

Lucht materieel

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2023

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2020-2026

DPO '23 (huidig tijdvak) 2020-2026

Belangrijke wijzigingen

Met de fabrikanten Airbus Helicopters en Elbit Systems zijn de benodigde contracten afgesloten.

Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters

Aanleiding

Na de aanschaf van de Nederlandse Cougar's in 1996, zijn geen grote investeringen gedaan in dit wapensysteem. Een aantal essentiële onderdelen van het wapensysteem is verouderd en steeds moeilijker te verkrijgen of te repareren (obsolescentie). Deze obsolescentie leidt tot verminderde inzetbaarheid en toenemende exploitatiekosten van het wapensysteem. De gevolgen van obsolescentie dienen gemitigeerd te worden door de betreffende onderdelen te vervangen. Om de huidige inzetbaarheid van de helikopter ten minste tot einde levensduur in 2030 te waarborgen, zijn tussentijdse materiële investeringen noodzakelijk.

Projecttoelichting

De beoogde investeringen in de Cougar-helikopter richten zich vooral op cockpit-specifieke motorinstrumenten, stand-by instrumenten en communicatie- en navigatieapparatuur. Naast het verhelpen van obsolescentie, worden daarmee essentiële componenten van het wapensysteem aangepast om te blijven voldoen aan operationele- en beveiligingsnormeringen van de NAVO.

Met de fabrikanten Airbus en Elbit Systems zijn de benodigde contracten afgesloten.

Relatie met andere projecten

- Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters (DMP-A) d.d. 07-10-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 293).

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100	A					
2023	50-250	A					
2024	75,8	42,8	14,1	12,5	6,1	0,1	0,1
Effect op exploitatie	0,6		0,1	0,1	0,1	0,1	0,1

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2019-2013
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2013-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	2013-2027

Belangrijke wijzigingen

Voor de vervanging van de *Radar Warning Receiver* is een interim oplossing gevonden. Voor de langere termijn wordt voor de behoefte aan een definitieve *Radar Warning* capaciteit op de AH-64E opnieuw onderzocht. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en wisselkoerscorrectie.

AH-64D Zelfbescherming (ASE)

Aanleiding

Defensie levert een kwalitatief en technologisch hoogwaardige bijdrage aan internationale operaties in alle delen van het geweldsspectrum. De Nederlandse Apache helikopter eenheden die bij het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) zijn ondergebracht vormen daarvan een belangrijke component. Geavanceerde elektronische zelfbeschermingsmiddelen tegen lucht- en grondgebonden luchtverdedigingssystemen dragen in belangrijke mate bij aan de operationele bewegingsvrijheid en vergroten de overlevingskansen van de bemanning en de Apache helikopter. Effectieve zelfbescherming is medebepalend voor succesvol en langdurig optreden.

Bij de aanschaf van de Apache gevechtshelikopter in de jaren negentig konden de helikopters toen nog niet worden voorzien van een geïntegreerd zelfbeschermingssysteem tegen de verschillende typen luchtafweersystemen. De apparatuur van de Apache bood toen slechts bescherming tegen oudere radargeleide luchtafweersystemen. Voor de operaties in Irak en Afghanistan heeft Defensie als tijdelijke oplossing dertien Apache *Modular Aircraft Survivability Equipment* (AMASE) systemen aangeschaft die bescherming tegen infraroodgeleide lucht doelraketten bieden. Met het project AH-64D verbetering zelfbescherming (ASE) wordt AMASE vervangen en krijgen de Apaches een geïntegreerd zelfbeschermingssysteem die tegen verschillende en moderne typen luchtafweersystemen een mate van bescherming van bieden.

Projecttoelichting

Het project is grotendeels gerealiseerd. Vanuit efficiencyoverwegingen en gerelateerd aan de modernisatie van de AH-64D vloot (Project Apache *Remanufacture*) is namelijk gedurende de realisatie van dit project intern Defensie besloten om het deelproject, het vervangen van het huidige zelfbeschermingssysteem AMASE door het *Common Missile Warning System* (CMWS), niet op de huidige AH-64D vloot nog te installeren en dit uit te stellen naar de AH-64E configuratie (Project Apache *Remanufacture*). Door dit besluit kan de CMWS-modificatie ook tijdens de productie van de AH-64E op de Boeing productielijn direct worden meegenomen. CMWS maakt namelijk deel uit van de standaard Boeing productieconfiguratie omdat de *US Army* hetzelfde CMWS-systeem op hun Apache vloot hanteert. Een aantal AH-64E helikopters zijn inmiddels aan CLSK geleverd en voorzien van dit nieuwe zelfbeschermingssysteem.

Een openstaande behoefte die nog niet kan worden gerealiseerd, is de verwerving van een beoogde nieuwe *Radar Warning Receiver* (RWR). De door Defensie gewenste versie is nog niet gereed voor productie bij de industrie en dit wordt pas omstreeks 2030 verwacht. Om te voorkomen dat Defensie geen RWR-capaciteit kan behouden, is door de *US Army* een tijdelijk alternatief aan Defensie geboden dat ervoor zorgdraagt dat Defensie een inzetbaar zelfbeschermingssysteem behoudt voor de AH-64D/E en de CH-47F Chinook vloot. Defensie heeft voor de tussentijdse periode een aantal RWR van de *US Army* kunnen aanschaffen.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	106,9	22,2	22,1	22,0	19,8	20,7	
2024	114,8	32,6		24,7	22,2	35,3	

AH-64D Zelfbescherming (ASE) (vervolg)

Er wordt nu binnen Defensie onderzocht of gewacht gaat worden tot die gewenste toekomstige RWR beschikbaar gaat komen of dat naar andere alternatieven van zelfbescherming moet worden gekeken. Daarbij is het streven van Defensie om zoveel als mogelijk aansluiting te behouden bij de US Army Apache configuratie in verband met integratie, ontwikkeling, testen, certificeren en behalen van financiële schaalvoordelen tijdens investering en instandhouding.

Mogelijke alternatieven zijn bijvoorbeeld het *Common InfraRed Counter Measure* (CIRCM) systeem. Defensie heeft hiervoor medio 2023 een offerte bij de Amerikaanse overheid opgevraagd om zo een onderzoek en besluitvorming in NL te ondersteunen. Een ander alternatief is een ophoging van het aantal missiesystemen *Modernized Radar Interferometer* (MRFI) waarvan Defensie via het Project Apache *Remanufacture* en conform projectopdracht de gevraagde 14 missiesystemen voor de vloot van 28 AH-64E helikopters heeft aangeschaft. Dit MRFI-systeem heeft potentie om in de nabije toekomst een deel van beoogde RWR-capaciteit in te vullen.

Een onderzoek intern Defensie moet uitwijzen of de projectopdracht in huidige vorm in stand blijft en/of alternatieven wenselijk zijn en dit project daardoor inhoudelijk dient te worden herijkt. De resterende budgetreeks wordt in afwachting van dit onderzoek vooralsnog doorgeschoven naar toekomstige jaren.

Relatie met andere projecten

- Chinook Vervanging & Modernisering
- Project Apache Remanufacture (AH-64E)

Relevante Kamerstukken

- Brief voorstudiefase DMP (B-brief) d.d. 01-07-2011 (Kamerstuk 27 830, nr. 89).
- Brief DMP A-fase (A-brief) d.d. 04-01-2008 (Kamerstuk 31 200 X, nr. 83).
- Brief modernisering Apache-helikopters (A/B/C/D-brief) d.d. 21-11-2003 (Kamerstuk 29 200 X, nr. 52).

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2030

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2030

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Anti-A2AD capaciteit F-35

Aanleiding

Voor de krijgsmacht is het van cruciaal belang om te kunnen blijven opereren in gebieden die door een tegenstander goed worden verdedigd. Daarom schaft Defensie nieuwe munitie aan voor de F-35. Met deze munitie ontstaat een nieuwe capaciteit die de slagkracht vergroot. Met de Defensienota 2022 is de behoefte kenbaar gemaakt om de bewapening voor de F-35 te verbeteren. Binnen deze behoefte gaat het om de capaciteit om een zeer goed verdedigd gebied met geavanceerde grondgebonden luchtverdediging (een zogenoemde Anti-Access/Area-Denial (A2/AD)-regio), alsnog binnen te dringen. Met deze Anti-A2/AD capaciteit beschikt Defensie over hoogwaardige technologie die de escalatiedominantie van Defensie vergroot en waarmee Defensie bijdraagt aan een sterker Nederland, een veiliger Europa en een krachtiger NAVO en EU.

Projecttoelichting

Het project Anti-A2AD capaciteit betreft de verwerving van munitie voor de F-35. Deze munitie van het type AARGM-ER (*Advanced Anti-Radiation Guided Missile-Extended Range*, AGM-88G) van fabrikant Northrop Grumman, wordt via FMS aangeschaft. Levering van de munitie is voorzien vanaf 2027.

Innovatie

Met de aanschaf van deze hoogwaardige technologische capaciteit ontstaat ook de gelegenheid om met deze nieuwe munitie en ondersteunende systemen te trainen. Hierdoor ontstaat ook de mogelijkheid om (internationaal) mee te doen aan nieuwe concepten van luchtoptreden. Dit draagt bij aan het innoverend vermogen van Defensie.

Relatie met andere projecten

- Deep Strike Capaciteit Air
- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraaket
- F-35: verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Anti-A2AD capaciteit F-35 (A/B-brief) d.d. 5 juni 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 402)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2024	250-1000	D					

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2018-2025
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2018-2025
DPO '23 (huidig tijdvak)	2018-2025

Belangrijke wijzigingen

Levering van de helikopters verloopt volgens planning, er zijn inmiddels zes AH-64E helikopters bij 302 Squadron op Fort Cavazos geleverd en eind 2023 wordt de eerste AH-64E in Nederland verwacht. Levering van de eerste simulator heeft vertraging opgelopen, maar dit heeft geen effect op de transitie van de vliegers. De eerste vliegers en onderhoudspersoneel zijn reeds omgeschoold. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en wisselkoerscorrectie.

Apache Remanufacture

Aanleiding

De inzet van de AH-64D wordt bemoeilijkt door technische en operationele factoren. Dit leidt tot operationele beperkingen in omstandigheden met een hoge dreiging. De beperkingen nemen verder toe vanwege snelle technologische ontwikkelingen en nieuwe dreigingen. De Amerikaanse landmacht (US Army), de belangrijkste en grootste gebruiker van de Apache, moderniseert vanwege de technische en operationele beperkingen haar Apachevloot van de AH-64D naar de AH-64E. Toekomstige verbeteringen worden daarom alleen nog doorgevoerd op de AH-64E waardoor de AH-64D nog sneller aan operationele relevantie zal verliezen. De US Army stopt op termijn ook met de ondersteuning van de AH-64D configuratie, waardoor de instandhoudingskosten van de AH-64D fors gaan stijgen.

De US Army biedt aan de internationale partners een Remanufacture programma in de Verenigde Staten aan waarmee de AH-64D helikopter gemoderniseerd wordt naar de nieuwe E-standaard, de zogenaamde *Common Configuration*. Remanufacture houdt in dat de bestaande AH-64D helikopters worden ontmanteld, herbouwd op nieuwe AH-64 rompen, herbruikbare componenten gereviseerd dan wel geüpgraded en nieuwe transmissies en rotorbladen toegevoegd. Ook wordt aan de behoefte aan meer motorvermogen invulling gegeven. Tevens wordt gedurende het programma nieuwe en moderne missie-uitrusting aan de AH-64E aangebracht. Door deelname aan het

Remanufacture en hergebruik van componenten worden kosten bespaard en desinvesteringen voorkomen.

Tijdens de uitvoering van het programma is de operationele beschikbaarheid van de NL AH-64D helikopters lager. Door deel te nemen aan het Remanufacture programma heeft Defensie ingestemd met een tijdelijke lagere operationele beschikbaarheid van de AH-64D vloot en beschikt het vanaf medio 2025 weer over een volledige operationeel relevante, kosteneffectieve en toekomstbestendige Apachevloot.

Projecttoelichting

Het project is in realisatie. Op dit moment zijn er 18 van de 28 NL AH-64D helikopters in het *Remanufacture* programma opgenomen. De resterende 10 NL AH-64D helikopters gaan de komende maanden eveneens dit traject in. De laatste staat gepland om begin 2024 op transport vanuit NL naar de Verenigde Staten te gaan. De eerste NL AH-64E helikopter is op 25 oktober 2022 bij de fabrikant in ontvangst genomen. De eerste helikopters zijn bestemd voor het Nederlandse 302 Squadron op de US Army basis, Fort Cavazos (Texas, VS, voorheen Fort Hood genaamd). Inmiddels zijn daar zes NL AH-64E helikopters inclusief de additionele missiesystemen aan het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) overgedragen en door een enorme gecoördineerde inspanning op zeer korte termijn operationeel beschikbaar gesteld. Deze worden nu ingezet om de Nederlandse

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	1012,8	539,2	242,4	142,6	88,6		
2024	1.080,1	393,6	200,0	226,4	150,0	100,0	10,1
Effect op exploitatie	79,5	5,2	6,8	5,9	4,8	4,7	4,7

Apache Remanufacture (vervolg)

vliegers en onderhoudspersoneel voor deze configuratie op te leiden en ook het standaard trainingsprogramma daar voort te zetten. De eerste transitietrainingen naar de AH-64E zijn inmiddels met positief resultaat afgerond.

Vanuit het project worden twee nieuwe Apache vliegsimulatoren aangeschaft. Deze zijn qua levering vertraagd, maar door risicomitigerende maatregelen heeft dit nog geen grote effecten voor de transitie opgeleverd. In de huidige planning is wordt de eerste simulator in januari 2024 aan CLSK wordt overgedragen.

Begin 2023 is tevens de Nederlandse luchtwaardigheids certificering AH-64E afgerond en is door de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA) het Militair Type Certificaat (MTC) uitgereikt.

De eerste twee AH-64E gevechtshelikopters bestemd voor het op Gilze-Rijen gestationeerde 301 squadron worden eind dit jaar in Nederland verwacht en deze worden op het CLSK *Air Support Command* op Vliegbasis Woensdrecht gereedgemaakt. Deze worden snel gevolgd door nog vier helikopters om daarmee de *Initial Operational Capability* (IOC) AH-64E status te bereiken. De huidige projectplanning is dat medio 2025 de laatste AH-64E gevechtshelikopter wordt afgeleverd, dat de gehele Nederlandse Apache-vloot is gemoderniseerd en het CLSK kan opwerken naar de *Full Operational Capability* (FOC) status.

Relatie met andere projecten

- AH-64D block II *upgrade*
- AH-64D zelfbescherming (ASE)
- Chinook Vervanging en Modernisering
- *Multi Ship Multi Type* (MSMT) Helikopter Simulatoren

Relevante Kamerstukken

- Brief project 'Apache *Remanufacture*' (D-brief) d.d. 30-05-2018 (Kamerstuk 27 830 nr. 234).
- Brief Behoeftestelling project 'Apache *Remanufacture*' (A-brief) d.d. 01-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 209)

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015-2019
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2015-2024
DPO '23 (huidig tijdvak)	2015-2024

Belangrijke wijzigingen

Het afgelopen jaar is het eerste jaar dat de F135 motorenonderhoudsfaciliteit volledig operationeel geweest. Dit is naar verwachting de laatste keer dat over dit project gerapporteerd wordt in het DPO.

Bouw en inrichten F135 motoronderhoudsfaciliteit (F-35)

Aanleiding

Het project Bouw en inrichten F135 motoronderhoudsfaciliteit (F-35) heeft tot doel het tijdig bouwen en inrichten van een nieuwe F-35 motorenonderhoudsfaciliteit op locatie Logistiek Centrum Woensdrecht (LCW). Nederland is een van de landen die eind 2014 door het Pentagon zijn aangewezen om tijdens de levensduur van de F-35 motoronderhoud te gaan verzorgen. Dit zal plaatsvinden op het LCW, en betreft het onderhoud aan motoren van alle F-35 gebruikers. De werklast wordt daarbij verdeeld tussen de verschillende onderhoudsfaciliteiten in de wereld: Verenigde Staten, Australië en Japan in de Pacificse regio, en Noorwegen en Nederland in de Europese regio.

Sinds begin 2016 is daarvoor een vastgoedproject op het LCW in uitvoering. Het betreft de nieuwbouw van een onderhoudswerkplaats voor de F135-motoren en een proefdraaiopstelling om deze motoren te testen. Daarnaast hoort de verwerving van de benodigde gereedschappen en testapparatuur, het trainen van het personeel en het kwalificeren van de faciliteit tot het project. Voorts dienen binnen dit project overeenkomsten te worden aangegaan met Pratt & Whitney (P&W) en de private partner Standard Aero (SA) over de toekomstige samenwerking. De investering wordt gefinancierd door Defensie (50%), Economische Zaken (25%) en de provincie Noord-Brabant (25%), en zal over de looptijd van het motoronderhoud worden terugbetaald. De investering van de doorgroei wordt gefinancierd door Defensie.

Projecttoelichting

Het afgelopen jaar is het eerste jaar dat de F135 motorenonderhoudsfaciliteit volledig operationeel is geweest als onderdeel van de *Global Support Solution* voor de F-35.

De faciliteiten, de motorenonderhoudswerkplaats en de motorentesthal die in 2021 zijn opgeleverd en overdragen voor gebruik aan partner Standard Aero (SA) functioneren naar verwachting. In de aankomende jaren zal het depot werken om *Fully Depot Capability* te bereiken.

Relatie met andere projecten

- Verwerving F-35

Relevante Kamerstukken

- Brief Uitbreiding bouw en inrichting F-135 motorenonderhoudsfaciliteit d.d. 2-11-2020 (Kamerbrief 26 488, nr. 463)
- Brief Provincie medefinanciering motorenonderhoud te Woensdrecht d.d. 11-12-2015 (Kamerstuk 26 488, nr. 399)
- Brief over bouw en inrichten F-35 motorenonderhoudsfaciliteit d.d. 28-10-2015 (Kamerstuk 26 488, nr. 397)
- Brief Ontwikkelingen in het project Verwerving F-35 d.d. 18-06-2015 (Kamerstuk 26 488, nr. 390)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2014-2018
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2016-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2016-2024

Belangrijke wijzigingen

Het ombouwprogramma van de laatste zes toestellen is afgerond. Defensie beschikt nu over 20 CH-47F MYII CAAS toestellen. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en wisselkoerscorrectie. In de periode tot 2026 worden de resterende betalingen voor deze FMS-case voldaan. Dit is de laatste keer dat over dit project gerapporteerd wordt in het DPO.

Chinook Vervanging & Modernisering

Aanleiding

Defensie beschikt over elf verouderde CH-47D en zes recenter verworven CH-47F(NL) Chinook-helikopters. Met de begroting voor 2015 heeft het kabinet extra geld beschikbaar gesteld voor de verbetering van de inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht. Een van de maatregelen is de uitbreiding van de Chinookcapaciteit met drie toestellen tot in totaal twintig. Het project "Chinook Vervanging & Modernisering" betreft de verwerving van veertien nieuwe CH-47F MYII CAAS Chinook helikopters voor de vervanging van de elf oudere CH-47D toestellen en de uitbreiding van de vloot, alsmede de standaardisatie van de Chinookvloot door de modernisering van de huidige zes CH-47F(NL). De toestellen kunnen naar verwachting tot 2045 worden ingezet als tactische transporthelikoptercapaciteit van Defensie. Met deze capaciteit is Defensie in staat een bijdrage te leveren aan de inzetbaarheidsdoelen uit de Defensienota 2018.

Projecttoelichting

Alle veertien nieuwe toestellen zijn in 2020 geleverd. Het ombouwprogramma van de zes F-modellen is eind 2022 afgerond. Defensie beschikt hiermee nu over twintig identieke toestellen. Daarvan blijven vijf toestellen op Ft. Cavazos (Texas, VS, voorheen Fort Hood genaamd) staan voor training en oefening en zijn vijftien toestellen op vliegbasis Gilze-Rijen gestationeerd. De conversie van vliegers, loadmasters en monteurs is afgerond. Het Militaire Type Certificaat is uitgereikt.

Voor het *Infrared Countermeasures* zelfbeschermingssysteem is een *Price & Availability* opgaaf van de US Army verwacht. Het systeem kan in 2027 beschikbaar zijn, echter is relevante productinformatie nog niet beschikbaar. Daarnaast wordt in het kader van het nog uit te voeren project Verbetering Zelfbescherming Helikopters onderzocht welke systemen per helikoptertype de beste bescherming bieden. Het onderzoek voor dit project kan nog invloed hebben op de keuzes in deze voor de Chinook.

Relatie met andere projecten

- *Multi Ship Multi Type* (MSMT) Helikopter Simulatoren

Relevante Kamerstukken

- Brief Chinook Vervanging en modernisering (B,C,D-brief) d.d. 07-09-2015 (Kamerstuk 27 830, nr. 157)
- Behoeftestelling project Chinook *Midlife Update* (A-brief) d.d. 16-05-2011 (Kamerstuk 27 830, nr. 101)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	250-1000						
	2023	1045,4	982,5	62,8				
	2024	1.062,7	919,1	60,0	59,8	23,8		

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2027

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2027

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Deep Strike capaciteit Air

Aanleiding

Defensie wil in staat zijn om belangrijke, maar moeilijk bereikbare doelen van een mogelijke tegenstander van grote afstand uit te schakelen met conventionele wapening. Voorbeelden daarvan zijn logistieke en communicatie-infrastructuur, commandocentra en luchtverdedigingsinstallaties. Deze doelen bevinden zich vaak ver landinwaarts in goed verdedigd gebied. Met moderne langeafstandswapens kan Defensie dergelijke doelen met grote precisie aanvallen, waarbij nevenschade zoveel mogelijk wordt vermeden.

Voor de F-35 wapening is gekozen voor de Amerikaanse JASSM-ER van fabrikant Lockheed Martin (LM).

Projecttoelichting

De munitie wordt middels FMS via de Amerikaanse overheid aangeschaft. Naar verwachting wordt de benodigde *Letter of Offer and Acceptance* (LOA) eind van dit jaar aangeboden. De munitie wordt naar verwachting in 2027 in delen geleverd.

Relatie met andere projecten

- Project Verwerving F-35

Relevante Kamerstukken

- Brief DMP A-fase (A-brief) project 'Deep Strike Capaciteit Air' d.d. 3 april 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 391)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2024	250-1000		D				

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015-2019
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2015-2022
DPO '23 (huidig tijdvak)	2015-2025

Belangrijke wijzigingen

De software die de AIM-9 Sidewinder raket zijn volledige "Block 2 capaciteit" moet geven is door Raytheon in 2022 vrijgegeven en inmiddels geïnstalleerd. Hiermee beschikt Defensie per 2023 voor de F-35A en de F-16 over de nieuwste versie van dit type raket. Deze software is standaard geïnstalleerd op nieuwe leveringen. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en wisselkoerscorrectie.

F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket

Aanleiding

Bij het optreden op het hoogste geweldsniveau is het noodzakelijk eerst een luchtoverwicht te bevechten en te behouden. Daarvoor dienen vijandelijke luchtverdedigings-systemen, zowel grondgebonden systemen als vliegtuigen, te worden uitgeschakeld. De potentiële dreiging die uitgaat van de vijandelijke gevechtsvliegtuigen is toegenomen. Om weerstand te kunnen bieden aan deze toestellen zijn onder andere infraroodgeleide (IR) raketten nodig. De huidige raketten zijn echter operationeel verouderd en aan het eind van de technische levensduur. Deze dienen der halve te worden vervangen door verbeterde IR-geleide lucht-lucht raketten. De nieuwe raketten moeten software- en hardware matig kunnen worden geïntegreerd op zowel de F-16 als op de F-35.

Projecttoelichting

De doorontwikkeling van de nieuwe software is in 2022 afgerond. De software is vrijgegeven en door een team van USG en Raytheon geïnstalleerd in de raketten die Defensie als in bezit heeft, getest, en goed bevonden. Hiermee is een einde gekomen aan de vertraagde upgrade van de raket en ligt Defensie qua versiebeheer en capability weer op schema. Vervolgleveringen van de raketten zijn vanaf 2023 ook standaard voorzien van deze nieuwste software. De eerstvolgende levering wordt nu verwacht in het vierde kwartaal van dit jaar. Verdere vervolgleveringen staan ook reeds gepland voor komende jaren.

Leverancier Raytheon ondervindt de gevolgen van de wereldwijde vraagtoename, waardoor vertragingen in de leveringen kunnen optreden.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- F-35: verwerving middellange tot langeafstandsraket
- Langer Doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging
- Verwerving F-35

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling (A-brief) d.d. 18-07-2006 (Kamerstuk 26 488, nr. 44)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50,6	44,1	6,5				
2024	51,7	38,8	12,9				

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2019-2023

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2017-2024

DPO '23 (huidig tijdvak) 2017-2025

Belangrijke wijzigingen

De eerste deelleveringen van de AIM-120C AMRAAM raket zijn gerealiseerd. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en wisselkoerscorrectie.

F-35: Verwerving middellange tot lange afstandsraket

Aanleiding

Het project betreft de behoefte aan een lucht-lucht middellange- tot lange afstandsraket voor de F-35. Voor het jachtvliegtuig is een middellange tot lange afstandsraket een onmisbare capaciteit voor het verkrijgen en behouden van het luchtoverwicht en zelfverdediging. Daarmee is het een randvoorwaarde voor het succesvol uitvoeren van de operationele taken. De huidige lange afstandsraket voor de F-16 (AMRAAM, AIM-120B) wordt softwarematig niet geïntegreerd in de F-35 en is bovendien te groot voor het wapenruim van dit toestel. Hierdoor bestaat behoefte aan een nieuwe middellange- tot lange afstandsraket die aansluit bij de operationele capaciteit van de F-35.

Projecttoelichting

Inmiddels is de eerste levering van deze nieuwe middellange tot lange afstandsraket (AMRAAM, AIM-120C) t.b.v. de F-35A toestellen binnen. Deze versie past in de Nederlandse F-35. Eerstvolgende vervolglevering staat nu gepland voor eind 2024. De obsolescence *upgrade* van de AMRAAM AIM-120C7 naar de AIM-120C8 versie is nu in uitvoering. Defensie is in gesprek met de Amerikaanse overheid voor mogelijkheden tot levering van de nieuwste AIM-120D versie.

Relatie met andere projecten

- Aanvulling inzetvoorraad munitie
- F-16 infrarood geleide lucht-lucht raket
- F-35: verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers
- Verwerving F-35

Relevante Kamerstukken

- DMP A-brief over het project Middellange tot lange afstandsraket voor de F-35 (A-brief) d.d. 24-10-2016 (Kamerstuk 26 488, nr. 418)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	138,5	37,0	0,9	53,7	27,7	19,3	
2024	144,2	62,6	33,4	7,3	0,8	40,2	

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015-2022
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2016-2024
DPO '23 (huidig tijdvak)	2016-2024

Belangrijke wijzigingen

Diverse leveringen zijn het afgelopen jaar binnengekomen. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en wisselkoerscorrectie.

F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers

Aanleiding

De boordkanonmunitie, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers die worden gebruikt voor de F-16 zijn niet geschikt voor de F-35. Het boordkanon van de F-35 heeft een ander kaliber dan dat van de F-16. Dit geldt ook voor de huidige zelfbeschermingsmiddelen van de F-16. Tenslotte is de huidige wapenlader niet geschikt voor het laden van alle wapens in de interne wapenruimte van de F-35. De operationele testfase van de F-35 is in 2015 begonnen. Met het oog op deze testfase is een klein deel van de munitie en, zelfbeschermingsmiddelen reeds aangeschaft. Het overige deel van de behoefte wordt met ingang van 2019 verworven.

Projecttoelichting

Diverse leveringen binnen dit project zijn het afgelopen jaar binnengekomen. Ook in 2023 en opvolgende jaren staan diverse leveringen gepland.

Relatie met andere projecten

- F-35: verwerving middellange tot lange afstandsraaket
- Verwerving F-35

Relevante Kamerstukken

- A-brief over het project F-35 zelfbeschermingsmiddelen (A-brief) d.d. 21-10-2016 (Kamerstuk 26 488, nr. 417)
- Brief verwervingsvoorbereiding (D) vervanging F-16 d.d. 24-12-2014 (Kamerstuk 26 488, nr. 369)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	25-100						
	2023	63,1	38,5	2,5	3,0	1,6	10,8	
	2024	65,1	52,3	6,5	6,1	0,1	0,2	

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2014-2020

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2014-2024

DPO '23 (huidig tijdvak) 2014-2024

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en wisselkoerscorrectie.

Langer Doorvliegen F-16 – Instandhouding

Aanleiding

Als gevolg van de maatregelen in de beleidsbrief 2011 wordt de F-35 niet vanaf 2016, maar vanaf 2019 ingevoerd. Hierdoor zal de F-16 langer dan was voorzien als hoofdwapensysteem inzetbaar moeten zijn. Om de technische instandhouding tot aan de uitfasering te waarborgen, wordt geïnvesteerd in groot onderhoud voor een deel van de motoren, de aanschaf van extra reservedelen voor de motoren, kanonslopen, airconditioningsystemen, generatoren, vervanging van de VHF-radio's en bepaalde meet-/testapparatuur en vervanging/revisie van bepaalde gronduitrustingsstukken. Ook zullen extra anti-corrosiemaatregelen aan de romp en de vleugels worden uitgevoerd.

Projecttoelichting

Twaalf van de veertien deelprojecten zijn afgerond. Inhuur en behoud van F16 specifieke (technische) capaciteiten speelt een steeds belangrijkere rol. De overige deelprojecten lopen conform planning.

Relatie met andere projecten

- Verwerving F-35

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project 'Langer doorvliegen F-16 – Instandhouding' (A-brief) d.d. 02-11-2012 (Kamerstuk 32 733, nr. 85)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	100-250						
	2023	77,4	73,8	2,2	1,4			
	2024	80,1	54,0	2,4	23,7			

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2027 en verder
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2027 en verder
DPO '23 (huidig tijdvak)	2027-2032

Belangrijke wijzigingen

Frankrijk heeft zich teruggetrokken uit het programma en de contractondertekening loopt door de bijbehorende aanpassingen vertraging op. Voor goedkeuring van het programma is ook politieke goedkeuring nodig van alle deelnemende landen. Mogelijk heeft dit effect op het voorgenomen moment van contracttekening, welke nu gepland staat voor begin 2024.

Midlife Update NH90

Aanleiding

Defensie beschikt over negentien maritieme gevechtshelikopters van het type NH90. Deze zijn in gebruik bij het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) en ze worden ingezet in combinatie met eenheden van het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK). Deze helikopters zijn vanaf 2010 in gebruik met een verwachte levensduur van 30 jaar. Om het wapensysteem inzetbaar en operationeel relevant te houden in de complexe maritieme omgeving is een *Midlife Update* (MLU) nodig.

Projecttoelichting

De behoeftestelling voor de MLU is gezamenlijk met andere NH90 gebruikers opgesteld. Dat draagt bij aan een betere samenwerking, schaalvoordelen en een efficiënte opdrachtverstrekking aan de industrie. Er wordt gestreefd naar een zo gelijk mogelijke configuratie van alle helikopters. Dit komt de instandhouding van de helikoptervloot ten goede en draagt bij aan een hogere beschikbaarheid van de helikopters. Daarnaast wordt het eenvoudiger om de samenwerking met partnerlanden, zoals België en Duitsland, verder te intensiveren, bijvoorbeeld op het gebied van onderhoud en opleidingen.

De deelnemende landen hebben behoeftestellingen gedefinieerd, die bestaan uit:

- Een volledige upgrade van de software;
- Verouderde missiesystemen vervangen of updaten naar de laatste standaarden;

- Modernisering van communicatie- en navigatiemiddelen (waaronder innovatieve toepassing van datalinks);
- Modernisering van sensoren (o.a. sonar);
- Aanpassen van instandhouding van logistieke systemen en trainingsmiddelen (o.a. de flight simulator) om duurzaam en toekomstbestendig te kunnen opereren.

De contractondertekening loopt vertraging op. Daarnaast heeft Frankrijk zich teruggetrokken uit het MLU-programma. Voor de maritieme gevechtshelikopters wordt nu verder samengewerkt met België, Duitsland en Italië. Op basis van de huidige informatie is de tijdlijn voor het MLU-project voor wat betreft product, tijd en geld nog steeds haalbaar. Defensie is tenslotte voornemens een nieuwe behoefte, zogenoemde Link-22 communicatiecapaciteit, op te nemen in het MLU-programma. Hiermee blijft Nederland beschikken over maritieme helikopters met *Intelligence, Surveillance and Reconnaissance* (ISR) capaciteit.

Relatie met andere projecten

- NH90
- Vervanging MK46 Lightweight Torpedo

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftestelling *Midlife Update* NH90 (A-brief) d.d. 15-04-2022 (Kamerstuk 25 928, nr. 76)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	250-1000	D					
2024	250-1000	D					

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd
gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2025

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2025

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

MQ-9 Bewapening

Aanleiding

Het project MQ-9 Bewapening betreft de verwerving van munitie voor de MQ-9 toestellen en de mogelijkheid om de toestellen bewapend in te kunnen zetten. Met de bewapening van de MQ-9 is Defensie in staat om met dit wapensysteem gelijktijdig waarnemings- en aanvalsmiddelen in te zetten gedurende een langere periode. Het vergroot, door de combinatie van het langdurig kunnen inzetten van waarnemings- en aanvalsmiddelen op hetzelfde platform, de snelheid en flexibiliteit van handelen van de krijgsmacht. Tegelijkertijd levert dit een krachtige capaciteit op het gebied van het beschermen van eigen of coalitietroepen.

Projecttoelichting

Het project MQ-9 Bewapening betreft de verwerving van munitie en bijbehorende munitieartikelen voor de MQ-9 met als doel om bewapende inzet van de MQ-9 mogelijk te maken. Het betreft de volgende types munitie:

- Hellfire AGM-114 R2 (lasergeleide raket)
- GBU-12 (lasergeleide bom)
- GBU-49 (GPS- en lasergeleide bom)

Het merendeel van de munitie en bijbehorende munitieartikelen wordt reeds gebruikt binnen Defensie. Het project 'Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit' voorziet in het aanpassen/geschikt maken voor bewapening van de huidige en nieuw te verwerven MQ-9's. Dit betreft zowel hardware als software aanpassingen aan het systeem alsmede de levering van de benodigde *launchers* en *weapon pylons*.

Relatie met andere projecten

- Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit
- MQ-9 SIGINT/ESM capaciteit

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project MQ-9 Bewapening (A-brief) d.d. 23 mei 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 399)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-250	A					
2024	50-250	A					

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd
gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2025

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2025

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

MQ-9 SIGINT ESM capaciteit

Aanleiding

Het project MQ-9 SIGINT/ESM-capaciteit betreft de verwerving van drie *podded systems* voor integratie op de MQ-9 toestellen. Deze systemen kunnen onder de MQ-9 gemonteerd worden. Met deze systemen kunnen inlichtingen worden verkregen door middel van informatie uit het elektromagnetisch spectrum te halen. Naast de verwerving van de drie sensorsystemen behelst het project eveneens de aanpassingen van de bijbehorende grondstations die de aansturing van het systeem mogelijk maken.

Projecttoelichting

Januari 2023 is het contract ondertekend. Naar verwachting wordt de eerste pod eind 2023 geleverd. De overige *pods* worden in 2024 geleverd.

Relatie met andere projecten

- Bewapening MQ-9
- Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project MQ-9 SIGINT/ESM capaciteit (A/D-brief) d.d. 18 januari 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 383)

Financiën

Jaar

Projectbudget

Planning DMP/Raming uitgaven in € mln

t/m 2023

2024

2025

2026

2027

2028

Oorspronkelijk

50-250

2024

50-250

Commercieel vertrouwelijk

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2020-2024
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2020-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	2020-2027

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en wisselkoerscorrectie.

Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren

Aanleiding

Met de huidige simulatoren voor de Apache en de Chinook is het trainen in tactisch en gecombineerd helikopteroptreden in complexe scenario's niet mogelijk. Het enkel trainen met live vliegreuen is hiervoor niet doelmatig, want dit is relatief kostbaar en vergt veel van het personeel en het materieel. Verder zijn door de beperkte beschikbaarheid van helikopters de trainingsmogelijkheden schaars. Training in een hoogwaardige en tactische missie-simulator biedt het voordeel dat verschillende noodsituaties en een verhoogde dreigingsomgeving onder uitdagende meteorologische omstandigheden veilig en tegen lagere kosten op realistische wijze nagebootst kunnen worden. Door versterking van de trainingscapaciteit met een hoogwaardige en tactische missie-simulator te combineren met live vliegreuen kan de gereedheid van de benodigde helikopterbemanningen op het noodzakelijke niveau gebracht worden en het voortzettingsvermogen worden gegarandeerd.

Met het MSMT-concept integreert Defensie de huidige Apache en Chinook-simulatoren met de te verwerven simulatoren vanuit het MSMT-project. De koppeling van de simulatoren is hierin essentieel en dit is medebepalend voor de keuze van de simulatoren. Daarnaast is voor de aansturing een Multi-Type Tactical Control Center nodig. Gedurende de realisatie wordt de koppeling tussen alle Apache en de Chinook-simulator onderzocht en voorbereid.

Projecttoelichting

Het MSMT project gebruikt als basis de huidige simulatoren voor de Apache (*Longbow Crew Trainer, LCT*) en de Chinook (*Transportable Flight Proficiency Simulator, TFPS*). Het project wordt in drie fasen uitgevoerd. In fase 1 wordt de bestaande simulatorcapaciteit per wapensysteem verdubbeld en gekoppeld (2x LCT en 2x TFPS). Tevens wordt in de benodigde infrastructuur voorzien (aanpassen interim faciliteit alsmede aanvang bouw permanente huisvesting op vliegbasis Gilze-Rijen) en wordt de organisatie van het simulatiecentrum opgezet. De extra LCT is inmiddels gecontracteerd en de tweede TFPS is afgeleverd en in gebruik genomen.

In fase twee worden de systemen uitgebreid met twee *Rear Crew Trainers* voor de Chinook en twee *Targeted Fidelity Tactical Trainers* voor de Apache en wordt het DHC Simulatiecentrum opgericht. De Amerikaanse overheid zal de verwerving voor de twee systemen voor Nederland op zich nemen. De *Rear Crew Trainers* zijn gecontracteerd en voor de twee *Targeted Fidelity Tactical Trainers* wordt de contractering in 2023 afgerond.

In de periode 2019-2024 wordt daarmee in een *Multi-Ship, Single Type "whole crew"* tactische trainingsfaciliteit voorzien. Fase drie, de koppeling tussen Apache en Chinook, is begin 2023 in opdracht gegeven en nog in onderzoek.

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	25-100						
	2023	145,1	34,2	54,3	39,2	17,5		
	2024	158,3	16,5	36,9	30,0	30,0	20,0	24,9

Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren (vervolg)

Innovatie

Het project MSMT, met name fase 2 en 3, is een innovatieve ontwikkeling, waarmee Nederland internationaal voorloper is. Het maakt gesimuleerde helikoptertraining mogelijk die internationaal op dit moment nog niet bestaat.

Relatie met andere projecten

- Apache *Remanufacture*
- Chinook Vervanging & Modernisering

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling project *Multi Ship Multi Type (MSMT) Helikopter Simulatoren (A-brief)* d.d. 17-10-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 264)

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2007-2012
DPO '21/afw. rapp. '22 (vorig tijdvak)	2010-2025
DPO '22 (huidig tijdvak)	2010-2025

Belangrijke wijzigingen

De modificatietrajecten voor de NH90 zijn de afgelopen periode volgens planning uitgevoerd. Voor de *Full Mission Flight Trainer* is een contract afgesloten om deze simulator naar MR1 software standaard te updaten. Met deze update is de software van de simulator in 2025 gelijk aan de software in de helikopters. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

NH90

Aanleiding

In verband met de uitfasering van de Lynx-helikopter en de AB-412 neemt Defensie deel aan het helikopterproject NH90, een internationaal programma met België, Duitsland, Frankrijk en Italië (de *NATO Helicopter Management Organization* (NAHEMO) landen). Aanvankelijk is een behoefte gesteld voor twintig *NATO Frigate Helicopters* (NFH's). Naar aanleiding van de studie 'Integrale helikopter capaciteit' is de kwalitatieve behoefte gewijzigd in twaalf NFH's voor diverse maritieme taken en acht helikopters in een transportconfiguratie (TNFH), die geschikt zijn gemaakt voor tactische transporttaken vanaf het land en vanaf schepen. Het project past binnen het streven om de expeditionaire capaciteiten van de krijgsmacht te verbeteren en om Europese en NAVO-tekorten ten aanzien van helikoptercapaciteiten te verminderen. De behoefte aan de vervulling van transporttaken door de NH90 is in de beleidsbrief van 8 april 2011 verder onderstreept. Uiteindelijk zijn twintig NFH's afgenomen die door middel van missieapparatuur geschikt kunnen worden gemaakt voor de (maritieme) transportrol.

Projecttoelichting

Planning modificatietrajecten:

De modificatietrajecten voor de NH90 kennen de volgende verdeling:

1. *Retrofit*. Begin 2022 is de retrofit aan het laatste MOC-toestel afgerond.
2. *Upgrade*. Nog Vijf helikopters die in de FOC-configuratie zijn afgenomen moeten nog een *upgrade* bij de leverancier ondergaan. Dit jaar worden twee helikopters afgeleverd. Dit traject eindigt naar verwachting eind 2024.
3. *Update*. Het derde modificatietraject betreft een *update* van de software van de helikopter naar de uiteindelijke contractuele standaard. Vanaf 2024 zal de hele vloot NH90 helikopters van MR1 zijn voorzien, waarmee alle toestellen beschikken over één en dezelfde en de gecontracteerde configuratie.
4. *Herijking*. Alle negentien toestellen worden gemodificeerd om de NH90 NFH beter geschikt te maken voor (maritieme) transporttaken en voor de ondersteuning van landoperaties. Om de beschikbaarheid van de helikopters zo min mogelijk te beïnvloeden worden deze modificaties tijdens regulier onderhoud uitgevoerd, hetgeen naar verwachting in 2025 wordt voltooid.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	1.233,7	1.155,9	44,7	33,1			
2024	1.240,2	1.141,2	36,0	32,0	14,0	11,0	6,0

NH90 (vervolg)

Full Mission Flight Trainer (FMFT)

Sinds oktober 2019 is de FMFT in Nederland operationeel. De FMFT moet een *upgrade* ondergaan om de configuratie in overeenstemming met de laatste configuratie van de helikopters (MR1) te brengen. Hiervoor is het contract getekend met als planning om de aanpassingen in 2025 af te ronden. De kosten voor deze *upgrade* worden gefinancierd vanuit het projectbudget.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update* NH90

Relevante Kamerstukken

- Brief over resultaten verwervingsvoorbereidingsfase (D-brief) d.d. 22-05-2000 (Kamerstuk 25 928, nr. 6)
- Brief over ondertekening MoU en D-fase d.d. 05-09-1991 (Kamerstuk 19 282, nr. 10)
- Brief over afronden studie (B/C-brief) d.d. 01-10-1990 (Kamerstuk 19 282, nr. 7)
- Brief over Nederlandse helikopterbehoefte (A-brief) d.d. 03-06-1987 (Kamerstuk 19 282, nr. 5)

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2038

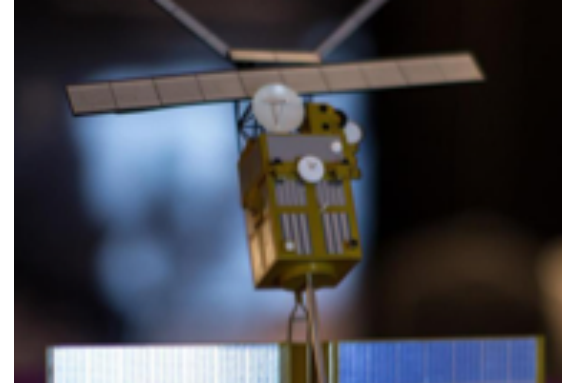
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2038

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit

Aanleiding

Het gebruik van de ruimte is randvoorwaardelijk voor praktisch alle vormen van militair optreden en het gebruik hiervan neemt de komende tijd sterk toe. Nederland is op dit moment afhankelijk van capaciteiten die partners en commerciële partijen in het ruimedomein leveren en kan daarmee niet zelfstandig bepalen waar en wanneer informatie die het nodig heeft wordt verzameld. Om de Nederlandse krijgsmacht in staat te stellen om effectief op te treden, is het cruciaal dat Nederland naast het gebruik van deze bestaande capaciteiten ook eigen ruimtecapaciteiten ontwikkelt. Met deze eigen capaciteiten verwerft Defensie een positie waarmee het kan deelnemen aan internationale samenwerkingsverbanden. Defensie zet daarmee in op het ontwikkelen van capaciteit en technologie ten behoeve van aardobservatie, om communicatie met satellieten mogelijk te maken en om grondgebonden capaciteit te realiseren ter ondersteuning hiervan. Dit stelt de krijgsmacht in de gelegenheid om op veilige en regelmatige manier satellietbeelden te verkrijgen van het merendeel van het aardoppervlak, waarbij het de soevereiniteit van landen niet schendt.

Projecttoelichting

Het project behelst de technologieontwikkeling en operationalisering van hoogwaardige, innovatieve ruimtecapaciteiten die voorzien in de informatiebehoefte van Defensie en (inter)nationale partners. Om aan deze behoefte te voldoen, bouwt Defensie in samenwerking met kennisinstututen (NLR en TNO) en industrie aan capaciteiten voor het ruimedomein. Dit betreft onder meer het genereren van hyperspectrale beelden; het genereren van 'normale' aardobservatiebeelden; het doorontwikkelen van de huidige capaciteiten op de bestaande BRIK II en MILSPACE2 satellieten en het operationaliseren van een constellatie van satellieten; het ontwikkelen van radars in de ruimte en het ontwikkelen van lasercommunicatie. Dit alles vindt plaats in een doorlopend en stapsgewijs proces, in verschillende onderzoeks- en ontwikkellijnen.

Innovatie

De ruimte is een nieuw operationeel domein, waarin activiteiten plaatsvinden die directe invloed hebben op militaire operaties. Nederland heeft innovatieve middelen nodig om dit domein te benutten en de dreigingen hierin tijdig te onderkennen. Defensie richt zich op het opbouwen van een aantal satellietcapaciteiten die innovatief van aard zijn en de hoogwaardige kennis binnen Nederland benutten, om hiermee een goede nationale informatiepositie en een goede internationale samenwerkingspositie te realiseren.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-250						
2024	50-250	A					

Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit (vervolg)

Duurzaamheid

In de ontwikkeling van satellietcapaciteiten stelt Defensie eisen op die de milieubelasting tijdens productieproces, gebruik, onderhoud en afstoting moeten beperken.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over het project 'Opbouw Operationele Satelliet Capaciteit' (A-brief) d.d. 05-06-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 405)

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2018-2025
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2018-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	2018-2027

Belangrijke wijzigingen

Het contract voor verdere uitbreiding van de MQ-9 capaciteit met de Amerikaanse overheid (LOA) is in juli 2023 getekend. Met het oog op de onderhandelingspositie van Defensie blijven de financiële aspecten commercieel vertrouwelijk tot ook het contract tussen de Amerikaanse overheid en de fabrikant getekend is.

Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit (voorheen Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle, MALE UAV)

Aanleiding

Het initiële project *Medium Altitude Long Endurance Unmanned Aerial Vehicle* (MALE UAV) betreft de verwerving en introductie van een MALE UAV-systeem, bestaande uit vier MALE UAV-toestellen met sensoren en grondstations van waaruit de toestellen worden bediend.

Naast de verwerving van de MQ-9 Reapers behelst het initiële project eveneens de aanschaf van een simulator en de initiële training voor vliegers, sensoroperators en technici bij de Amerikaanse luchtmacht in de Verenigde Staten. Voor de eerste jaren van de instandhouding is ondersteuning door de leverancier ingekocht.

In de Defensienota 2022 is de behoefte kenbaar gemaakt om de MQ-9 capaciteit uit te breiden met vier additionele toestellen en te versterken met additionele sensoren. In dit project worden daarom, naast de additionele vier toestellen, vier maritieme radars en vier *communications relay* sensoren aangeschaft. Deze uitbreiding maakt deel uit van het project MALE UAV en gaat verder door als project "uitbreiding en versterking MQ-9".

Projecttoelichting

Voor de uitbreiding en versterking van de MQ-9 capaciteit is deze zomer een contract ondertekend met de Amerikaanse overheid. Levering is voorzien vanaf 2026.

Relatie met andere projecten

- Bewapening MQ-9
- MQ-9 SIGINT/ESM capaciteit

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling versterking MQ-9 SIGINT/ESM (A/D-Brief) d.d. 18 januari 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 383)
- Brief Versnelling investeringsprojecten F-35 en MQ-9 d.d. 24 juni 2022 (Kamerstuk 26 488, nr. 468)
- Brief project MALE UAV (D-brief) d.d. 06-06-2018 (Kamerstuk 30 806, nr. 47)
- Brief Voorstudiefase MALE UAV (B-brief) d.d. 2013 (Kamerstuk 30 806, nr. 16)
- Brief Behoeftestelling project MALE UAV (A-brief) d.d. 2011 (Kamerstuk 30 806, nr. 10)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	250-1000						
2024	250-1000						

Commercieel vertrouwelijk

Commercieel vertrouwelijk

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2023-2027
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	n.v.t.
DPO '23 (huidig tijdvak)	2023-2027

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO. De JAGM raketten worden via het *Foreign Military Sales (FMS)* proces verworven bij de Amerikaanse overheid. Hiertoe is eind 2022 een *Letter of Request (LOR)* verstuurd. Naar verwachting ontvangt Defensie eind van 2023 de *Letter of Offer and Acceptance (LOA)*.

Verbetering AH-64E bewapening - Joint Air to Ground Missiles (JAGM)

Aanleiding

Het project behelst de verbetering van de bewapening van de Apache helikopter met radargeleide raketten van het type AGM-179 *Joint Air-to-Ground Missiles (JAGM)*.

De huidige vloot van de Apache gevechtshelikopter wordt gemoderniseerd van de AH-64D naar de AH-64E standaard. Onderdeel van deze modernisatie is de integratie van een *Longbow* vuurleidingsradar. Om de operationele capaciteit verder te verbeteren, wordt een nieuw type laser- en radargeleide geleide raket aangeschaft.

Duurzaamheid

Als onderdeel van deze nieuwe capaciteit worden ook *Captive Training Missiles* aangeschaft. Hiermee kan de vlieger het afvuren van raketten vanuit de Apache helikopter simuleren, zonder dat er raketten verschoten worden.

Projecttoelichting

Met de upgrade van de AH-64D naar de AH-64E is de additionele behoefte ontstaan voor bewapening die past bij de nieuwe mogelijkheden van de gevechtshelikopter. De *Longbow* radar geeft de AH-64E Apache helikopter de mogelijkheid radargeleide raketten af te vuren. Met de aanschaf van de JAGM raket ontstaat deze mogelijkheid, naast de reeds aanwezige mogelijkheid gebruik te maken van geleiding door laser doel aanstraling. De eerste raketten worden naar verwachting in 2026 geleverd.

Relatie met andere projecten

- Project Apache Remanufacture (AH-64E)
- Aanvulling inzetvoorraad munitie

Relevante Kamerstukken

- Brief DMP A-fase (A-brief) d.d. 7 maart 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 387)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-250	A					
2024	50-250	A					

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2024

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2019-2023

DPO '23 (huidig tijdvak) 2019-2023

Belangrijke wijzigingen

De Gulfstream is opgeleverd aan het Commando Luchtstrijdkrachten. Dit is de laatste keer dat over dit project gerapporteerd wordt.

Vervanging Gulfstream IV

Aanleiding

Het project 'Vervanging Gulfstream IV' heeft tot doel te kunnen voorzien in een moderne en toekomstbestendige transportcapaciteit die wat betreft vliegbereik en zelfbescherming aan de hedendaagse standaard voldoet. De Gulfstream IV heeft zich de afgelopen decennia bewezen als transportmiddel waarmee de politieke en ambtelijke leiding van Defensie en andere ministeries missie- of rampgebieden snel en efficiënt kunnen bezoeken. Het toestel raakt echter verouderd en heeft voor de benodigde inzet een beperkt vliegbereik. Ook is het aantal passagiers veelal te beperkt en ook ontbreekt een zelfbeschermingssysteem. Vaak zijn de te bezoeken locaties afgelegen en geldt er een verhoogd risico. Regulier militair transport, dat nodig is voor de uitvoering en ondersteuning van de missie zelf, is meestal niet (onmiddellijk) beschikbaar. Commerciële civiele alternatieven hebben geen zelfbeschermingssysteem, zijn overwegend zeer kostbaar. Daarnaast zijn deze alternatieven ook niet altijd beschikbaar.

Op grond van de kosten, de gegarandeerde beschikbaarheid, en de relatief korte tijd die nodig is om een vliegtuig na aankoop geschikt te maken voor militair gebruik heeft de aanschaf van een jong gebruikt vliegtuig de voorkeur om de huidige militaire transportportcapaciteit op korte termijn te vervangen. In de behoeftestellingsfase van dit project is vastgesteld dat de

aanschaf van een jong gebruikt vliegtuig dat uitgerust wordt met een zelfbeschermingssysteem de beste invulling van deze behoefte is.

Projecttoelichting

Op 1 februari 2022 is het contract met Jet Aviation Bazel (JA) getekend. Aansluitend heeft JA een geschikt vliegtuig gevonden en na instemming van het projectteam aangekocht. Het vliegtuig is na de ombouw op 7 maart 2023 opgeleverd. De inbouw van het zelfbeschermingssysteem door AMAC Aerospace is op 14 juli 2023 afgerond. Aansluitend hebben trainingsvluchten plaatsgevonden en op 30 augustus 2023 is het vliegtuig formeel aan CLSK overgedragen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Vervanging Gulfstream IV (A-brief) d.d. 26-09-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 291)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	93,73	79,4	7,8	3,0	3,0	0,6	
Effect op exploitatie	4,0	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectpanning

Oorspronkelijk 2021-2026

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2021-2026

DPO '23 (huidig tijdvak) 2021-2026

Belangrijke wijzigingen

De onderzoeksfase is afgerond en de verwervingsvoorbereidingsfase is gestart. De aanbesteding (*Request for Quotation*) is op 26 augustus 2023 gepubliceerd op TenderNed.

Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit

Aanleiding

Op dit moment beschikt Defensie over een vloot van dertien PC-7 lesvliegtuigen ten behoeve van de Elementaire Militaire Vlieger Opleiding (EMVO). Sinds 1988 beschikte de EMVO over tien lesvliegtuigen, waarna in 1996 drie extra lesvliegtuigen werden aangeschaft. De PC-7 vloot bereikt in 2027 het einde van de levensduur, de zogeheten *End-Life-Of-Type* (ELOT). Om de initiële vliegeropleidingscapaciteit te continueren, is Defensie voornemens om deze capaciteit ook na de ELOT PC-7 te behouden.

Het doel is om met dit project te voorzien in een capaciteit gebaseerd op het gewenste effect, te weten het behoud van een initiële vliegeropleidingscapaciteit. Het doel is om leerling-vliegers voor te bereiden op de vervolgopleiding, waardoor er uiteindelijk voldoende vliegers beschikbaar zijn voor Defensie.

Projecttoelichting

Afgelopen jaar is de onderzoeksfase (B-fase) afgerond. De verwervingsvoorbereidingsfase (D-fase) verloopt voorspoedig en de aanbesteding (*Request for Quotation*) is in het derde kwartaal van 2023 gepubliceerd. De vernieuwde en meer competentiegerichte EMVO krijgt een verschuiving naar meer gebruik van simulatie in combinatie met praktijkgericht vliegen. Hiervoor is een aanzienlijke uitbereiding van het aantal simulatiemiddelen benodigd en zullen er ten opzichte van de huidige vlootomvang minder vliegtuigen worden aangeschaft.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (B-brief) d.d. 26 januari 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 384)
- Brief Behoeftstelling project Vervanging initiële vliegeropleidingscapaciteit (A-brief) d.d. 16 december 2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 325)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	50-250	B					
2024	50-250		D				

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2013-2016
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2019-2026
DPO '23 (huidig tijdvak)	2019-2026

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Verschillende factoren hebben geleid tot vertragingen in de vervanging van beide radarstations, waardoor het niet meer mogelijk is om de overgang van de oude naar de nieuwe radarstations volledig op elkaar aan te laten sluiten. Het MPR-radarstation in Noord-Nederland is reeds vervangen door een SMART-L radarstation. Dit radarstation wordt tijdelijk uit gebruik genomen om geluid-reducerende maatregelen te realiseren. Met interim maatregelen blijft voorzien in een basis radardekking in het noordelijk verantwoordelijkheidsgebied. Het SMART-L radarstation in Zuid-Nederland neemt, volgens planning vanaf eind 2026, de taak van het MPR-radarstation over. Voor het garanderen van radardekking in Zuid-Nederland treft Defensie interim maatregelen en doet het onderzoek naar aanvullende interim maatregelen.

Defensie is in contact met belanghebbenden in de omgeving van de verschillende locaties en heeft hen geïnformeerd over de plannen voor de bewaking en beveiliging van het Nederlandse luchtruim.

Vervanging Medium Power Radars in Wier en Nieuw Milligen

Aanleiding

Voor de nationale en internationale bewaking en beveiliging van het luchtruim en het begeleiden van militaire luchtoperaties in nationale oefengebieden, beschikt Defensie over twee MPR's. De veroudering van deze radars leidt tot stijgende exploitatielasten en toenemende risico's qua inzetbaarheid. Vervanging is noodzakelijk omdat er bij Defensie geen alternatieve capaciteit beschikbaar is.

Projecttoelichting

Nederland heeft behoefte aan sensorcapaciteit voor luchtruimwaarneming. Het noodzakelijk volume aan sensorcapaciteit is gerelateerd aan het door de NAVO aan Nederland toegewezen verantwoordelijkheidsgebied en de nationale oefengebieden.

Het project richt zich primair op vervangende capaciteit voor de detectie van luchtvaartuigen. De NAVO en Nederland hebben daarnaast in diverse studies tekortkomingen onderkend in de mogelijkheden voor detectie van *ballistic missiles*. Met de keuze voor de SMART-L radars krijgt Defensie de beschikking over twee moderne radars die in staat zijn om het luchtruim te bewaken en exo-atmosferische *ballistic missiles* te detecteren.

Relatie met andere projecten

- *Maritime Ballistic Missile Defence* (MBMD)

Relevante Kamerstukken

- Brief Continuïteit radardekking en interim maatregelen, d.d. 07-09-2023 (Kenmerk 2023D35912)
- Brief besluit locatiekeuze nieuw radarstation Herwijnen d.d. 03-06-2022 (Kamerstuk 31 936, nr. 940)
- Behoeftestelling Vervanging twee Medium Power Radars (A-brief) d.d. 24-02-2009 (Kamerstuk 27 830, nr. 62)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	97,4	70,2	15,9	9,2	2,1		
2024	123,2	78,8	21,7	7,1	15,6		
Effect op exploitatie	22,8		0,7	2,5	2,5	2,5	1,3

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2031

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2031

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO. Er is een start gemaakt met de verwervingsvoorbereiding (D-fase).

Vervanging Medium Utility Helikopter (Aanschaf H225M Caracal)

Aanleiding

In de Defensienota 2022 heeft Defensie aangekondigd om *Special Operations Forces* (SOF) capaciteiten verder te versterken, waaronder de SOF-capaciteiten in het luchtdomein. Hiertoe is Defensie het programma SOF Air Rotary Wing gestart. Onder dit programma vallen diverse projecten. Eén van deze projecten is de vervanging van de Cougar helikopter door een – voor SOF-optreden geschikte – *Medium Utility* Helikopter (MUH), die speciale operaties op land en op zee kan uitvoeren. Dit is een van de maatregelen waarmee Defensie het 300 Squadron van het Defensie Helikopter Commando (DHC) ombouwt tot een SOF-helikoptereenheid. Deze eenheid en de MUH's worden geplaatst binnen het Defensie Helikopter Commando (DHC) op de Vliegbasis Gilze-Rijen.

Projecttoelichting

In de onderzoeksfase zijn aan de hand van een uitgebreide marktverkenning meerdere helikoptertypes voorgeselecteerd. Hierbij was een belangrijk uitgangspunt om een bewezen en beproefde SOF-helikopter te verwerven, die aan de gestelde eisen voldoet. Door te kiezen voor een bewezen concept worden langdurige en complexe verwervingsprocessen, inclusief unieke ontwikkelbehoeftes, voorkomen. Met inbreng vanuit de Marine, de Landmacht, de Luchtmacht en de Koninklijke Marachaussee zijn de eisen en wensen voor de te verwerven helikopter opgesteld. In de onderzoeksfase is gebleken dat alleen de H225M Caracal voldoet aan de gestelde eisen. Naast de aanschaf van de veertien H225M Caracal helikopters, is ook het *Integrated Logistic*

Supports (ILS) pakket en een volledig mission equipment pakket voor SOF Air onderdeel van deze behoefte.

Relatie met andere projecten

- Aanpak obsolescentie Cougar-helikopters

Relevante Kamerstukken

- Kamerbrief DMP A/B-brief project 'Vervanging *Medium Utility Helikopter*' (Kamerstuk 27 830, nr. 403) van 5 juni 2023

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	1000-2500						
2024	1000-2500		D				

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2020-2023

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2020-2024

DPO '23 (huidig tijdvak) 2020-2026

Belangrijke wijzigingen

De uitvoerende eenheid (Multinational MRTT Unit, MMU) is op 23 maart 2023 initieel inzetbaar verklaard (IOC).

Met de uitbreiding van de Belgische deelname is een 10e vliegtuig aangekocht. Dit vliegtuig wordt in 2026 geleverd.

Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)

Aanleiding

Doel van dit internationale project onder de vlag van het Europees Defensie Agentschap (EDA) is de gezamenlijke verwerving van *Air-to-Air refueling*- en luchttransportcapaciteit (*Multi Role Tanker Transportvliegtuigen*) (MRTT). Het gaat hierbij om een reductie van de tekortkoming van een belangrijke strategische capaciteit in Europa. Negen lidstaten van het EDA (België, Frankrijk, Griekenland, Hongarije, Luxemburg, Nederland, Polen, Portugal en Spanje) en Noorwegen hebben in november 2012 een *Letter of Intent* getekend. Onder leiding van Nederland zijn een *concept of operations* en een gezamenlijk pakket van eisen overeengekomen. Naast het gebruik voor *Air-to-Air refueling* en luchttransport wordt inzet van de vliegtuigen voorzien voor humanitaire noodhulp en (medische) evacuaties. Realisatie van het project sluit aan op de uitfasering van de Nederlandse KDC-10 vliegtuigen.

Uren MRTT MOU	
Land	Uren
Duitsland	5500
Nederland	2000
Belgie	2100
Luxemburg	1200
Noorwegen	100
Tsjechië	100

Projecttoelichting

De certificeringen voor *Air-to-Air refueling* worden planmatig steeds verder uitgebreid naar meerdere types. De certificering voor de medische evacuatie capaciteit (MEDEVAC) is op 23 maart 2023 afgerond. België heeft besloten haar deelname met 1100 uur uit te breiden. Daartoe is een 10e vliegtuig besteld.

Zeven vliegtuigen zijn afgeleverd. In 2024 worden twee vliegtuigen en in 2026 het 10e en voorlopig laatste vliegtuig afgeleverd.

De uitvoerende eenheid (*Multinational MRTT Unit*, MMU) heeft van de MLA de permanente goedkeuring gekregen op de elementen MAOC (*Military Air Operator Certificate*), LE-145 (*Onderhoudsorganisatie*) en CAMO (*Continuing Airworthiness Management Organisation*).

De MMU heeft op 23 maart 2023 de *Initial Operational Status* bereikt.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief MRTT-samenwerkingsprogramma d.d. 29-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 204)
- Brief Update *Multi Role Tanker Transport* (MRTT) project d.d. 28-07-2016 (Kamerstuk 27 830, nr. 183)
- Brief betreffende de actuele ontwikkelingen rondom het *Multi Role Tanker Transport* (MRTT) project d.d. 18-12-2014 (Kamerstuk 27 830, nr. 141)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	250-1000						
2024	250-1000*						

* Dit project verloopt niet via het DMP, waarbij de waarborgen uit het DMP wel gehanteerd worden. I.v.m. nog te maken internationale afspraken worden er geen bedragen opgenomen in openbare publicaties.

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2021-2028

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2021-2028

DPO '22 (huidig tijdvak) 2021-2028

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2022.

Vervanging tactisch luchttransport capaciteit

Aanleiding

De huidige vloot voor tactisch luchttransport bestaat uit vier C-130H Hercules vliegtuigen. De toestellen zijn door Defensie respectievelijk in 1992 (2 nieuwe) en in 2005 (2 gebruikte) aangeschaft. Het oudste van deze vier vliegtuigen is geproduceerd in 1978, waarmee de gebruikelijke technische en operationele levensduur van dertig jaar ruim verstreken is. De gereedheid van de C-130 is door de ouderdom van de vloot te laag. De vervroegde vervanging van de C-130 vliegtuigen is dan ook noodzakelijk om de capaciteit van het tactisch luchttransport te herstellen en, door gebruik te maken van operationele en technische ontwikkelingen, toekomstbestendig te maken.

Het doel is om met dit project te voorzien in de aanschaf van vliegtuigen om in de behoefte aan tactisch luchttransport te voorzien, *Full-Flight Simulator*, *Cargo Compartment Trainer*, de benodigde opleidingen en reservedelen.

Als gevolg van de Defensienota 2022 is het project naar vijf vliegtuigen en 4000 vlieguren uitgebreid.

Projecttoelichting

De DMP B-fase is afgerond. De D-fase wordt vervolgd met de C390M van fabrikant Embraer. De D-fase wordt naar verwachting in het eerste kwartaal van 2024 afgerond.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransportcapaciteit (A-brief) d.d. 12-10-2020 (Kamerstuk 27 830, nr. 317)
- Brief Behoeftestelling project tactische luchttransport capaciteit (B-brief) d.d. 16-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 360)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	1000-2500	B					
2024	1000-2500		D				

Lucht materieel

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2019-2026

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2019-2026

DPO '23 (huidig tijdvak) 2019-2026

Belangrijke wijzigingen

De vervanging van de vliegtuigafreminstallatie op vliegbasis Leeuwarden is dit jaar begonnen en naar verwachting in het 3e kwartaal gereed. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling.

Vliegtuigafreminstallatie

Aanleiding

Bij het gebruik van een start- en landingsbaan door gevechtsvliegtuigen moet met het oog op de veiligheid aan het begin en aan het einde van de baan een vliegtuigafreminstallatie (VAI) geïnstalleerd zijn. De huidige VAI's dateren van 1985. Het gaat om 14 VAI's, die in 2026 het einde van hun functionele levensduur bereiken en daarom moeten worden vervangen. De nieuwe VAI's dienen geschikt te zijn voor alle jachtvliegtuigen, waaronder de F-35.

Projecttoelichting

De vliegtuigafreminstallaties zijn succesvol geïnstalleerd op vliegbasis Gilze-Rijen en op de parallel baan van vliegbasis Volkel. Begin 2023 is een aanvang gemaakt met de installatie van de VAI op vliegbasis Leeuwarden, tegelijk met het groot onderhoud aan de startbanen. Naar verwachting wordt in het derde kwartaal van dit jaar de VAI op vliegbasis Leeuwarden opgeleverd. Hierna volgt nog de vervanging op vliegbasis Volkel (hoofd baan), Woensdrecht en Eindhoven.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling project Vliegtuigafreminstallatie (A-brief) d.d. 18-10-2019 (Kamerstuk 27 830, nr. 296)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	66,5	38,5	8,8	10,2	9,0		
2024	69,3	38,7	10,3	10,6	9,7		

Infrastructuur en Vastgoed

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2018-2023
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2018-2025/2030
DPO '23 (huidig tijdvak)	2018-2025/2030

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is opgehoogd als gevolg van prijsbijstelling.

Aanpassing Vastgoed Defensie

Aanleiding

Defensie moet zich houden aan de aangescherpte wetgeving en (toepassing van) regels uit het omgevingsrecht en beleid vanuit de Rijksoverheid. Om aan de regelgeving te kunnen voldoen, worden nu aanpassingen doorgevoerd.

Projecttoelichting

Om te voldoen aan de geldende wet- en regelgeving dienen verschillende vastgoedmaatregelen te worden getroffen.

De afzonderlijke (deel)projecten bevinden zich ieder in verschillende stadia:

- Het deelproject 'vervangen/aanpassen van middelgrote stookinstallaties' is voltooid behoudens de sloop van enkele ketelhuizen en leidingtracés die vertraging hebben opgelopen door aanvullend natuuronderzoek.
- Voor het deelproject 'vervangen/aanpassing van HCFK (gehalogeneerde chloorfluorkoolwaterstoffen) installaties' is de aanpassing voor bedrijf kritische koelinstallaties in uitvoering. Niet-bedrijf kritische koelinstallaties vallen (voorlopig) buiten de scope van dit project. Het lopende onderzoek wordt afgewacht gebruikmakend van de ervaring die is opgedaan bij de kritische installaties. Hierna kan worden bepaald of een separaat project moet worden opgestart.
- Het deelproject 'het op norm brengen van (drink) waterinstallaties' wordt Rijksbreed uitgevoerd en is in uitvoering.

- Het deelproject (bouwkundig) brandveilig maken van gebouwen' is in uitvoering. In overleg met de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) en is er een herstelprogramma opgesteld met een looptijd van 6 jaar.
- Het deelproject '(vroegtijdig) vervangen van brandmeldinstallaties' is in uitvoering. Het project is opgedeeld in 5 regionale percelen die opvolgend worden aanbesteed. Perceel 1 en 2 zijn in uitvoering.
- Voor het deelproject 'verwijderen van asbest en asbestdaken' is de 100% scan en saneren in uitvoering. Project wordt zoveel als mogelijk per locatie uitgevoerd.
- Het deelproject 'op niveau brengen én houden van monumenten en terreinen' is in uitvoering. Dit betreft alleen de inventarisatie. Gezien de beperkte beschikbare capaciteit zal dit eind 2025 in zijn geheel zijn voltooid.

Relatie met andere projecten

- Bouwtechnische Verbetermaatregelen Brandveiligheid

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling Aanpassingen Vastgoed Defensie (A-brief) d.d. 21-01-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 67)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	100-250						
	2023	402,3	170,6	59,8	59,2	67,4	28,6	16,6
	2024	416,9	174,1	62,7	62,1	70,6	30,0	17,4

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2012-2021
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2012-2024
DPO '23 (huidig tijdvak)	2012-2024

Belangrijke wijzigingen

Legeringsgebouwen in Nederland en Duitsland zijn gereed. In het Caraïbisch Gebied is het project gestart en is de uitvoering in 2023/2024.

Bouwtechnische Verbetermaatregelen Brandveiligheid

Aanleiding

In 2012 is geconstateerd dat de legeringsgebouwen van Defensie niet voldoen aan de brandveiligheidseisen zoals gesteld in het bouwbesluit. Op basis hiervan zijn met Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT) afspraken gemaakt betreffende het herstel van de legeringsgebouwen zodat deze voldoen aan wet- en regelgeving.

Projecttoelichting

Het project betreft het op veiligheidsniveau (bouwbesluit 2012) aanpassen van de legeringsgebouwen. Het project is in uitvoering. Waar nodig, worden interim-maatregelen getroffen voor de legering. Het betreft inmiddels 330 gebouwen verdeeld over alle defensieobjecten in Nederland, Duitsland en het Caraïbisch gebied. De aanpassingen betreffen onder andere tekortkomingen in brandscheidingen, brandmeld- en ontruimingsinstallaties en in toegepaste materialen.

Relatie met andere projecten

- Aanpassing Vastgoed Defensie

Relevante Kamerstukken

- Brief Strategisch Vastgoedplan d.d. 04-07-2019 (Kamerstuk 33 763, nr. 151)
- Stand van zaken vastgoed defensie d.d. 25-04-2019 (Kamerstuk 34 919, nr. 35)
- Voortgangsrapportage Vastgoed d.d. 31-01-2018 (Kamerstuk 33 763 nr. 139)
- Brief behoeftstelling Aanpassing Vastgoed Defensie (A-brief) d.d. 21-01-2015 (Kamerstuk 33 763 nr. 67)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	156,4	150,4	6,0				
2024	157,0	157,0					

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Niet gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2028
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2021-2030
DPO '23 (huidig tijdvak)	2021-2030

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van afwijkingsrapportage DPO 2022.

Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen

Aanleiding

In 2011 is geconstateerd dat de kazerne in Doorn voor het Korps Mariniers niet meer voldeed. Op 14 juli 2020 is het definitieve besluit genomen om de nieuwe marinierskazerne op Kamp Nieuw-Milligen te realiseren. Op 20 januari 2021 is besloten om ook de eenheden van de *Maritime Special Operations Forces* (MARSOF) uit Doorn en Den Helder op Kamp Nieuw-Milligen te huisvesten.

Projecttoelichting

Dit project voorziet in het realiseren van een nieuwe toekomstbestendige kazerne op Kamp Nieuw-Milligen voor de operationele marinierseenheden uit Doorn en MARSOF uit Doorn en Den Helder. Voor een formatieve sterkte van ongeveer 2.250 personen realiseert dit project de huisvesting en de dienstverlening, waaronder opleidings- & trainingsfaciliteiten, stalling & onderhoud, legering, kantoren, opslag voor persoonlijke gevechtsuitrusting, eet & ontspanningsfaciliteiten, een geneeskundig centrum, evenals kazernefaciliteiten en facilitaire ondersteuning.

Deze behoefte wordt aanbesteed met een geïntegreerde *Design, Build, Finance, Maintain & Operate* (DBFMO)-constructie. In 2023 vindt de voorbereiding van deze aanbesteding plaats.

Relatie met andere projecten

- KMar Landelijk Tactisch Commando (LTC) fase 1, 2 en 3

Relevante Kamerstukken

- Definitief besluit inzake Korps Mariniers, d.d. 14-07-2020 (Kamerstuk 33 358, nr. 29)
- Behoeftestelling 'Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen (A-brief), d.d. 20-01-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 328)
- Resultaat Public Private Comparator project 'Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen', d.d. 09-07-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 342)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000		D				
2023	250-1000				D		
2024	250-1000				D		

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2017-2020
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2022 (afhankelijk van vergunning-verstrekking)
DPO '23 (huidig tijdvak)	2024 (afhankelijk van vergunning-verstrekking)

Belangrijke wijzigingen

De vergunningaanvraag kan worden ingediend nu de stikstofdepositie intern is gesaldeerd. Na vergunningverstrekking, nog onzeker, kan worden overgegaan tot realisatie.

Hoger Onderhoud Woensdrecht

Aanleiding

Het project Hoger onderhoud Woensdrecht beoogt hoger echelons onderhoudswerkzaamheden aan luchtvaartmaterieel in Woensdrecht te centraliseren en de afstoting van de complexen Dongen en Rhenen mogelijk te maken.

Projecttoelichting

Het project bestaat uit enkele deelprojecten, met als voornaamste project de nieuwbouw van een complex voor Technologie & Missieondersteuning (T&MO). Zoals voorheen aangegeven, is de realisatie afhankelijk van het verkrijgen van de vergunning in het kader van de Wet Natuurbescherming (WNB). De vergunning wordt in 2023 aangevraagd, omdat nu de stikstofdepositie van zowel de bouw- als gebruiksfase intern zijn gesaldeerd. Volledige zekerheid over het verkrijgen van de vergunning kan niet worden gegeven waardoor de planning onzeker blijft. De natuurontheffing door bevoegd gezag wordt afgegeven.

Duurzaamheid

Het project wordt zo duurzaam mogelijk gerealiseerd. Vanwege de nabijheid van Natura-2000 gebied wordt tijdens de realisatie van het project zoveel mogelijk emissievrij gesloopt en gebouwd.

Relatie met andere projecten

Het project heeft vanwege de vergunning problematiek een directe relatie met een aantal projecten op Vliegbasis Woensdrecht. Voor het verkrijgen van de milieuvergunning (vooral de stikstofberekeningen voor de bouw- en gebruiksfase) en de natuurontheffing is de aanvraag samengevoegd.

Relevante Kamerstukken

- Brief over strategisch vastgoedbeleid d.d. 26-05-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 77)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2026

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2026

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Huisvesten Hoog Risico Beveiliging KMar

Aanleiding

De militairen van het eskadron Hoog Risico Beveiliging (HRB) van de Koninklijke Marechaussee (KMar) zijn verantwoordelijk voor de steeds belangrijkere en in omvang toenemende taak van beveiliging van personen en objecten. Vanwege de groei van de organisatie voldoet de huidige huisvesting niet meer en is deze niet meer voldoende mate beschikbaar. Er dient te worden voorzien in adequate en duurzame huisvesting op één locatie in de regio Den Haag om de HRB haar taken uit te kunnen laten voeren.

Projecttoelichting

Het project huisvesting HRB-regio Den Haag voorziet in de verwerving van een voor de KMar geschikt gebouw. Verwerving is noodzakelijk door het gebrek aan geschikte mogelijkheden binnen de huidige Defensie- en Rijksportefeuilles. Uit een door het Rijksvastgoedbedrijf opgestelde businesscase is gebleken dat aanschaf van het beoogde pand financieel gunstiger uitpakt ten opzichte van (langdurige) huur. Na verwerving dient het pand vanwege de urgente behoefte spoedig te worden voorzien van de vereiste basisvoorzieningen, waarna KMar-eenheden het pand (alvast) in gebruik kunnen nemen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- A-brief over het project huisvesting Hoog Risico Beveiliging regio Den Haag van 20-06-2023 (Kamerstuk 36 124, nr. 32)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-250						
2024	50-250	A					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2017-2020
DPO '21/afw. rapp. '22 (vorig tijdvak)	2021-2027
DPO '22 (huidig tijdvak)	2021-2027

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is opgehoogd als gevolg van een gewijzigde behoefte om te kunnen blijven voldoen aan wet- en regelgeving.

Huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra

Aanleiding

Met de oprichting van de Defensie Gezondheidszorg Organisatie (DGO) is het aantal eerstelijnszorglocaties als gevolg van de centralisatie verminderd van 39 naar 30. Voor de reorganisatie is behoefte aan passende huisvesting die wordt verkregen door aanpassing, renovatie of – waar nodig – met nieuwe infrastructuur. Momenteel voldoet de huidige huisvesting van circa 21 locaties niet aan vigerende wet- en regelgeving waardoor deze moeten worden aangepast. Voor de locaties waar geen permanent aanwezige tandheelkunde is voorzien, worden opstelplaatsen voor de mobiele tandartspraktijk gerealiseerd. De infrastructurele aanpassingen dienen gefaseerd te worden gerealiseerd om verstoringen in de bedrijfsvoering tot een minimum te beperken.

Projecttoelichting

Het project Huisvesting Gezondheids- en Tandheelkundige Centra (GHZC) bestaat uit verschillende deelprojecten waaronder de nieuwbouw van gezondheidscentra in Den Helder, 't Harde, Ermelo en Assen. Tevens gaat het om de verbouw van diverse overige gezondheidscentra in Nederland en het Caribisch gebied.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief over huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra (A-brief) van 26-10-2016 (Kamerstuk 33 763, nr. 116)
- Brief Herbeleggingsplan Vastgoed Defensie, fase 2a van 25-06-2012 (Kamerstuk 32 733, nr. 69)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	63,2	36,4	7,8	6,5	7,2	5,3	
2024	89,5	49,0	22,4	9,5	5,4	3,2	

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2015-2019
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2017-2023
DPO '22 (huidig tijdvak)	2017-2024

Belangrijke wijzigingen

Als gevolg van prijsstijgingen en lange levertijden is het budget opgehoogd en is de planning van de oplevering van het brigade verzamelgebouw (fase 3) verplaatst naar het eerste kwartaal van 2024.

KMar LTC fase 1, 2 en 3

Aanleiding

Het optreden van de KMar verandert van een territoriale indeling met capaciteiten naar een mobiel en flexibel optreden die berust op informatie gestuurd optreden (IGO). Om de KMar informatie gestuurd te laten optreden, komen de districtsstaven te vervallen. Deze gaan in afgeslankte vorm op in het landelijk tactisch commando (LTC), waarvoor huisvesting wordt gerealiseerd op het Camp New Amsterdam. Na oplevering en ingebruikname komen de huidige locaties waar de districtsstaven nu zijn ondergebracht in aanmerking voor afstoting of hergebruik.

Projecttoelichting

Het LTC nieuwbouwproject voor de KMar op complex Camp New Amsterdam wordt in drie fasen gerealiseerd. De eerste fase, het OPSCENT, is opgeleverd en in gebruik genomen door de KMar. Fase 2, opslag en archiefruimte, is in Q2 2023 bouwkundig opgeleverd aan de KMar voor ingebruikname. Fase 3, de realisatie van het verzamelgebouw en kantoren, is nog in uitvoering en wordt naar verwachting eind 2023 worden opgeleverd aan de KMar.

Relatie met andere projecten

- Herinrichting Kamp Nieuw-Milligen

Relevante Kamerstukken

- Brief over strategisch vastgoedbeleid d.d. 26-05-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 77).
- Brief behoeftstelling informatie gestuurd optreden bij de Koninklijke Marechaussee (A-brief) d.d. 17-03-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 70)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	51,2	33,6	17,5				
2024	52,1	33,6	18,5				

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2022-2026

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2022-2026

DPO '23 (huidig tijdvak) 2022-2026

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is opgehoogd als gevolg van prijsbijstelling.

Nieuwbouw componentenonderhoud vliegbasis Volkel

Aanleiding

Het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) beschikt voor de operationele taakuitvoering over een aantal vliegbases, waaronder Vliegbasis Volkel. Deze vliegbasis is één van de twee *main operating bases*, een thuisbasis, voor de F-35 jachtvliegtuigen. De huidige infrastructuur voor componentenonderhoud van jachtvliegtuigen op Vliegbasis Volkel heeft grotendeels het einde van levensduur bereikt en is niet volledig geschikt te maken voor F-35 onderhoud. Daarom wordt op Volkel een nieuw onderhoudscomplex gerealiseerd.

Projecttoelichting

De beste en de meest kostenefficiënte oplossing is een combinatie van nieuwbouw en aanpassing van de huidige infrastructuur voor het componentenonderhoud van de F-35 en het tijdelijk in stand houden van de bestaande infrastructuur voor het componentenonderhoud van de F-16 totdat dit vliegtuigtype in 2024 is uitgefaseerd.

Duurzaamheid

De nieuwbouw zal voldoen aan de eisen voor bijna energie neutrale gebouwen (BENG) en er wordt onderzocht of aanvullende duurzaamheidsmaatregelen mogelijk zijn. Door efficiëntere en compactere nieuwbouw, nemen de onderhouds- en energiekosten af.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Nieuwbouw componentenonderhoud Vliegbasis Volkel (A-brief) d.d. 02-06-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 358)

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	25-100						
	2023	50-250	A					
	2024	50-250	A					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2023-2027
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2023-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	2023-2027

Belangrijke wijzigingen

Geen wijzigingen ten opzichte van het DPO 2022.

Nieuwbouw JIVC Den Helder

Aanleiding

In Den Helder ondersteunt het Joint IV Commando (JIVC) het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) via generieke en operationele maritieme IT. Hiervoor beschikt het JIVC momenteel over twee gebouwen, waarvan één tijdelijk gebouw. Defensie maakt de huisvestingssituatie van het JIVC in Den Helder toekomstvast, duurzaam en *compliant* door het tijdelijke kantoorgebouw te vervangen voor permanente IT ontwikkel- en productielocatie.

Projecttoelichting

Met de realisatie van dit project komt een einde aan de interim huisvesting voor het JIVC in Den Helder. Er wordt invulling gegeven aan de toekomstige huisvestingsbehoefte van het JIVC. Via een nieuw en modern onderkomen wordt het JIVC in staat gesteld om het CZSK in Den Helder te blijven voorzien van zowel Generieke IT als operationele Maritieme IT. Hiermee helpt het JIVC het CZSK om, in lijn met de Defensievisie, richting 2035 een slimme en technologische hoogwaardige organisatie te worden. Tegelijkertijd wordt er een werkomgeving gecreëerd die bijdraagt aan de werving en het behoud van reeds schaars ICT-personeel.

Duurzaamheid

Het nieuwe gebouw voldoet bij oplevering aan alle (wettelijke) duurzaamheidseisen en is brandveilig en technisch op norm. Daarbij wordt gestreefd om de nieuwbouw toekomstbestendig te maken zodat het gebouw ook in de toekomst aan veranderende duurzaamheidsdoelstellingen blijft voldoen. Tevens wordt voldaan aan de richtlijn Bijna Energie Neutraal Gebouw (BENG).

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Nieuwbouw JIVC Den Helder (A-brief) d.d. 24-03-2022 (Kamerstuk 34 919, nr. 87)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100	A					
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2023
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2021-2024
DPO '23 (huidig tijdvak)	2021-2025

Belangrijke wijzigingen

De uitwerking van de ontwerpfase vergt meer tijd waardoor de verwachte oplevering verschuift naar 2025.

Nieuwbouw Logistiek Centrum Soesterberg (LCS)

Aanleiding

De huidige, verouderde en landelijk verspreide magazijnen zorgen bij de Landmacht voor een inefficiënte bedrijfsvoering en lange doorlooptijden in de logistieke processen. Dit past niet in de huidige visie van Defensie: een adaptieve krijgsmacht. Een nieuw centraal magazijn op Kamp Soesterberg maakt het mogelijk om prestatieverbeteringen door te voeren en een stevige basis te vormen voor toekomstige ontwikkelingen.

Projecttoelichting

Defensie gaat op zoek naar een civiele logistieke dienstverlener waarmee een duurzame partnerschapsovereenkomst zal worden afgesloten waarin het ontwerp, de bouw, het onderhoud en de operatie (logistieke dienstverlening) is opgenomen. Voor het tot stand brengen van het LCS wordt een andere aanpak gevolgd dan gebruikelijk voor vastgoedprojecten. De operatie, het logistieke proces vormt de kern van de samenwerking met de markt. Daarom wordt nadrukkelijk een partnerschap gezocht met een logistieke dienstverlener. Kennis en ervaring van deze partij kan zo optimaal worden benut bij het ontwerp, de bouw, het onderhoud en de operatie van het LCS.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Voortgangsrapportage Vastgoed d.d. 31-01-2018 (Kamerstuk 33 763, nr. 139)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2023
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2021-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	2021-2027

Belangrijke wijzigingen

Het voorontwerp is afgerond en het definitief ontwerp is in voorbereiding (afronding eind 2023). Het budget is opgehoogd als gevolg van prijsbijstelling.

Nieuwbouw Technology Center Land – TCL

Aanleiding

De huidige huisvesting van de afdeling Techniek van het Materieel Logistiek Commando (MatlogCo) is verouderd en niet meer passend. Dit project voorziet in nieuwe en toekomstbestendige huisvesting voor het Technology Center Land (TCL).

Projecttoelichting

Het TCL wordt het centrum voor technologische activiteiten in het grondgebonden domein. Defensie krijgt met de bouw van het TCL een moderne faciliteit voor technisch hoogwaardige, betrouwbare en innovatieve instandhouding, modificaties en beproevingen van grondgebonden systemen en voor *concept development & experimentation* (CD&E).

Duurzaamheid

In de nieuwe infra worden duurzame materialen en energiezuinige systemen toegepast. De daken worden voorzien van zonnepanelen en sedum (groen dak). Daarnaast wordt de bos- en heiderijke omgeving doorgetrokken en volledig in het ontwerp geïntegreerd.

Innovatie

Dit project omhelst de realisatie van een centrum voor technisch hoogwaardige, betrouwbare en innovatieve instandhouding, modificaties en beproevingen van grondgebonden systemen en voor *concept development & experimentation* (CD&E). Uitgangspunt is meer innovatie en samenwerking met andere Defensie-partijen als ook met universiteiten, kennispartners, civiele industrie en bedrijven.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling Renovatie en herinrichting van het complex van het Materieellogistiek Commando (MatlogCo) van de Koninklijke Landmacht in Leusden (A-brief) d.d. 28-10-2015 (Kamerstuk 33 763, nr. 90)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2018-2021
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2024-2027
DPO '23 (huidig tijdvak)	2024-2027

Belangrijke wijzigingen

Het budget is opgehoogd als gevolg van meerkosten om te kunnen voldoen aan de huidige wet- en regelgeving en vigerend defensiebeleid om veilig te kunnen werken carcinogene, mutagene en reprotoxische (CMR) stoffen.

Nieuwbouw Werkcentrum Vliegtuig Kunststoffen & Schilderen op Logistiek Centrum Woensdrecht

Aanleiding

Het Logistiek Centrum Woensdrecht (LCW) is de centrale locatie waar het *Intermediate* en *Depot Level Maintenance* (ILM/DLM) aan vliegende wapensystemen wordt uitgevoerd. Schilderwerkzaamheden en werkzaamheden aan kunststoffen maken deel uit van de ILM/DLM-activiteiten. Het thans in gebruik zijnde Werkcentrum Vliegtuig Kunststoffen & Schilderen (WC VKS) voldoet niet meer aan de gestelde functionele, technische en wettelijke eisen. In 2014 is besloten tot vervanging van de bestaande schilderfaciliteiten op LCW.

Naast de werkzaamheden aan componenten van wapensystemen (verwijderen van verfsystemen, corrosiecontrole, reparatie van defecten en weer opbouwen van het verfsysteem) worden gehele wapensystemen/vliegtuigen periodiek onderworpen aan een Anti Corrosie Programma (ACOR). Het ACOR-programma voor gehele vliegtuigen wordt momenteel vanwege capaciteitsgebrek en onvoldoende faciliteiten volledig uitbesteed aan de industrie. De uitvoering van ACOR-werkzaamheden aan componenten wordt voor een deel in eigen beheer uitgevoerd en voor het andere deel door de markt.

Gezien de hoge kosten van het realiseren van een VKS-faciliteit op LCW waarin het gehele ACOR-programma voor gehele vliegtuigen kan worden uitgevoerd, is besloten om op gehele vliegtuigen enkel plaatselijke ACOR-behandelingen (spotreparaties) uit te voeren. Op basis van de huidige scope wordt de nieuwe VKS-faciliteit geschikt voor het uitvoeren van alle voorkomende schilderwerkzaamheden (inclusief corrosiebehandeling) aan vliegtuigcomponenten.

Projecttoelichting

Het project betreft de realisatie een nieuwe VKS-faciliteit op vliegbasis Woensdrecht waarin zowel schilderwerkzaamheden aan gehele vliegtuigen als componenten van vliegtuigen kunnen worden uitgevoerd.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

Geen

Financiën	Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
			t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
	Oorspronkelijk	<25						
	2023	50-250	A					
	2024	50-250	A					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2028

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2028

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Programma Veiligheid Munitiegebouwen

Aanleiding

De infrastructuur van het munitiedomein voldoet niet (meer) aan gewijzigde nationale wet- en regelgeving, interne defensienormen en de bedrijfsvoering. De veiligheid van de omgeving en het personeel is op orde maar om aan de gewijzigde nationale wet- en regelgeving, interne defensienormen en de bedrijfsvoering te voldoen, is het noodzakelijk om de infrastructuur en de *quantitative risk assessments* (QRA's) aan te passen.

Projecttoelichting

Met dit programma worden infrastructurele aanpassingen doorgevoerd en worden de QRA's geactualiseerd om de interne veiligheid, de externe veiligheid en de beveiliging van de Defensielocaties weer volledig te laten voldoen aan de vigerende wet- en regelgeving en defensienormen.

Na afloop van dit programma:

1. Zijn hoofd- en sub-bunkerlocaties op de beveiligingsnorm gebracht die hoort bij de herinrichting van de munitieketen en die het mogelijk maakt om alle munitie op te slaan conform de Instructie Defensie Beveiligingsbeleid;
2. Voldoen de bliksembeveiligingsinstallaties op munitiemagazijnen aan vigerende normen en wet- en regelgeving;
3. Zijn de QRA's geactualiseerd op basis van de nieuwste wet- en regelgeving.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- A-brief 'Programma Veiligheid Munitiegebouwen', Kamerstuk 27830, nr. 377, d.d. 20 oktober 2022

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-250						
2024	50-250	A					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2029
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2021-2029
DPO '23 (huidig tijdvak)	2022-2031

Belangrijke wijzigingen

Het project wordt twee jaar later opgeleverd, in 2031. De inventarisatie van de (functionele) kwantitatieve behoefte, de interne afstemming hierover en de verdere uitwerking hiervan in een Object Revitaliserings Plan (ORP) heeft meer tijd gekost dan hiervoor was gepland. Het RVB heeft de opdracht ontvangen voor het opstellen van het masterplan.

Revitalisering Bernhardkazerne in Amersfoort

Aanleiding

De afgelopen decennia zijn door prioriteitsstellingen in het aanwenden van beschikbare middelen als gevolg van bezuinigingen achterstanden gegroeid in nieuwbouw en onderhoud. Belangrijk instrument om de achterstanden te verkleinen, is de objectgerichte revitalisering, zoals opgenomen in het Strategisch Vastgoedplan (SVP) (Kamerstuk 33 763, nr. 151). Het SVP geeft richting aan het oplossen van de ontstane *mismatch* tussen vastgoed aanbod en -vraag enerzijds en heeft anderzijds tot doel om de vastgoedportefeuille weer toekomstvast, duurzaam, *compliant* en structureel betaalbaar te maken.

Projecttoelichting

Bij objectgerichte revitalisering wordt per object al het vastgoed integraal gezien en een plan voor sloop, onderhoud en (ver) nieuwbouw opgesteld. Met het fors terugbrengen van het aantal gebouwen en compacter terugbouwen van nieuw vastgoed dalen de kosten voor onderhoud, keuringen en energie. Daarnaast ontstaat er ontwikkelruimte voor toekomstige behoeften. De revitalisering van de Bernhardkazerne dient als *pilot* om kennis en ervaring op te doen met deze werkwijze (Kamerstuk 34 919, nr. 55). Het project/programma beoogt het gehele object Bernhardkazerne te revitaliseren.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Strategisch Vastgoedplan (SVP) van 4 juli 2019 (Kamerstuk 33 763, nr. 151)
- Stand van zaken vastgoed Defensie van 22 mei 2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 55)
- Revitalisering Bernhardkazerne (A-brief) van 2 oktober 2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 70)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	250-1000						
2023	250-1000	A					
2024	250-1000	A					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2021-2025
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2021-2025 + minimaal 2 jaar uitloop voor de regio Zuid
DPO '23 (huidig tijdvak)	2021-2025 + 8 tot 10 jaar uitloop voor de regio Zuid

Belangrijke wijzigingen

Deelproject Zuid is uit de scope van dit project gehaald, en wordt toegevoegd aan het project dat de nieuwe kazerne in de omgeving van Roosendaal uitwerkt. Het gereserveerde budget hiervoor wordt uit het project budget ontvlochten. Daarmee komt het projectbudget onder de nieuwe DMP-grens van € 50 miljoen. Daarom is dit project voor het laatst opgenomen in het DPO.

Speciale Eenheden Schietfaciliteiten Soesterberg en regio Zuid

Aanleiding

De Speciale Eenheden van Defensie hebben behoefte aan schietfaciliteiten die speciaal zijn ingericht voor hun specifieke opleiding en training. Momenteel kunnen zij hiervoor alleen in het buitenland terecht. Voor deze eenheden realiseert het Rijksvastgoedbedrijf namens DOSCO twee schietfaciliteiten die voorzien in voldoende, efficiënte, en toekomstbestendige trainingsfaciliteiten. Het totale project omvat de realisatie van één faciliteit (deelproject) in Soesterberg voor de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) en de *Maritime Special Operations Forces* (MARSOF) en één faciliteit (deelproject) in regio Zuid voor het Korps Commandotroepen (KCT).

Projecttoelichting

Deelproject Soesterberg: bestaat uit vijf onderdelen die allen volledig in uitvoering zijn. Na oplevering van de eerste vier onderdelen volgt in het laatste kwartaal van 2023 de test- en inregelfase. De oplevering van het vijfde onderdeel (schietbaan) staat gepland voor Q3 2024. Deelproject Zuid: voorzien was in een schietfaciliteit op de Koningin Wilhelminakazerne te Ossendrecht, echter bleek het na diverse onderzoeken niet mogelijk om het deelproject te realiseren vanwege een te hoge stikstofdepositie. Het deelproject Zuid is overgedragen aan het programmateam CVV (Centreren Verduurzamen en Vernieuwen). Voor de eenheid in het zuiden, het KCT, is een interimvoorziening in aankoop (buiten dit project).

Duurzaamheid

Vanuit het programma 'Zon op daken' wordt de schietbaan in Soesterberg (170m x 30m) volledig voorzien van zonnepanelen. Het facilitair gebouw op Soesterberg is naast een oppervlak aan zonnepanelen uitgevoerd met een ijskelder die het gebouw op een bijzonder duurzame wijze koelt en verwarmt.

Innovatie

Voor de schietbaan en de *Close Quarter Facility* (CQB) is innovatieve doelvoorstellingsapparatuur aangekocht met als doel zo realistisch als mogelijk te kunnen trainen.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Brief Behoeftestelling Speciale Eenheden Schietfaciliteiten Soesterberg en Ossendrecht' (A-brief) van 13-01-2021 (Kamerstuk 27 830, nr. 327)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	<25						
2023	50-250	A					
2024	<50	A					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2025-2029

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2025-2029

Belangrijke wijzigingen

Dit project betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

'Uitbreiding afmeercapaciteit' in de Nieuwe Haven in Den Helder

Aanleiding

Om toekomstige dreigingen op en vanuit zee het hoofd te kunnen bieden, voorziet de Defensienota 2022 in een ingrijpende modernisering van de vloot van de Koninklijke Marine. Deze modernisering betreft de vervanging van vrijwel de gehele huidige vloot, naast de reeds in gang gezette verwerving van het *Combat Support Ship* (CSS). De marine van de toekomst kan niet zonder een moderne haven met voldoende capaciteit om de schepen af te kunnen meren en te onderhouden.

De Nieuwe Haven speelt als Rijkszee- en Marinehaven een cruciale rol in de gereedstelling en de ondersteuning van de marineschepen. De Koninklijke Marine beschikt over twee thuishavens, te weten de Nieuwe Haven in Den Helder en Marinebasis Parera op Curaçao. Behalve Zr.Ms. Pelikaan, het ondersteuningsvaartuig in het Caribisch Gebied dat is gestationeerd op Curaçao, hebben vrijwel alle varende operationele eenheden hun thuishaven in de Nieuwe Haven. Vanuit deze haven wordt brede ondersteuning gegeven aan de vloot van de Marine (waaronder instandhouding en dienstverlening). De Nieuwe Haven biedt ook ruimte aan de ketenpartners zoals de Kustwacht en Rijkswaterstaat.

De geplande modernisering van de vloot voorziet in de komst van het CSS Zr.Ms. Den Helder, dit betreft een uitbreiding van de vloot en de vervanging van onder meer de huidige

mijnenbestrijdingsvaartuigen, LC-fregatten en M-fregatten door grotere schepen. Uitbreiding van de afmeercapaciteit van de haven in Den Helder is noodzakelijk om deze grotere schepen af te kunnen laten meren volgens de vigerende wet- en regelgeving.

Projecttoelichting

Het project voorziet in de realisatie van 750 meter aanvullende kaderuimte in de Nieuwe Haven. Onderdeel hiervan is landaanwinning van ongeveer 12.000 vierkante meter. De uitbreiding is nodig door de komst van het CSS en omdat de toekomstige schepen groter zijn dan de huidige generatie. Tegelijkertijd zijn veiligheidseisen veranderd waardoor het naast elkaar afmeren van marineschepen met veel munitie aan boord is beperkt.

Dit project houdt rekening met de nu in voorbereiding zijnde vervangings- en uitbreidingsprojecten tot 2035 (zie relatie met andere projecten). Eventuele verdere uitbreiding van de afmeercapaciteit in de toekomst zal worden meegenomen bij de modernisering van de marinehaven als onderdeel van de uitwerking van het Strategisch Vastgoedplan 2022.

De afmeercapaciteit wordt voorzien van beveiliging en biedt ruimte voor het laden en lossen van goederen en brandstof en voor het uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-250						
2024	50-250	A					

‘Uitbreiding afmeercapaciteit’ in de Nieuwe Haven in Den Helder (vervolg)

Relatie met andere projecten

- Verwerving *Combat Support Ship*
- Vervanging mijnenbestrijdingcapaciteit (MCM)
- Vervanging M-fregatten (ASWF)
- Vervanging onderzeebootcapaciteit
- Vervanging hulpvaartuigen

Relevante Kamerstukken

- A-brief over het project ‘Uitbreiding afmeercapaciteit’ in de Nieuwe Haven Den Helder d.d. 11 april 2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 394)

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2020-2023
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2020-2023
DPO '23 (huidig tijdvak)	2020-2024

Belangrijke wijzigingen

De realisatie duurt langer dan gedacht aangezien maar een beperkt aantal gebouwen gelijktijdig kan worden gerealiseerd omdat de legering beschikbaar moet blijven. Defensie is voornemens de projecten Verbeteren Legering fase 1 en fase 2 vanaf 2024 samen te voegen in één project.

Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 1)

Aanleiding

In 2019 is Defensie gestart met een inventarisatie van de status van alle 295 legeringsgebouwen op 48 Defensielocaties. Deze inventarisatie is uitgevoerd en aansluitend is een plan van aanpak geschreven om gefaseerd uitvoering te geven aan de noodzakelijke maatregelen. Hieruit bleek dat er weliswaar geen onveilige gebouwen zijn die per direct moesten worden gesloten, maar wel dat 218 van de 295 geïnventariseerde gebouwen één of meerdere verbetermaatregelen behoeven.

Projecttoelichting

In 2020 is Defensie gestart met het programma Verbeteren Legering Defensiebreed. Het programma is verdeeld in drie fasen in de periode van 2020 tot en met 2029. Fase 1 van het programma is gestart en hierover wordt gerapporteerd.

Duurzaamheid

Tijdens het opknappen van legering wordt de volledige verlichting van het gebouw vervangen door LED lampen.

Relatie met andere projecten

- Revitalisering kazernes als onderdeel van het strategisch vastgoedplan
- Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 2)

Relevante Kamerstukken

- Brief Stand van zaken vastgoed Defensie van 25 april 2019 (Kamerstuk 34 919, nr. 35)
- Programma Legering Defensiebreed fase 1 – 2020-2023 (A-Brief) van 20 april 2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 51)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	169,2	164,1	5,1				
2024	171,3	171,3					

Infrastructuur en Vastgoed

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2022-2024
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2022-2025
DPO '23 (huidig tijdvak)	2023-2026

Belangrijke wijzigingen

Realisatie duurt langer dan gedacht aangezien maar een beperkt aantal gebouwen gelijktijdig kunnen worden gerealiseerd omdat de legering beschikbaar moet blijven. Fase 2 zal eind 2026 zijn voltooid. Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling. Defensie is voornemens de projecten Verbeteren Legering fase 1 en fase 2 vanaf 2024 samen te voegen in één project.

Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 2)

Aanleiding

In 2019 is Defensie gestart met een inventarisatie van de status van alle 295 legeringsgebouwen op 48 Defensielocaties. Deze inventarisatie is uitgevoerd en aansluitend is een plan van aanpak geschreven om gefaseerd uitvoering te geven aan de noodzakelijke maatregelen. Hieruit bleek dat er weliswaar geen onveilige gebouwen zijn die per direct moesten worden gesloten, maar wel dat 218 van de 295 geïnventariseerde gebouwen één of meerdere verbetermaatregelen behoeven.

Projecttoelichting

Als vervolg op fase 1 omvat fase 2 bij 40 gebouwen het uitvoeren van groot onderhoud en het vernieuwen van de inrichting. Tegelijkertijd wordt voorzien in kwalitatief goede tijdelijke legering op Camp New Amsterdam als gevolg van het sluiten van legering op het Walaardt Sacré Kamp in Huis ter Heide.

Duurzaamheid

Tijdens het opknappen van legering wordt de volledige verlichting van het gebouw vervangen door LED lampen.

Relatie met andere projecten

- Revitalisering kazernes als onderdeel van het strategisch vastgoedplan
- Verbeteren Legering Defensiebreed (fase 1)

Relevante Kamerstukken

- Programma Legering Defensiebreed fase 1 – 2020-2023 (A-brief) van 20 april 2020 (Kamerstuk 34 919, nr. 51)
- Brief Stand van zaken vastgoed Defensie, van 1 maart 2022 (Kamerstuk 34 919, nr. 85)
- Programma Legering Defensiebreed fase 2 – 2022-2024 (A-brief) van 24 maart 2022 (Kamerstuk 34 919, nr. 86)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-100						
2023	114,6	34,7	56,8	18,1	5,0		
2024	126,8	38,4	62,9	20,0	5,5		

IT

IT

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2020-2021
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2022-2025
DPO '23 (huidig tijdvak)	2022-2025

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en valutakoerscorrectie. Daarnaast is het budget verhoogd om de nieuwe wapens en sensoren van de geüpdate CV9035NL op te nemen in het systeem.

Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden

Aanleiding

Om de operationele inzetbaarheid van grondgebonden eenheden te garanderen is professioneel, realistisch en efficiënt trainen noodzakelijk. De geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit biedt de mogelijkheid om eenheden gevechtsduels met de organieke wapens en wapensystemen met gesimuleerde effecten van munitie te beoefenen en te evalueren. De levensduurverlenging heeft tot doel deze capaciteit langer beschikbaar te houden door apparatuur te vernieuwen en nieuwe functionaliteit toe te voegen.

Projecttoelichting

Deze capaciteit biedt de mogelijkheid om eenheden tot het niveau van het bataljon gevechtsduels te laten beoefenen met de organieke wapens en wapensystemen, echter met gesimuleerde effecten van munitie. Dit maakt het mogelijk om bij de evaluatie van een oefening een goed inzicht te krijgen in het optreden en de effectiviteit van deze eenheden.

In 2022-2025 vindt de levensduurverlenging plaats van de huidige geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit systeem. Het systeem blijft daardoor operationeel inzetbaar tot 2031 (met een plusoptie van vijf jaar tot 2036).

Duurzaamheid

Bij levensduurverlenging wordt een deel van de capaciteit *gere refurbished*. Daarnaast wordt bij de nieuwe capaciteit gebruik gemaakt van hybride elektriciteitsoplossingen, waarbij batterijen worden gebruikt om het gebruik van generatoren zoveel mogelijk te beperken.

Relatie met andere projecten

- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)
- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
- *Midlife Update (MLU)* Fennek
- *Midlife Update (MLU)* CV90
- Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)

Relevante Kamerstukken

- Brief behoeftstelling project Geïstrumenteerde oefen- en trainingscapaciteit voor grondgebonden eenheden (A-brief d.d. 03-05-2018 (Kamerstuk 27 830, nr. 223)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
Afwijkingsrapportage	97,2	73,2	15,2	8,8			
2024	114,0	57,1	28,0	28,9			

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2027-2029
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2027-2029
DPO '23 (huidig tijdvak)	2027-2029

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijsspeilbijstelling en valutakoerscorrecties.

Joint Electronic Attack (EOV)

Aanleiding

Met dit project worden de huidige mobiele capaciteiten voor *Electronic Attack (EA)* vernieuwd, waaronder de huidige Elektronische Oorlogvoering (EOV)-pantserwielvoertuigen die sinds 1989 bij het CLAS in gebruik zijn. Sindsdien is er veel veranderd op het gebied van EOV, waaronder de transitie van analoge techniek naar digitale netwerken en nieuwe communicatietechnieken. Het CLAS beschikt met de middelen van dit project over capaciteiten om opponenten te storen, neutraliseren, misleiden, en/of te manipuleren in het elektromagnetisch spectrum. Deze offensieve capaciteit levert tevens een bijdrage aan *force protection*.

Projecttoelichting

Het project *Joint Electronic Attack* bestaat uit twee deelprojecten:

1. Vervanging en vernieuwing van de EOV-middelen.
2. Vervanging van de mobiliteitsmiddelen: hiertoe is het voornemen om extra Boxer voertuigen aan te schaffen.

De keuze voor het Boxer voertuig als mobiliteitsplatform leidt tot familievorming binnen de systemen die Defensie in gebruik heeft; dit draagt bij aan schaalvoordelen op het gebied van instandhouding, opleiding en training.

Het voornemen is een gezamenlijk vervangingstraject met Duitsland uit te voeren, met Nederland als *lead nation*. Duitsland en Nederland hebben op 19 november 2020 een *Letter of Intent* getekend over de gezamenlijke wens tot voortzetting van de samenwerking op het gebied van elektronische oorlogvoering en de gezamenlijke aanschaf van grondgebonden EA-capaciteit.

Duurzaamheid

Met de beoogde capaciteit is het Ministerie van Defensie in staat om non-kinetische effecten teweeg te brengen.

Innovatie

De technieken rondom het elektromagnetisch spectrum ontwikkelen zich snel. Daarom wordt in dit project bekeken op welke manieren de modernste componenten en technieken kunnen worden verwerkt, om zo Defensie een voorsprong te geven op het gebied van elektronische oorlogvoering.

Relatie met andere projecten

- Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie
- Vervanging ESM-capaciteiten KL EOV-systeem

Relevante Kamerstukken

- Brief *Joint Electronic Attack (A-brief)* d.d. 15-04-2022 (Kamerstuk 27 830, nr. 353)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	100-250						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2023-2027

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2023-2027

Belangrijke wijzigingen

Dit betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)

Aanleiding

Sinds 2008 gebruikt de Landmacht TACTIS als een opleidings- en trainingsmiddel voor schiettechniek en tactiek, met name voor voertuigpersoneel. TACTIS dient gemoderniseerd te worden omdat het technisch en functioneel verouderd is. Technisch gezien zijn veel specifieke hardware onderdelen van het systeem nog slechts beperkt leverbaar en/of te onderhouden. Functioneel dient TACTIS te worden gemoderniseerd om de huidige en toekomstige in gebruik zijnde wapensystemen te kunnen simuleren, waaronder het CV90 Infanteriegevechtsvoertuig na de *Midlife Update* (MLU).

Projecttoelichting

TACTIS is wereldwijd een uniek simulatiesysteem waarin de gehele operationele keten, van de frontlinie troepen tot alle ondersteunende en logistieke eenheden, tot en met compagniesniveau integraal wordt gesimuleerd. Hierdoor kunnen eenheden van verschillende groottes effectief in onderling verband trainen.

De aanpassingen die voor deze modernisering worden vereist kunnen alleen door de oorspronkelijke fabrikant worden uitgevoerd. De modernisering wordt derhalve single source besteed bij de oorspronkelijke fabrikant van TACTIS.

Duurzaamheid

Hoogwaardige simulatiemiddelen, en daarmee ook TACTIS, dragen bij aan verduurzaming, omdat gesimuleerde training geen uitstoot genereert zoals bij live training. Het gebruik van de simulatieomgeving heeft in de afgelopen jaren voor aanzienlijke

besparingen gezorgd op uitstoot van munitie, brandstof, stikstof, geluid en vervoer. Daarmee worden het milieu en de omgeving minder belast. Door gebruik te maken van de laatste innovaties op simulatie en IT-gebied, kan het aantal pc-configuraties die in het huidige TACTIS worden gebruikt, drastisch gereduceerd worden zodat ook het stroomverbruik teruggebracht zal worden.

Innovatie

TACTIS is een bewezen effectief en efficiënt opleidings- en trainingsmiddel met een hoog trainingsrendement. Dat geldt voor de individuele militair, voor de voertuigbemanning als team en voor grotere teamverbanden tot en met het compagnie niveau. De simulator heeft aangetoond dat technische innovatie op het gebied van opleiding en training een meerwaarde levert aan de kennis en kunde van onze militairen. Tijdens de modernisering zullen ook innovaties worden gedaan op het gebied van het gebruik van standaarden. Hierdoor zal het in de toekomst ook mogelijk zijn om simulatoren van andere leveranciers aan TACTIS te koppelen. Dit zal bijvoorbeeld mogelijk moeten zijn bij de intrede van nieuw materieel in de toekomst.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update* (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL

Relevante Kamerstukken

- A-brief project 'Modernisering Tactische Indoor Simulator (TACTIS)' d.d. 16-03-2023. (Kamerstuk 27 830, nr. 389)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-250						
2024	50-250	A					

IT

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2028-2030

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) 2028-2030

DPO '23 (huidig tijdvak) 2028-2030

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijsspeilbijstelling en valutakoerscorrecties.

Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)

Aanleiding

Het project *Maritime Operations Centre Admiral BENELUX* (MOC ABNL) vervangt het huidige verouderde Maritiem Hoofdkwartier Admiral BENELUX (MHK ABNL) in Den Helder. Deze heeft momenteel onvoldoende zicht op de status van de operationele eenheden en hun bedrijfsvoering en is daarom niet voldoende in staat om de operationele eenheden van het CZSK effectief te ondersteunen. De huisvesting en de faciliteiten voor informatievoorziening (IV) zijn bovendien sterk gedateerd en niet geschikt voor de hierboven genoemde vorm van informatiegestuurd optreden (IGO). Defensie heeft dus behoefte aan een modern maritiem hoofdkwartier.

Projecttoelichting

Het voorziene MOC ABNL wordt het operationele hart van het CZSK en de ABNL voor Command & Control van de operationele eenheden van het CZSK en de ABNL bij de planning, de voorbereiding, de uitvoering en de afwikkeling van gereedstellings- en operationele activiteiten. De gehele maritieme Command & Control keten, die samenkomt in het MOC ABNL, ontwikkelt zich door naar informatiegestuurd optreden.

Relatie met andere projecten

Geen

Relevante Kamerstukken

- Behoeftestelling 'Realisatie *Maritime Operations Centre Admiral BENELUX*' (MOC ABNL) (A-brief) d.d. 06-09-2022 (Kamerstuk 33 763, nr. 154)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

IT

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk

2009-2015
(doorloop tot 2022)

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)

2013-2022
(doorloop tot 2024)

DPO '23 (huidig tijdvak)

2013-2024

Belangrijke wijzigingen

Het budget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en valutakoerscorrectie. Naar verwachting wordt dit jaar voor het laatst over dit project in het DPO gerapporteerd.

Vernieuwing TITAAN

Aanleiding

Het *Theatre Independent Tactical Adaptive Armed forces Network* (TITAAN) is in gebruik bij het CZSK, CLAS, het CLSK en voor de Intensivering Civiel Militaire Samenwerking (ICMS) in het kader van openbare orde en veiligheid. Het vormt de basis IT-netwerkinfrastructuur voor grondgebonden (*deployed*) optreden en aan boord van schepen. Op dit hooggerubriceerde netwerk wordt in het ontplooi domein (tijdens oefeningen en inzet) de operatie gepland, uitgevoerd en bewaakt. Daarnaast wordt via dit netwerk de Departementaal Vertrouwelijke “kantooromgeving” bij de ontplooi eenheden gebracht. Binnen TITAAN wordt veel gebruik gemaakt van op de civiele markt verkrijgbare middelen. Deze middelen kenmerken zich door een snelle technische en economische veroudering, waardoor regelmatige updates van het TITAAN-netwerk noodzakelijk zijn.

Projecttoelichting

Het project Vernieuwing TITAAN voorziet in de vernieuwing van de soft- en hardware. TITAAN wordt continu doorontwikkeld zodat het netwerk voldoet aan de meest recente FMN NAVO-standaarden.

Gedurende de looptijd van dit project is TITAAN in meerdere cycli doorontwikkeld. De verwachting is dat huidige cyclus in 2024 is afgerond. Daarmee is dit de laatste keer dat over dit project in het DPO wordt gerapporteerd.

Innovatie

Door TITAAN door te ontwikkelen verzekert Defensie zich van een modern Hoog gerubriceerd netwerk, dat aan de nieuwste standaarden voldoet.

Relatie met andere projecten

- *Joint Fires*
- Vervanging grondterminals MILSATCOM

Relevante Kamerstukken

- Brief ‘Behoeftestelling Vernieuwing TITAAN’ d.d. 19-04-2013 (Kamerstuk 32 733, nr. 123)
- Brief ‘Behoeftestelling TITAAN m.b.t. operationele communicatie informatiesystemen binnen de krijgsmacht’ (A-brief) d.d. 17-10-2001

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	58,5	58,5					
2024	58,1	58,1					

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2019-2024
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2019-2025
DPO '23 (huidig tijdvak)	2019-2026

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en valutakoerscorrecties. De instroom wordt een jaar later verwacht vanwege beperkte personele capaciteit, hogere complexiteit van het beoogde systeem, en de impact van de Russische invasie van Oekraïne op de levertijden van componenten.

Vervanging ESM-capaciteiten KL EOV-systeem

Aanleiding

Binnen Defensie worden *Electronic Support Measures* (ESM-) capaciteiten gebruikt voor het opsporen, lokaliseren en identificeren van zendapparatuur en signalen in het elektromagnetische spectrum. Doel van dit project is de capaciteiten voor Elektronische Oorlog Voering (EOV) meer onderlinge samenhang te geven, meer interoperabel te maken met systemen binnen Defensie en geschikt te maken voor inzet in een joint omgeving. Met de afronding van dit project zal de operationele capaciteit worden vergroot met gevalideerde informatie, effectieve (wapen)inzet, veiligheid en zelfbescherming.

Projecttoelichting

Als onderdeel van de onderzoeksfase zijn mogelijke samenwerkingen met partnerlanden onderzocht. Er zijn diverse gesprekken gevoerd met Duitsland. Deze gesprekken hebben geresulteerd in een projectmatige samenwerking. Gezamenlijke aanschaf op materieelgebied biedt schaalvoordelen en maakt kennisdeling eenvoudiger. Daarnaast biedt de samenwerking op EOV-gebied mogelijkheden voor toekomstige operationele samenwerking waar interconnectiviteit en interoperabiliteit essentieel is. Voor de samenwerking met Duitsland treedt Nederland op als *Lead Nation* voor de aanschaf van het ESM-systeem.

Innovatie

De technieken rondom het elektromagnetisch spectrum ontwikkelen zich snel. Daarom wordt in dit project bekeken op welke manieren de modernste componenten en technieken kunnen worden verwerkt, om zo Defensie een voorsprong te geven op het gebied van elektronische oorlogvoering.

Relatie met andere projecten

- *Joint Electronic Attack* (EOV)

Relevante Kamerstukken

- Brief over behoeftestelling Vervanging ESM-capaciteiten KL EOV-systeem (A-brief) d.d. 13-06-2017 (Kamerstuk 27 830, nr. 202)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	94,3	25,4	52,1	16,8			
2024	97,8	24,5	7,7	65,6			
Effect op exploitatie	50,6	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk 2024-2026

DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak) n.v.t.

DPO '23 (huidig tijdvak) 2024-2026

Belangrijke wijzigingen

Dit betreft een nieuwe behoefte en is voor het eerst opgenomen in het DPO.

Vervanging Grond-Lucht Radio's

Aanleiding

Defensie beschikt voor grond- en luchtcommunicatie sinds 2002 over AN/PRC-117F en AN/PRC-152 radio's, die bij alle krijgsmachtdelen in gebruik zijn. Met deze draagbare radio's kunnen onze militairen onder operationele omstandigheden communiceren met zowel spraak als data. De huidige generatie radio's heeft na twintig jaar het einde van de technische levensduur (*end life of type*) bereikt.

Projecttoelichting

Alle radiosystemen die bij de krijgsmacht in gebruik zijn voor grond-lucht verbinding worden een-op-een vervangen door moderne radio's met uitgebreidere technische mogelijkheden van fabrikant L3Harris uit de Verenigde Staten. De nieuwe generatie draagbare radio's zijn de AN/PRC-117G en AN/PRC-163 *combat-net radio's*. Daarnaast worden ook een aantal AN/PRC-167 radio's aangeschaft om in voertuigen in te bouwen. In totaal worden binnen dit project circa 1200 nieuwe verbindingssystemen voor verschillende operationele eenheden verworven, inclusief een logistieke reserve. De aanpassing van de bijbehorende uitrustingspakketten¹ en de instandhouding vallen ook binnen de scope van het project.

¹ Bij een gevechtsveldradio hoort een model-specifiek uitrustingspakket met onder andere kabels, antennes, accu's, handleidingen en bevestigingsmiddelen.

Duurzaamheid

De te verwerven radio's zijn *multi-channel*, waardoor 1 radio meerdere radio's vervangt. Dit vereist daarmee minder grondstoffen voor dezelfde capaciteiten. Verder kunnen middels software-updates capaciteiten toegevoegd worden. Hierdoor zijn de radio's langer bruikbaar, en hoeven ze minder snel vervangen te worden.

Innovatie

Met de vervanging van de Grond-Luchtradio's beschikt Defensie weer over *cutting edge* communicatieapparatuur. Deze zijn lichter, nemen minder ruimte in, en zijn gemakkelijker door software-updates te moderniseren.

Relatie met andere projecten

- FOXTROT Spiral o voor 44 BTG

Relevante Kamerstukken

- A-brief Vervanging Grond Lucht Radio's (DMP-A) d.d. 25-05-2023 (Kamerstuk 27 830, nr. 401)

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	50-250						
2024	50-250	A					

IT

Projectfase

In realisatie

Wel/niet gemandateerd

Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2013-2015
DPO '21/afw. rapp. '22 (vorig tijdvak)	2018-2024
DPO '22 (huidig tijdvak)	2018-2025

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en valutakoerscorrectie.

Vervanging grondterminals MILSATCOM

Aanleiding

Doel van het project is te voorzien in een gefaseerde vervanging van de mobiele landterminals (*Super High Frequency (SHF) Tactische Terminals*) en de verwerving van 4-meter-schotelssystemen voor het Militaire Satelliet Communicatie (MILSATCOM) systeem.

Projecttoelichting

Om te voorkomen dat het SATCOM-landschap versplintert en diverse losstaande projecten ontstaan en ter bevordering van familievorming in de modemkeuze, wordt zowel SATCOM voor de speciale eenheden als voor de F-35 verworven binnen één project. Alle tactische terminals ter vervanging van de Tactische Trailer voor de CCT-200 en de oorspronkelijke drie 4-meter-schotelssystemen ten behoeve van F-35 *out-of-area* operaties zijn vervuld en wordt redundantie ingebouwd voor communicatie met ontplooide eenheden. Ter ondersteuning van F-35 jachtvliegtuigen en MQ-9 onbemande systemen verwerft Defensie extra 4-meter-schotelssystemen.

Relatie met andere projecten

- Uitbreiden en versterken MQ-9 capaciteit
- Verwerving F-35

Relevante Kamerstukken

Geen

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
Afwijkingsrapportage	69,2	53,0	16,2				
2024	69,1	33,4	20,0	15,7			

IT

Projectfase
In onderzoek

Wel/niet gemandateerd
Gemandateerd

Projectplanning

Oorspronkelijk	2020-2026
DPO '22/afw. rapp. '23 (vorig tijdvak)	2022-2029
DPO '23 (huidig tijdvak)	2022-2029

Belangrijke wijzigingen

Het projectbudget is aangepast als gevolg van prijspeilbijstelling en valutakoerscorrecties.

FOXTROT Spiral 0 voor 44 bataljonstaakgroep

Aanleiding

Het doel van het programma FOXTROT is om alle mobiele platformen altijd veilig met elkaar te verbinden en interoperabel te maken om informatiegestuurd optreden (IGO) mogelijk te maken. Deze modernisering wordt vanwege de omvang van de opgave, de snelle ontwikkeling van technologie en dreiging, de unieke binationale samenwerking en vanwege de afstemming met de inzet- en oefenplanning van de betrokken eenheden uitgevoerd in deelleveringen (spirals).

Het project "FOXTROT Spiral 0 voor 44 Bataljonstaakgroep" is een volgende stap in het programma FOXTROT en voorziet een afgebakende Nederlandse eenheid, het 44e Pantserinfanteriebataljon met enkele ondersteunende eenheden (samen 44 Bataljonstaakgroep), van verbeterde militaire radio- en communicatieapparatuur. Het project is noodzakelijk omdat de operationele gebruiksomstandigheden zijn veranderd waardoor de huidige middelen niet meer voldoen, in toenemende mate instandhoudingsproblemen kennen, *end-of-life* en/of *end-life-of-type* zijn, weinig tot niet beschikken over doorontwikkelingsmogelijkheden en de joint en multinational interoperabiliteit beperkt of afwezig is. Het project draagt daarmee bij aan een verdere modernisering en versterking van de krijgsmacht. Tevens draagt het project bij aan IGO, wat van toenemend belang is voor succesvolle militaire operaties (Kamerbrief Hoofdlijnen Defensie, 35 925 X, nr. 59 van 11 februari 2022).

De focus bij deze eerste stap in de modernisering van het tactisch mobiele domein ligt bij het neerzetten van een goede basis op het gebied van communicatiemiddelen en platforminfrastructuur. Hierbij is het belangrijk om de interoperabiliteit met internationale partners te bewaken door te werken in lijn met de specificaties die voortkomen uit het *Federated Mission Networking* initiatief van de NAVO.

Projecttoelichting

De eerste stap in het programma FOXTROT, middels het project *Spiral 0*, is de modernisering van 44 Bataljonstaakgroep en betreft ongeveer 330 mobiele platformen, waarbij de IT-middelen voor connectiviteit worden gemoderniseerd. Dit moet leiden tot betrouwbaardere en betere communicatiemiddelen, met een groter bereik. Deze moeten ook beter interoperabel zijn met onze partners, of eenheden die nog niet uitgerust zijn met apparatuur dat uit het programma FOXTROT voortkomt.

Duurzaamheid

De te verwerven radio's zijn *multi-channel*, waardoor 1 radio meerdere radio's vervangt. Dit vereist daarmee minder grondstoffen voor dezelfde capaciteiten. Verder kunnen middels software-updates capaciteiten toegevoegd worden. Hierdoor zijn de radio's langer bruikbaar, en hoeven ze minder snel vervangen te worden.

Financiën

Jaar	Projectbudget	Planning DMP/Raming uitgaven in € mln					
		t/m 2023	2024	2025	2026	2027	2028
Oorspronkelijk	25-100						
2023	50-250	A					
2024	50-250	A					

FOXTROT Spiral 0 voor 44 bataljonstaakgroep (vervolg)

Innovatie

Binnen het programma FOXTROT wordt continu gekeken naar de nieuwste technieken om informatiegestuurd optreden binnen het landmobiele domein mogelijk te maken. Zo zorgt Defensie ervoor dat ze voorloopt op het gebied van communicatietechnologie, en onze militairen een informatievoorsprong hebben op het slagveld.

Relatie met andere projecten

- *Midlife Update (MLU) Fennek*
- *Midlife Update (MLU) voor het wapensysteem Infanterie gevechtsvoertuig (IGV) CV9035NL*
- *Vervanging Grond-Lucht Radio's*

Relevante Kamerstukken

- *Behoeftestelling project FOXTROT Spiral 0 voor 44 Bataljonstaakgroep, d.d. 02-10-2020 (Kamerstuk 27 830 nr. 316)*

IT

Projecten in afstoting

Projectnaam	Reden
M-fregatten	De M-fregatten zijn op termijn operationeel niet meer nodig vanwege de instroom van de nieuwe vaartuigen uit het project 'Vervanging M-fregatten (ASWF)'.
Mijnenbestrijdingsvaartuig Alkmaarklasse	De AMBV's zijn op termijn niet meer nodig vanwege de instroom van de nieuwe vaartuigen uit het project 'Vervanging mijnenbestrijdingscapaciteit (MCM)'.
F-16	De F-16 vliegtuigen worden gefaseerd afgestoten en vervangen door de F-35.
CH-47 Chinook-helikopter	De Chinook CH-47D zijn vervangen door CH-47F(NL) helikopters en worden momenteel afgestoten.

Vooruitblik Investeringsprogramma

Defensiebreed

■ Kamerbrief
 ■ Instroom
 ■ A-Brief
 ■ B-Brief
 ■ D-Brief

Projectbenaming	Financieel volume	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037	
Aanvulling Inzetvoorraad Munitie	>2500 mln	Instroom															
Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW)	1000-2500 mln	Instroom										A					
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	250-1000 mln	Instroom															
Vervanging Gevechtsuitrusting	250-1000 mln	Instroom						A									
Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS)	250-1000 mln	Instroom										A					
Wissellaadsystemen, Trekker-pleggercombinaties en Wielbergingsvoertuigen (WTB)	250-1000 mln			D	Instroom												
Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem (DBBS)	250-1000 mln	Instroom															
Gespecialiseerde transport- opslagcontainers	50-250 mln	Instroom															
Defensiebrede vervanging Klein Kaliber Wapens (deel vervanging Colt)	50-250 mln			A	Instroom												
Defensiebrede vervanging Klein Kaliber Wapens (deel klein kaliber ondersteunende wapens)	50-250 mln				A	Instroom											
Joint Fires	50-250 mln	Instroom		Instroom													
Operationele infrastructuur voor de snel inzetbare eenheden van de krijgsmacht	50-250 mln		Instroom		Instroom												
Uitbreiding ICMS/CBRN-capaciteit (fase 2)	50-250 mln		A	Instroom													
Initiële Counter-UAS capaciteit	50-250 mln		Instroom		Instroom												
C-IED Blok 3	50-250 mln	Instroom			Instroom												
C-IED Blok 4	50-250 mln		A	Instroom													

Maritiem

Kamerbrief
  Instroom
  A-Brief
  B-Brief
  D-Brief

Projectbenaming	Financieel volume	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037
Verwerving Softkill Torpedo Defensiesysteem	50-250 mln															
Vervanging middelzwaar landingsvaartuig (LCVP)	50-250 mln															
Vervanging zwaar landingsvaartuig (Landing Craft Utility)	50-250 mln		A													
Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten	50-250 mln															
Langer Doorvaren LCF - Elektronische oorlogvoering	50-250 mln															
Langer Doorvaren LCF - Materiële zeewaardigheid	50-250 mln															
Verwerving Precision Guided Munition Korps Mariniers	50-250 mln		A													
Integratie commandovoorzieningen vlootverbanden	50-250 mln		A													
Verwerving ISR-capaciteit Noordzee	50-250 mln		A													
Modernisering commandovoorzieningen CZSK	50-250 mln		A													
Vervanging Maritiem Surface-to-surface Missile	50-250 mln															

Infrastructuur en Vastgoed

■ Kamerbrief
 ■ Instroom
 ■ A-Brief
 ■ B-Brief
 ■ D-Brief

Projectbenaming	Financieel volume	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037
Nieuwbouw componentenonderhoud Volkel	50-250 mln															
Programma Veiligheid munitiemagazijnen	50-250 mln															
Programma verduurzaming maatschappelijk vastgoed	50-250 mln															
Huisvesting HRB Kmar regio Den Haag	50-250 mln															
MC Coevorden	50-250 mln		A													
Kamp AOCS NW Milligen	50-250 mln		A													
Lp Harskamp	50-250 mln		A													
Huisvesting gezondheids- en tandheelkundige centra	50-250 mln															

IT

Kamerbrief
  Instroom
  A-Brief
  B-Brief
  D-Brief

Projectbenaming	Financieel volume	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033	2034	2035	2036	2037
Programma FOXTROT	1000-2500 mln	A														
FOXTROT Militaire Transmissie Bouwblok (MTBB)	250-1000 mln	B														
FOXTROT Spiral 0 voor 44 bataljonstaakgroep	250-1000 mln															
FOXTROT Platforminfrastructuur (CzLAN)	250-1000 mln		B													
Vervanging ESM capaciteiten KL-EOV systeem	50-250 mln															
Vervanging grondterminals MILSATCOM	50-250 mln															
Realisatie Maritime Operations Centre Admiral BENELUX (MOC ABNL)	50-250 mln															
Modernisering Tactische Indoor Simulator	50-250 mln															
Vervangen Grond-Lucht radio's	50-250 mln															
Joint EOV Electronic Attack	50-250 mln															
Vervanging HF systemen Krijgsmachtbreed	50-250 mln	A														
Narrowband Satcom	50-250 mln		A													
FOXTROT SOF Tactical Network	50-250 mln	A														

